

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İRAK'IN 1925 – 2005 ARASINDAKİ ANAYASALARINDA GÜÇLER DENGESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Rebaz Ahmed Saadi SAADİ

Kamu Hukuku Anabilim Dalı
Kamu Hukuku Programı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Yaşar SEVÜK

MAYIS 2018

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İRAK'IN 1925 – 2005 ARASINDAKİ ANAYASALARINDA GÜÇLER DENGESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Rebaz Ahmed Saadi SAADİ

(Y1512.230005)

Kamu Hukuku Anabilim Dalı
Kamu Hukuku Programı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Yaşar SEVÜK

MAYIS 2018

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

Yüksek Lisans Tez Onay Belgesi

Enstitümüz Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı Kamu Hukuku Tezli Yüksek Lisans Programı Y1512.230005 numaralı öğrencisi **Rebaz Ahmed Saadı SAADI**'nın "TRAK'IN 1925-2005 ARASINDAKİ ANAYASALARINDA GÜÇLER DENGESİ" adlı tez çalışması Enstitümüz Yönetim Kurulunun 11.05.2018 tarih ve 2018/14 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından **04 50kluğc...** ile Tezli Yüksek Lisans tezi olarak **KABUL** edilmiştir.

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

Tez Savunma Tarihi :24/05/2018 – 10:30

1)Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Yaşar SEVÜK

.....

2) Jüri Üyesi : Doç. Dr. Ali Hakan EVİK

.....

3) Jüri Üyesi : Doç. Dr. Vesile Sonay EVİK

.....

Not: Öğrencinin Tez savunmasında **Başarılı** olması halinde bu form **imzalanacaktır**. Aksi halde geçersizdir.

Eşime ve Oğluma,

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “İRAK'IN 1925 – 2005 ARASINDAKİ ANAYASALARINDA GÜÇLER DENGESİ” adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yaralandığım eserlerin Bibliyografya’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim, (24/05/2018).

Rebaz Ahmed Saadi SAADİ

İmza

ÖNSÖZ

Yüksek Lisans tezimin oluşturulması sırasındaki çalışmalarında bana yol gösteren ve her konuda yardımcı olan danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Mehmet Yaşar SEVÜK' ye, teşekkür ve minnetlerimi sunarım.

Çalışmamın istatistiksel analizlerinde bana yardımcı olan Öğr. Gör. Anıl ERGÜN İSSA'ya ve Yüksek Lisans eğitimim süresince manevi desteklerini esirgemeyen değerli arkadaşım Nzar MOHMMED' e teşekkürler ederim.

Eğitim hayatım boyunca benden desteklerini esirgemeyen çok sevdiğim anneme, babama ve kardeşlerime şükranlarımı sunarım. Ayrıca çalışmamın her aşamasında gösterdikleri sabır, anlayış ve desteklerinden dolayı değerli eşim Shadi Hamalaw' a çok teşekkür ederim.

Mayıs 2018

Rebaz Ahmed Saadi SAADİ

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ.....	V
İÇİNDEKİLER	VI
KISALTMALAR	VIII
ÖZET.....	IX
ABSTRACT	X
1. GİRİŞ.	1
2. GÜÇLER AYRILIĞI İLKESİ.....	4
2.1 Güçler Ayrılığı Düşüncesi.	4
2.1.1 Güçler ayrılığı ilkesi kavramı ve düzenlemesi.	5
2.1.2 Güçler ayrılığı ilkesinin yasal dayanağı.	7
2.1.2.1 Ulus egemenliği teorisi.	8
2.1.2.2 Halk egemenliği teorisi.	10
2.1.3 Güçler ayrılığı ilkesinin politik (Realist) temeli.....	14
2.2 Güçler Ayrılığı İlkesinin İçeriği.....	17
2.2.1 İşlevlerin bölünmesi ve güç dağılımı.	18
2.2.1.1 İşlevlerin bölünmesi.....	18
2.2.1.2 Güç dağılımı.....	19
2.2.2 Güçler ayrılığı ilkesi ve aralarındaki ilişki türü.....	21
2.2.2.1 Güçler bağımsızlığı.	21
2.2.2.2 Güçler arasındaki ilişki türü.....	22
2.3 Güç Ayrılığı İlkesinin Değerlendirilmesi.	25
2.3.1 Güçler ayrılığı ilkesini benimseme gerekçeleri.....	25
2.3.2 Güçler ayrılığı ilkesine eleştiriler.	26
3. IRAK ANAYASALARINDA GÜÇLER DENGESİ.....	29
3.1 1925 Irak Kanun-ı Esasi.	29
3.1.1 Kanun-ı esasinin ortaya çıkışı.	30
3.1.2 Kanun-ı esasi’de yetki organları.....	31
3.1.2.1 Kral.....	32
3.1.2.1.1 Yürütme yetkisi.....	32
3.1.2.1.2 Yasama yetkisi.....	33
3.1.2.1.3 Yargı yetkisi.....	33
3.1.2.2 Bakanlar kurulu.	34
3.1.2.3 Yasama gücü (parlamento).	35
3.1.2.3.1 Millet meclisi.	35
3.1.2.3.2 Meclis-i ayan.....	36

3.1.2.3.2.1 Yasama yetkisi.	36
3.1.2.3.2.2 Mali yetkisi.	37
3.1.2.4 Yargı gücü.	37
3.1.3 1925 Kanun-i esasi'nin yetkililer arasındaki ilişkisinin doğası.	38
3.2 1958 ve 2003 Yılları Arasında Cumhuriyet Anayasaları.....	39
3.2.1 Eylül 1968 geçici anayasası.	40
3.2.2 Temmuz 1970 geçici anayasası.	40
3.3 2004 Geçiş Dönemi Devlet Yönetim Kanunu.	41
3.3.1 2004 Geçiş dönemi devlet yönetim kanunu'nun ortaya çıkışı.	41
3.3.2 Geçiş dönemi devlet yönetim kanunu'nda yetki organları.	44
3.3.2.1 Geçici yasama gücü (Parlamento).....	46
3.3.2.2 Geçici yürütme gücü.	48
3.3.2.2.1 Başkanlık konseyi.	48
3.3.2.2.2 Bakanlar kurulu.....	49
3.3.2.3 Federal yargı gücü.	50
3.3.3 Geçiş dönemi devlet idare yasasındaki güçler dengesi.	52
3.4 2005 Irak Daimi Anayasası.....	53
3.4.1 Irak daimi anayasası'nın ortaya çıkışı.....	53
3.4.2 2005 Anayasası'nda hükümet organları.....	58
3.4.2.1 Yasama gücü.	58
3.4.2.1.1 Millet meclisi.	58
3.4.2.1.1.1 Yasama yetkisi.	59
3.4.2.1.1.2 Siyasal yetki.	61
3.4.2.1.1.3 Mali yetkisi.	61
3.4.2.1.1.4 Denetim yetkisi.....	61
3.4.2.1.2 Federal meclis.	63
3.4.2.2 Yürütme gücü.....	63
3.4.2.2.1 Cumhurbaşkanı.	63
3.4.2.2.2 Bakanlar kurulu.....	68
3.4.2.3 Yargı gücü.	69
3.4.2.3.1 Yüksek yargı kurulu.....	70
3.4.2.3.2 Federal yüksek mahkeme.....	70
3.4.3 Daimi anayasası'nda güçler dengesi.	72
3.4.3.1 Yasama ve yürütme organları arasındaki işbirliği yönleri.	72
3.4.3.2 İki makam arasındaki denetim ve karşılıklı etkinin belirtileri.	73
3.4.3.3 Bakanlıkların sorumluluğu.....	74
4. SONUÇ.....	76
KAYNAKLAR	78
ÖZGEÇMİŞ.....	81

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
Any	: Anayasa
BM	: Birleşmiş Milletler
DIA	: Daimi Irak Anayasası
diğ,	: diğer
DİY	: Devlet İdare Yasası
FM	: Federal Meclis
GKY	: Geçici Koalisyon Yönetimi
m.	: Madde
MM	: Millet Meclisi
Vb.	: ve benzeri

IRAK'IN 1925 – 2005 ARASINDAKİ ANAYASALARINDA GÜÇLER DENGESİ

ÖZET

Güçler ayrılığı ilkesi, demokratik sistemlerin dayandığı temel ilkelerden biridir, ve ulusun ve halkın egemenliği ilkesi kadar önemlidir.

Bu esasa dayanarak, yapılan bu çalışmada 1748'de yazdığı "Yasaların Ruhu" adlı kitabında yasama, yürütme ve yargı ayırım ilkesini oluşturmayı tercih ettiği ünlü Fransız düşünür Montesquieu'ye atıfta bulunulmuştur, Ayrıca Montesquieu ve diğer düşünürlerin Fransa'daki demokratik sistem üzerindeki etkisini açıklanmıştır. Bununla birlikte güçler ayrılığı ilkesinin ortaya çıkışı ve ilkenin dayandığı (İngiltere, Fransa ve Amerika Birleşik Devletleri) gibi en önemli demokratik sistemlerinden bahsedildikten sonra, Iraktaki 1925 Kanun-i esasi, (1925-1958) yıllar arasındaki anayasaları, 2004 yılının geçici anayasası ve son olarak 2005 Daimi Anayasası'nın oluşumunu, eksikliklerini ve benimsedikleri sistemleri ve bu anayasalarda devlet güçleri neler olduklarını , dağıtımını nasıl olduğunu ve en son güçler dengesi açısından bu anayasaların arasındaki benzerlik ve farklılıklar neler olduğunu ve bu anayasalarda özellikle 2005 Anayasasında demokratik temelleri ne kadar dikkate alındığını açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Güçler dengesi, Güçler Ayrılığı İlkesi, 1925 Irak Kanun-ı Esasi, 2005 Irak Daimi Anayasası.*

BALANCE OF POWERS IN IRAQI CONSTITUTION 1925-2005

ABSTRACT

The principle of separation of powers is one of the basic principles on which democratic systems are based, and is as important as the rule of nation and people's sovereignty.

Based on this essay, this work finds the famous French philosopher Montesquieu, who, in his book "The Spirit of the Laws" he wrote in 1748, chose to establish legislative, executive and judicial segregation principles. He also explained the influence of Montesquieu and other thinkers on the democratic system in France. However, after mentioning the most important democratic systems, such as the emergence of the principle of separation of powers and the primacy of the United Kingdom (Britain, France and the United States of America), the Constitution of 1925, the temporary constitution of the year 2004 (1925-1958) What constitutes the constitution of the 2005 Permanent Constitution and the systems it adopts and what state powers are in these constitutions and how they are distributed and what similarities and differences between these constitutions are in terms of the latest balance of power and how these democratic constitutions are taken into account especially in the Constitution of 2005.

Keywords: *Powers Balance, Principles for the Separation of Powers, 1925 Iraq Law-Constitution, 2005 Standing Constitution of Iraq.*

1. GİRİŞ

Nüfusun yaşam gelişmesiyle birlikte ve siyasi gruplara dönüşüp yapı ve formuna göre farklı ülkeler üzerinde yayılması ve çağdaş demokrasinin devletin oluşturulmasıyla ve parlamenter yaşamın ortaya çıkışıyla, devlette güç kullanılma düzenlemesi konusu başladı.

Bir eğilime göre halk tarafından seçilmiş olsa bile, yöneticilerin gücünü kısıtlamak bir zarurattır. Çünkü deneyler iktidarın tüm konsantrasyon kaçınılmaz zulüme yol açtığını kanıtlamışlardır, bu nedenle, yasal düşünürler bu gücü birden fazla kuruluşlara dağıtılma aracılığıyla onu zayıflamaya çalışıp her bir kuruluşun devlet görevlerinden (yasama, yürütme ve yargının) birine tahsis etmişlerdir, aynı zamanda bu güçler birbirinden bağımsız olmalıdır, bu da güçler ayrılığı ilkesi olarak tanınmıştır. Halbuki daha önce bu güçler, bir kişinin, ister kral ya da imparator olsun elindeydi, yani iktidarın başındaki olan kişi yasa koyucu, tahmini ve yargıçtı. birçok çağdaş sistemlerde hala bu ilkeyi (güç yoğunlaşması prensibi) uygulanmaktadır.

Güçler ayrılığı ilkesi çağdaş demokratik sistemlerin (parlamento - başkanlık - karışık - bir yarı ve başkanlık) güç zulmünden önlemek ve demokrasi ilkelerini elde etmek amacıyla, dayandığı temel prensiplerindedir. ancak yetkililer arasındaki ilişki ve arasındaki işbirliği ve karşılıklı gözetim ilkesi, sistemler kendi ülkelerindeki demokrasi ve siyasi istikrarına ve toplumda mevcut koşullara göre değişir. Bu farklı siyasal sistemlerin ve onu oluşturan güçler dengesi derecesinin anlamak için, bu araştırmanın şu noktalarda ön planda ele alacaktır:

Araştırmanın Önemi

Bu çalışmanın amacı, güçler ayrılığı ilkesini alan çağdaş demokratik rejimler (liberal), şekillerine göre (parlamento, başkanlık ve karışık) farklı olduklarına rağmen hak ve vatandaşların özgürlüklerini koruma ve siyasi istikrar alanlarda etkinliğini ve başarısını kanıtlamıştır. Bu sistemlerin inanç ve toplum yapısı farklı olduğuna rağmen güçlerin arasındaki dengeyi korumuşlardır.

Araştırmanın Amacı

2003 yılında, eski rejimin devrilmesinden sonra Irak siyasi alanında meydana gelen büyük değişim, Irak siyasi sisteminde dramatik gelişmelere neden oldu, bu ülkedeki siyasi sistem güç ünitesinin ilkesine dayalı totaliter bir diktatörlükten, güçler ayrılığı ilkesine dayalı çoğulcu demokratik sisteme dönüştü. Irak devleti bu demokratik sistemlerin girdiğı aşamada ve yeni anayasayı kaleme alındığında, halkının hak ve özgürlüklerini koruma kapasitesine sahip bir federal, demokratik, çoğulcu bir sistem inşa etmeye daha yeni başlıyor. Irak halkının bütün bileşenlerini karşılayan dengeli bir siyasi sistem bulmak için, Irak Anayasası'nın bazı değişikliğine ihtiyacı vardır.

Araştırmanın Sorunu

Biz daha önce devlette gücü uygulamak için güçler ayrılığı ilkesine dayalı farklı siyasal sistemler olduğunu söyledik, söz konusu güçler ayrılığı üç organları arasındaki yani yasama, yürütme ve yargının güç dağılımı, anlamına gelir, bu da her organın yapısal ve işlevsel yönünden diğer organlardan bağımsız olup belirli bir görevi vardır. Burada kamu otoriteleri arasındaki ilişkiyi belirleme sorunu başlar, yani bu makamlar arasında ayrılık derecesini belirlemek, ister bir göreceli ayırma (esnek) ya da tam ayırma (katı) olsun. Ve bu ayırım farklılığı siyasal sistemlerde makamlar arasında işbirliği ve karşılıklı etki derecesinde farklı olduğuna neden olur, esnek güçler ayrılığı dayalı sistemler vardır, bu sistemlerde yetkiler arasında işbirliği ve karşılıklı girişim ve kontrol vardır, ama katı ayırıda yetkiler eşit olup birbirinden tamamen bağımsızdırlar ve aralarında girişim yoktur. Bu nedenle üç yetkiler arasındaki dengeyi nasıl sağlayacağını göstermek ve bu dengenin siyasi sistemin istikrarında rolünü bilmek için, üç farklı sistemlerde güçler arasındaki denge sorunundan söz vermekteyiz.

Çalışmanın hipotezi

Dünyada güçler ayrılığı ilkesine dayalı bir çok ülke vardır, ama sonunda güç birliğine dayanan diktatörlük sistemlerine dönüşmüşler ve özellikle başkanlık sistemi yani tam güçler ayrılığı uygulanan ülkeler, bu prensibin işlevsel ve yapısal açısından güçler ayrılığı ilkesini içerdiğine rağmen bir şekilde güçler aralarında dengeyi sağlamak için bu

makamlar arasında işbirliği ve karşılıklı etkisi olmalıdır, bu şekilde bütün yetkiler tek bir organda kalmak önlemiş olur.

Araştırma Yöntemleri

Biz bu çalışmanın metodolojisi belirlenirken güçler ayrılığı ilkesinin niteliği ve kavramını ve bu ilkenin fonksiyonu ve çağdaş demokratik sistemlerin (parlamento ve başkanlık ve karma) başarısında rolü, analiz ederek analitik yöntemini kullandık ve bu üç makamın arasında dakik bir denge bulmak amacıyla 1925 ile 2005 Irak anayasası'nda arasında karşılaştırmalı bir yaklaşımı takip ettik.

2. GÜÇLER AYRILIĞI İLKESİ

Bu konuyu başlamadan önce, iktidarın ortaya çıkışına ve tarihsel gelişimine bakmamız gerekir. Şüphesiz, otorite veya siyasal sistem (Saedi, 1990:34) kendi nüfusundan oluşan ve onları temsil eden devletin direklerinden biridir ve devletin en önemli özelliklerinden biri ve her siyasi örgütte taşıdığı temel taşlardan biri olarak görünür. Bu da, devletin otoriteye yakın bir bağlantıya sahip olduğu anlamına gelir. dolayısıyla, bazılarının devleti bir iktidar olarak tanımlamasına yol açmıştır (Badawi, 1990:32).

Otorite, devlet içinde rekabet eden başka herhangi bir gücü ortadan kaldıran büyük bir maddi güç ile karakterize edilmelidir, zira devlet içindeki birden fazla güçler arasındaki mücadele, devletin çöküşüne, kaosun ve istikrarsızlığına yol açar. Ancak, herhangi bir otoritenin istikrarının temeli, yönetilenlerin memnuniyet ve kabulüyle bağlantılı olduğu için, halkın görüşünü almamak anlamına gelmez (Saedi, 1990:35).

Hiç şüphe yok ki, insan bu gezegende binlerce yıldır görünmüştür, bu nedenle devletin ortaya çıkışının başlangıç noktasını kanıtlamak için tarihi bir güçlük vardır. Ancak varolan belgeler, siyasi toplumların ortaya çıkış tarihinin beş bin yıl öncesine dayandığını göstermektedir.

Devlet kökeni ile ilgili birçok varsayım bulunmaktadır ve bu varsayımların amacı da, hükümdarların ve kralların otoritesini haklı veya haksız çıkararak, bu otoritenin teorik temelini istikrarsızlaştırmak ve başka bir siyasi sistem biçimi arayışıdır (Mustafa Amin, 2007:36).

2.1 Güçler Ayrılığı Düşüncesi

Güçler ayrılığı ilkesi fikrini açıklığa kavuşturmamız için bu bölümü üç ayrı kısma böleceğiz: ilk olarak, Güçler ayrılığı ilkesi kavramı ve düzenlemesi, daha sonra, Güçler ayrılığı ilkesinin hukuki temelini tartışacağız, ve son olarak, Güçler ayrılığı için politik temelleri inceleyeceğiz.

2.1.1 Güçler ayrılığı ilkesi kavramı ve düzenlemesi

Bu ilke, yasama, yürütme ve yargı alanlarda devletin yetkilerini tek bir kişi elinde yoğunlaştırmamak, onları birden fazla organ ve makamlara dağıtmak demektir. Güçler ayrılığı ilkesi devletin üç işlevinin birden fazla organa dağıtılması anlamı ise, yasama otoritesi yasama yetkisini kullanacak ve yürütme organı yasayı uygulayacaktır, yargı ise yasayı tatbik edecek ve tüm gelen anlaşmazlıkları bakacaktır (Sarhal, 2002:50). Güçler ayrılığı ilkesi, her bir otoritenin diğerinden bağımsız olması anlamına gelmez. Liberal rejimdeki yetkililer arasında arzu edilen hedefe yani yönetenler tarafından zulmün önlenmesi, hak ve özgürlüklerin korunması ve yasal ve uluslararası meşruiyetin sağlanması için, işbirliği ve denge kurulmasıdır. Güçler ayrılığı ilkesinin, modern çağın demokratik sistemlerinde ilk sütun ve en önemlisidir. Her toplumda birkaç egemenliğe sahip tek bir otorite vardır (Tawfiq, 1978:50).

Devlette farklı organlar (otoriteler) fikri ortaya çıkışı çok eskidir, Plato ve Aristo gibi Yunan filozoflarının konuşma konularıydı (Tabtabawi, 2000:7), birincisi altı olduğunu söylerken Aristo onları üç kuruluşle sınırlı tutardı onlar da: Birincisi doğrudan demokraside halkın Meclisi olan “müzakere ve yasaların çıkarması için yasama organı”, İkincisi ise “yasaların uygulanmasını yürüten icra kuruluşu” olup, Halk Meclisi tarafından atanan kişiler, üçüncüsü yargı ve yasayı uygulamakla yükümlü olduğu bazı mahkemeler ve hakimlerden oluşmaktadır. Devlet organlarının bu tanımı, varolan bir gerçektir yani aralarında ayırım yapma veya anlaşma ve işbirliği kuralları oluşturma gereği nitelikte değildi (Al-Kadhim ve Al-Ani, 1991:63). Bundan sonra hem Polips hem de Cicero bu prensibi ağırlaştılar ve bu organlara inceleme ve bütçe organı da ilave ettiler (Jamal Aldin, 2005:139).

Fakat imparatorlukların ortaya çıkışı ve feodal çağın Avrupa'da yaygınlaşmasıyla, Roma İmparatorluğu'nun ve feodal yöneticilerin elindeki güç yoğunlaşmasına ve daha sonra mutlak monarşilere yol açtı böylece güçler ve organlar arasındaki ayırım fikrinin tükenmesine neden oldu. Bu fikir 14. yüzyılda Marcelo tarafından yeniden ortaya çıktı ve yürütme ve yasama organının görevleri arasında ayıran bir çizgi çizdi. Aynı şekilde, John Bodan, kralın yargıyı devralmama gereğini ve bağımsız bir gruba atanmasını vurguladı (Latif, 2004:65). Mutlakiyetçiliğin ortadan kaldırılması ve sona ermesi üzere İngilizce filozof John Locke'un (1632-1704) 1690 yayınlanan kitabında birden fazla kuruluş fikri,

tekrar ortaya çıktı, yasama organı ile yürütme organı arasındaki güç ve iktidarın ayrımını yani iki yetkiyi bir kişiye emanet edilmemesini gerekliliğini vurguladı ve bu iki organa dış politika ve savaş suçlarından sorumlu olan Federatif organı adlı üçüncü bir organ ekledi (Tabtabawi, 2000:7). Genel olarak, John Locke yasama organının yürütme erkinden hükümet yönetimi olarak ayrılmasını şu şekilde vurguladı: "*Kanunları yerine getirme görevini üstlenen aynı kişilerin de icra yetkisine sahip olması halinde iktidarın tutuklanması arzusu büyük ölçüde güçlenecek, bu durumda, Kanun çıkarılan bu kanunlardan yararlanabileceklerdir*". Bu da Montesquieu'nun yarım yüzyılı aşkın bir süre sonra söyledikleri deyimle aynıdır, ancak Locke'un yargıya kendi başına bağımsız bir otorite olarak işaret etmemiş, daha çok, kendi çalışma alanlarının farklı doğası nedeniyle, yasama ve yürütme yetkilerine ve aralarındaki ayrımı üzerinde durmuştur (Tabtabawi, 2000:7).

Fransız siyaset filozofu Montesquieu, 1748'de yayınlanan Yasaların Ruhu adlı kitabı ile o dönemde İngiltere'deki anayasal düzenini anlatan XI. Kitabın 6. Bölümü'nde yetkililerin birbirlerinden ayrılması gerektiğini ve yönetenlerin zulmünden ötürü cezalandırılmaları korumak için devletin işlevlerinin aynı elde toplanmaması gerektiğini söylemiştir (Khatib, 2006). Bu ilke o zamanlarda mutlakiyetçi hükümetlere karşı bir mücadele silahı olarak görülüyordu. Tecrübeler, kısıtlanmasa, gücün kötüye kullanılacağını ispatlamış, buyüzden Montesquieu mutlak güce kuşku ve şüpheyile bakıyordu, ona göre "*Tarihsel deneyim, kendisine yetki verilen herkesin, bir sınırla karşılaşınca kadar, yetkisini kötüye kullanma eğiliminde olduğunu gösteriyor. O halde, siyasal sistemi içinde sınırlar barındıran bir yapı olarak kurmak gereklidir*" (Mustafa Amin, 2007:132). Montesquieu, iktidar suiistimalini önlemek için, en iyi yol ve araç bulmaya çalışıyordu. İşte Montesquieu'nun becerisi onun daha önceki görüşlerinden faydalandığından kaynaklanıyor ve ilkeyi kavramsal ve dengeli bir şekilde sunarak pratik sonuçların fikirlerinden çıkarılmasını sağlar (Majzoub, 2002:106). Montesquieu üç yetkili makam arasında ayırım yapma ve bağımsız yetkililere dağıtma ihtiyacı duydu. Bu nedenle, kendisi ve Kanunların Ruhu (The Spirit of Laws) kitabının fikirleri, 1789'da başlayan Fransız Devrimi'nin ilham kaynağı olmanın yanı sıra Amerikan Anayasası üzerinde de büyük bir etkisi oldu (Mashhadani, 1991:107), ilkenin ABD Any'nın hazırlayıcılarının gözünde bir öğreti olup federal Amerika devleti kurulmasında da rolü vardı (Metwally, 1976: 253). Bu ilkenin bir özgürlük çiti ve vatandaşları zulüm ve zorbalıktan koruyan bir

silah olduğunu belirttiğimiz gibi, Fransız Devrimi adamlarının da bu ilkeyi almalarının nedeni buydu, 1789 İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisinde “*Hakların güven altına alınmadığı Güçler ayrılığının yapılmadığı bir toplumda Any yoktur*”. yer aldı ve , 1791 Anayasası ve 1841 Anayasası gibi Fransız anayasaları tarafından da kabul edildi. Güç ayrılığı ilkesine dayanan liberal düşünceye aykırı olarak, tek parti sistemine dayanan eski Sovyetler Birliği ve Üçüncü Dünya ülkelerinin liderliğindeki Doğu Avrupa ülkelerinde ve bu ilkenin güç birliğine dayanarak (Mustafa Amin, 2007:76, 249) iktidarın temelini oluşturan 2003 öncesinde Irak da dahil olmak üzere Arap bölgesinde bulunanın aksine (Mashhadani, 1991:108), İngiltere, Fransa ve İsviçre'nin yanı sıra Amerika Birleşik Devletleri (Sheha, 2000:295) de dahil olmak üzere birçok Batı Avrupa ülkesinde, bu ilke yayılmıştır. Ancak, iktidar yoğunlaşma sistemini benimseyen ülkeler, geçen yüzyılın sonundan itibaren uzun sürmedi ve geri çekildi ve bu ülkelerin, özellikle Doğu Avrupa ülkeleri, Sovyetler Birliği'nin çökmesinden sonra artık değiştiler (Lilo, 2007:124), Kapitalist sistem sosyalizmi aştı ve dünyadaki liberal sistem gittikçe yaygınlaştı, Avrupa ülkeleri ve hatta Lübnan Cumhuriyeti gibi Arap ülkeleri de dahil olmak üzere çoğu devletler güçler ayrılığı ilkesini benimsemeye başladılar. Bu bağlamda aynı şekilde Irak bir örnek olarak verilir(Irak Any'nın 47. Maddesi, 2005).

2.1.2 Güçler ayrılığı ilkesinin yasal dayanağı

Güçler ayrılığı ilkesinin hukuki temelini bilmek gereği, ilkeyi doğru bir şekilde anlamak ve böylece liberal demokrasinin temel direklerinden biri olan bu ilkenin temelini ve hukuk devletinin en önemli unsurlarını bilebilmektir. Rousseau'da, bu ilkenin yasal dayanağı, genel iradede kaynaklanmaktadır. Jean-Jacques Rousseau iradenin genel iradeyle aynı olduğu veya genel iradeye uygun olduğu kanaatindedir, bu da devletin egemenliği konusunda anlaşmazlığın nedeni olan iki farklı yoruma tabi toplumsal sözleşme teorisinde ortaya çıkan iradesidir (Al-Ghali, 1978:80). Aslında bu konu uygulamada siyasi iktidar ile ilgili içtihatla anlaşmazlık ve tartışmaların kaynağıydı, bu anlaşmazlık ve hukuki tartışmalar, iki teorinin ortaya çıkmasına yol açtı, onlar da: ulus egemenliği teorisi ve halkın egemenliği teorisidir. Herhangi bir teorinin benimsenmesi, diğerinden farklı sonuçlar doğurur ve dolayısıyla devlette egemenliğin birbirinden farklı şekilde örgütlenmesine yol açar. Öyle ki ulusun egemenliğini alındığında güçler ayrılığına neden olur, bunun karşısında halkın egemenliği ilkesinin benimsenmesi,

sunulduğumuz gibi güçler ayrılığı ilkesine aykırı olan güçlerin birleşmesine yol açar (Shiha, 2000:31). Bu iki teorinin içeriğini anlamak için, bu bölümü ulus egemenliği teorisi halkın egemenliği teorisi şeklinde aşağıdaki gibi iki ardışık kısma böleceğiz.

2.1.2.1 Ulus egemenliği teorisi

Fransa'daki kralın yetkileri, egemenlik fikrinin ortaya çıkışının sebebiydi. O dönemde Fransa'da, Papa'ya ve Ortaçağ'da imparatora karşı kralın güçlerini savunan hukukçular, kralın egemenliğine sahip olduklarını ve devletin bu üstün otoritesinde kimse onunla rekabet edemeyeceğini savunuyorlardı (Khatib, 2006:39).

Bu görüş, egemenliğin devletin asıl gücü olduğu, başka bir otoritenin iktidara sahip olamayacağı ve hiçbir yetkisinin onunla rekabet edemeyeceği veya ona eşit olmadığı on altıncı yüzyıldaki anlamının açıklığından sonra belli oldu (al-Badawi, 1990:41). John Baudan, bu kavramın diğer toplumlardan devletin ayrı bir unsuru olarak vurgulanmasında önemli bir rol oynamıştır ancak Fransız hukukçu (Jean-Jacques Rousseau) tarafından atfedildiği üzere bu teori Fransız kökenlidir, çünkü fikirleri ve yazıları bu teorinin üzerine kurulmuş belirli anlamları savunmada büyük bir avantaja sahiptir (Abdel Wahab, 2000:32).

Ulusun egemenliği teorisinin içeriği ise, egemenliği oluşturan diğer bireylerden bağımsız bir birim olarak ulusa ait olmasını gerektirir, yani, egemenlik bağımsız millet mensuplarının mülkiyetinde olmayıp her bireyin egemenliğin bir kısmına sahip değiller, ancak onun tek sahibi var o da ulustur (Shukr, 2000:94). Millet egemenliği teorisini savunan hukukçular göre, ulus gerçek hukuki bir tüzel kişidir ve böylece bir anda devlette yaşayan vatandaşları aşar, önceki nesiller ile bugünkü ve sonraki nesilleri de temsil eder, bu nedenle yöneticiler ulusların herhangi bir işinde karar verdiklerinde, toplumun gelecek gerçeklerini ve geçmişe dayanan değerler ve gelenekler göz önüne alırlar (Badawi, 1990:41) ve Burjuva devlet, bu teoriyi kabul etti, 1789'da Ulusal Meclis tarafından kabul edilen İnsan Hakları Bildirgesi ve Fransız Vatandaşı'nın 3. Maddesine göre: egemenliğin millete aittir ve olduğu ve hiçbir kimse ya da kurulun milletten gelmeyen bir yetkiyi kullanamayacak. Benzer hüküm 1791 Fransa Any'nda "*egemenlik, bir, bölünmez, devredilmez ve zamanaşımı- na uğramaz, millete aittir; halkın hiçbir zümresi, hiçbir birey onu kullanamaz*" şeklinde bulunmaktadır (Mustafa Amin, 2007: 79).

Ayrıca 1923 Mısır Anayasası'nın 23. Maddesi “*tüm güçler ulusdan gelmektedir*” ve 1956 Anayasası'nın yanı sıra, Ürdün Haşimi Krallığı'nın (1952) 24'üncü maddesindeki mevcut Any'nın birinci fıkrası (Makam Milleti) ve (1972) Fas Krallığı Anayasası'nda olduğu gibi bazı Arap ülkeleri, ulus egemenliği ilkesine dayanıyorlar.

Bu teorinin başlıca sonuçları ise şöyledir:

- Bu teori parlamenter demokratik sistemle uyumludur ve doğrudan ve dolaylı demokratik sistemle iki nedenden dolayı uyumlu değildir: Birincisi egemenlik bölünmez tek bir birimdir ve bu doğal bir sonuçtur, ulus egemen olduğu sürece, egemenliği bölünmez bir birim yapar (Shiha, 2000:33). İkincisi, egemen ulus, soyut bir tüzel kişi olarak kendisi gücünü kullanamaz ve iradesini doğrudan ya da dolaylı olarak ifade edemez, bu durumda, kendi iradelerini ifade eden ve bunun yerine egemenlik temsilcilerini seçmelidirler. Bu durumda, milletvekilleri, görev süreleri boyunca seçmenlerin iradelerinden özgürleşiyorlar. Bu teoriye göre, milletvekili sadece seçim bölgesini değil tüm ulusu temsil eder, mevcut seçmenlerin dileklerine girmez ve işlerini onlara göstermek zorunda değildir, onlar da ona baskı yapamazlar veya görevinden alamazlar (Mustafa Amin, 2007:80).

Görüşüme göre, bu teori (ulusun egemenliği), demokratik görünmesine rağmen gerçekte öyle değil Çünkü, bireysel otorite de dahil olmak üzere her türlü yönetimi haklı kılmak için kullanılabilir. Bu nedenle, milletvekilleri ve yöneticilerin performansı üzerinde anayasal kısıtlamalar getirmek gereklidir; çünkü işteki bu bağımsızlık ve eylemlerinde özgürlük, ellerindeki gücü ulusun adıyla zulüm yapmasını ve kötüye kullanabilir (Metwally, 1976:160)

- Bu teori, yöneticilerin veya parlamentonun çoğunluğunun geçici kaprisleri önünde durması gerektiği durumlarda “bariyer ve denge politikası yöntemleri” veya Fransız metaforunun (fren ve denge güçleri) kullanılmasına izin verir ve bu kararların ulusun lehine olduğunu emin olunmadığı ve ulusun gerçek iradesini ifade etmediği takdirde Any'nın bu tür kararların verilmesinde belirgin bir rolü olmalıdır. Dolayısıyla, bu anayasal kısıtlamalar, ulusun olgun iradesinin uygulanmasını sağlamak ve millet adına egemen oldukları temsilcilerin gücü keyfi kullanma ve zulüm yapmayı önlemek için, gerekli kılınır. Dolayısıyla, güçlerin ayrılması ilkesi, anayasal engellerden ve kısıtlamalardan biri olduğu gibi, çift meclis sistemin temsilcilerin

gücünü kısıtlayan bir araç olarak da ortaya çıkmasına neden olmuştur (Al-Shawi, 1978:141).

Bunun amacı, Fransız Devrimi öncesinde yaşanmış olan kralların iktidarı ele geçirdiği ve ulus adına zulüm ettikleri tecrübeyi tekrarlamaması için, seçilmiş olsa bile, ulusa ait yetkileri tek bir organın elinde bırakmamaktı.

Bu nedenle, güçler ayrılığı ilkesi, devlet yetkilerinin bölüştürülmesi yoluyla en uygun çözümdür, böylece, bu yeterlilikler, yasama, yürütme ve yargı olmak üzere üç bağımsız organa ayrılıyor. Burada birbirlerinden ayrı ancak paralel ve eşit olacak, aralarında karşılıklı etkileşim üç güç bulunmaktadır. Bu da, yasama organının (parlamentonun) yürütme otoritesinin (hükümet) denetimini yapma hakkına sahip olduğu ve yürütmenin parlamentonun kararlarına itirazda bulunma hakkına sahip olduğu anlamına gelir. Ayrıca yasaların anayasaya aykırılığının denetimi yargı organının yetkisi içindedir (Khatib, 2006:186).

- Son olarak, Ulus egemenliği teorisi tanıtılmasından, seçim bir haktan daha ziyade bir görev olarak görünür, ulusun egemenliği ilkesine göre, bireyler iktidarı kullananlar seçmelidirler çünkü bir hak olarak değil, bir görev olarak görülürler; bu da ulus, halkın daha üstün olduğundan kaynaklanıyor, bu da, oy verme hakkının tüm vatandaşlar için değil, belirli bir kategori için ve bazı spesifikasyonlara (kültür ve zenginlik) göre ulusları temsil etmeye hak kazanması demektir, bu, seçim zorunludur ve hak değil bir görevdir. Oy kullananlar oy kullanmalı, Dolayısıyla, bu teorinin, savunucuları olarak oy haklarını kısıtlayıcı tarihsel destekleyen aristokrat niteliği vardır (Mashhadani, 1991:62). Bu şekilde, Fransa'daki seçimler yoluyla burjuvazi, iktidarı kraldan ve aristokrat sınıflardan uzaklaştırmayı ve bu gücü halkın büyük çoğunluğundan oluşan popüler sınıfların önünde tutmayı başardı, bu da kısıtlı oy verme ve diğer anayasal kısıtlamalar arasında, güçlerin ayrılması ilkesi sayesindeydi. Burjuvazinin politik ve gerçek sebeplerini gizlemek için sağladığı temel yasal gerekçenin, ulusun egemenliğinin ilkesi olduğu yukarıda açıkça görülmektedir (Mustafa Amin, 2007:85).

2.1.2.2 Halk egemenliği teorisi

Halkın egemen olduğu fikri çok eskidir, bu fikir politik düşüncenin ortaya çıkışı ile ortaya çıkmış ve Yunanlıların filozofları Aristo aracılığıyla bunu ilk olarak ifade

etmişler. Bu doktrin daha sonra orta çağ'da St. Thomas Aquinas baştan olmak üzere bir grup düşünür tarafından geliştirildi. Daha sonra muhalif Katolikler ve Protestanlar tarafından kral karşısında bir silah olarak kullanılmış ve on yedinci yüzyılda bu düşünce, Jean-Jacques Rousseau'ya bu düşünceye ilham veren Doğal Hukuk Okulunun hukukçuları tarafından genişletilmiştir (Al-Ghali, 1978:76) Teori, egemenliğin halka ait olduğunu kabul eder. Halkı oluşturan tüm insanlara, yani devlette bir anda yaşayan ve devlet halkını oluşturan tüm vatandaşlara aittir (Abu Khuzam, 2000:159). Sunmuş olduğumuz Russo egemenliği, Sosyal sözleşmede yetişen genel irade ya da genel irade ile uyumludur. Böylece, bu irade bireylerin tüm bireysel iradelerinin toplamıdır (Shima, 2006:154). Halk egemenliği ilkesine göre, egemenlik, grup üyelerine bölünmüştür; her birinin egemenliğinin bir parçasına sahip olur; böylece , bireylerin topluluğunun egemenliği olan ulus egemenliği ilkesine aykırıdır. Bu da , demokratik bir toplumun her üyesinin, toplam bireylerin oranına eşit olan toplam egemenlik payına sahip olduğu anlamına gelir, Rousseau'nun söylediği gibi “ Devletin 1000 vatandaştan oluştuğunu, devletin her üyesinin bir (1000/1) oranında egemenlik yetkisine sahip olduğunu diyebiliriz”, buna göre halkın her üyesinin egemen bir yöneten ve aynı zamanda yönetilen veya bir cemaattir (Mustafa Amin, 2007:86).

Bu teorinin başlıca sonuçları şöyledir:

- Güçler ayrılığı ilkesini kabul etmez, kanun, seçmenlerde halkın egemenliği ilkesine uygun olarak temsil edilen çoğunluğun iradesini yansıttığından, bu ilke, engellerin belirlenmesine ve güç ayrımı ilkesinin altında yatan denge politikasına girilmesine izin vermemektedir, azınlık çoğunluğun görüşlerine uymalı ve bunlara saygı duymalı ve yoluna engel olan tüm kısıtlamaları kaldırmalı,, yürütme şubesi parlamentonun çalışmalarına itiraz edemez veya yasaların anayasallığını kontrol edemez, aynı şekilde parlamento, federal bir devlet dışında iki meclisten oluşamaz (Khatib, 2006:55).

Bu teorinin yazarları, ulusların egemenliği teorisinde olduğu gibi, bağımsız olmadıklarından, temsilcilerin iktidarı alacaklarına dair herhangi bir korku yoktur ancak halkın sürekli denetimi altındadırlar ve Anayasal kısıtlamalara gerek yoktur (Shiha ve Abdel Wahab, 2000:41).

- Bu teori temsili demokrasi ile uyumlu değildir, ancak doğrudan demokrasi ya da Yarı doğrudan demokrasi yol açmaktadır. Egemenlik bu teoriye göre bölünmüş ve parçalanmış olduğundan, indirgenemez ve temsilci olarak karakterize edilmiştir. Rousseau'ya göre Halk, iradesinden (egemenliğinden) vazgeçtiği andan itibaren artık halk olmaktan çıkar (Al-Ghali, 1978:80). Bu da Ulusun egemenliği ilkesinde bulunan, ancak parlamenter sistemle orantılı olanın aksine, halkın doğrudan demokrasi ya da parlamentoların yanında iktidarın uygulanması (yarı doğrudan demokrasi) ile yönetişimin her konusundaki gücünü kullanma hakkı olduğu anlamına gelir. Russo, yönetişim için bir temel olarak doğrudan demokrasinin hayranıydı (Alwan, 2009:155). Ancak Artan nüfus ve ülkelerin büyüklüğünden, bu sisteme dayanmak zorlaştı. Rousseau ise parlamento sistemine geçilmesi ya da halk referandumu, halkın önerisi ve milletvekilleri çalışmalarının kontrolü gibi yarı-doğrudan bir demokrasi yoluyla olabildiğince ona yaklaşmasını artık kanaatine varmış. Bu, halk egemenliği ilkesini teyit eder (Abu Khuzam, 2000:159).
- Halk egemenliği teorisine göre, seçim bir görev değil, bir haktır, çünkü halkın her bir üyesi egemenliğin bir parçasına sahip olduğundan, onlara haklarını siyasi demokrasi yoluyla kullanma hakkı verir. Bu da, halkın egemenliğinin ilkesinin, bazı şartlar altında veya cinsiyet, renk veya inanç açısından bu hakkı kısıtlayan ulus egemenliğine karşıt olarak, bu kısıtlamaları kaldıran genel oy hakkının belirlenmesine yol açtığı anlamına gelir (Ghazal, 1998:126).
- Zorunlu temsilcilik kavramı, halkın egemenliği ilkesinin sonucuydu. Parlamenter sistemin halkın egemenliği ilkesine uygun bir hükümet sistemi olarak getirilmesi durumunda milletvekili, seçmenlerin mülkiyetinde olan egemenliğin bir parçasının temsilcisi haline gelir, bunun sonucu da seçmenler, vekilin ihlal edilemeyeceği veya çıkarılabileceği bağlayıcı talimatlar verme hakkına sahiptir. Vekil, ayrıca, seçmenlerin temsilciliğini uygulanmasında sorumludur ve hesabını onlara vermek zorundadır. Seçmenler, milletvekili bütün ulusun temsilcisi kılan, zorunlu temsilciliği yasaklayan ve milletvekili, görüşlerini özgürce vicdanına ve seçmenlerin çıkarları değil milletin çıkarlarını göre ifade etmeye izin veren ulus egemenliği teorisinin aksine, herhangi bir zamanda, tecrit etme hakkına sahiptirler.

Bu teorinin mutlak demokrasiye yol açtığı anlamına gelir, Yüce otoriteyi (halk iradesini) temsilen halkı egemenlik üzerinde sınırlama veya kısıtlama yoktur, Böylece, demokratik

doktrin Rousseau'nun görüşüne göre mutlak bir güçle sonuçlanır ve birey yetkilerine tamamen boyun eğmesiyle bağlıdır ve bu nedenle zulme yol açar ve özgürlükleri garanti etmekte başarısız olur, bu teori (halk egemenliği) yalnızca devrimleri takip eden olağanüstü dönemlerde pratik uygulamalara sahipti ve kısa uygulama dönemleri sonrasında kaybolurdu, Çünkü despotik bir demokratik sisteme dayanıyordu, böylece çoğunluğun herhangi bir kısıtlama ya da sınırlama olmaksızın iktidar kullanma hakkı vardı, zira iktidarın uygulanması doğrudan ya da benzer demokrasiye dayanıyordu. Vekil, zorunlu temsilcilik teorisine göre seçmenlere tabiidir, dolayısıyla, hükümet sistemi, güçlerin ayrılması ve kısıtlamalara ilişkin ilke ve iki meclisli sistemin reddinde denge ve karşılıklı denetim politikasını tanımayan Parlamenterler Meclisi sistemi idi (Gül, 1978:129).

Burjuva sınıfı, Fransız Devriminin başında, ulus egemenliği kuramında bulduğumuz gibi bu teoriyi umursamıyordu, çünkü, kendi dileklerine aykırıydı ve çıkarları ile çelişiyordu, Fakat bu teori, 21 Eylül 1792'de iktidarı ele geçiren, monarşiyi ortadan kaldıran ve Cumhuriyet'i ilan eden Jacobite isyancılar tarafından uygulanmıştı. 1793'te hazırladıkları anayasası Russo'nun gerçek ilkelerinden ve fikirlerinden esinlenmiştir. Meclis hükümetinin sistemini benimsediler ve güçlerin ayrılması ilkesini dışladılar, iktidarı üstten alta doğru hiyerarşik olarak organize ettiler. Ancak bu anayasa Yacoubin yönetimi 1795'de sona erdiğinde geçersiz oldu. Bu ilke aynı şekilde 1848 devriminin ardından da dahil olmak üzere diğer uygulamalarda da ortaya çıktı, ancak 1851'de ortadan kayboldu ve 1871'de aylarca ortaya çıktı ve sonra kayboldu.

Bu ilke (halkın egemenliği), özellikle de yukarıda bahsedilen iki deneydeki anayasal uygulamalardan sonra çağdaş bir deney olarak Marx ve meslektaşı Engels'in ve daha sonra Lenin'in fikirleri üzerinde net bir etki yarattı. (Al-Shawi, 2008:253).

Marksist doktrin içeriği Russo'nun fikirlerinden etkilendi ve güçler ayrılığı ilkesini reddettiler. Onlara göre bu ilke, yetkililer, özellikle yasama ve yürütme organları arasındaki dengeye dayanan "halkın egemenliği" ilkesine aykırıydı, Denge ve karşılıklı denetim ilkesinin, tüm makamların parlamenter meclisi (yasama otoritesi) temsil eden tüm insanlara veya topluluğa tabi olmasına ihtiyaç duyan bu teori için gerekli olanın tersidir ve bu, iktidarın birliğine dayanan gerçek Rus'nın fikirlerine göre Marksist doktrin tarafından alınır.

Russo ve Marksizm arasındaki fikirlerin benzerliği ve Marksizm üzerindeki Russo fikirleri etkisi büyük olmasına rağmen, Russo ve Marx'ın yaşadığı dönem farklılık nedeniyle, aralarında bir fark olduğu doğal olarak bazı kavramlar üzerinde durulmalıdır:

- Eşitlik: Rousseau'nun eşitliği hukuki eşitliktir, kanun önünde eşitliktir. Marx için eşitlik, gerçek ya da ekonomik eşitlik yani sınıf ayrımlarının tahrip edilmesi anlamına geliyordu.
- Halk: Bu kavram sosyalist devlette tüm insanları kapsayacak şekilde sürekli genişliyor olsa da, Russo'da sayısal kavramında ya da sayısal çoğunluğa sahip halkın anlamı, ancak Marx sınıf anlamı taşır ve emekçiler içerir.
- Özgürlük: Rousseau'nun özgürlüğü hukuki eşitliği sağlamak için bir araçtı ancak Marx, sınıf ayrımlarının ortadan kalkmasının ardından özgürlük elde etmenin gerçek eşitlik olduğuna inanmaktadır.

Son olarak, iki teori arasındaki devam eden çatışma, uygulamada zor olan aşırı sınırlara ulaştı ve bu iki teori arasında çatışmanın bedelini ödeyen Fransızlardı. Bununla birlikte, hem ulusun egemenliği teorisinin hem de halkın egemenliğinin teorisinin avantajları uzun süreli tartışmaları ardından, 1946'da çıkarılan Fransız Anayasası "ulusun egemenliği Fransız halkının mülkiyetidir" şeklinde belirtti (Badawi, 1990:94). Çoğu devlet iki teoriyi kendi politik sisteminde birleştirmişlerdir, parlamenter sistemden hükümete temel, yani egemenliğin temsilciler aracılığıyla kullanılması, aynı zamanda da devletin yönetiminde birçok kararın meşrulaştırılmasına bir temel oluşturmak için haloylamasına dayanıyorlar. Bu ülkeler arasında, 1958 Any'nda, 3. maddesinde "*Ulusal egemenlik halka aittir, bunu temsilcileri aracılığıyla ve halkoylaması yoluyla kullanır* " Fransa'dır. Aynı şekilde İsviçre halkoylaması sistemini genel bir kural olarak kabul etmiştir.

2.1.3 Güçler ayrılığı ilkesinin politik (Realist) temeli

Bu ilkenin gerçek ortaya çıkışı, Avrupa'daki, özellikle İngiltere ve Fransa'daki geniş insan sınıfının devletin örgütlenmesi ve kralların ve feodalistlerin zulmünün ve iktidar üzerindeki tekelinin ortadan kaldırılması için yeni ilkeler bulma ihtiyacı hissettiğinde, burjuva devrimlerinin dönemine kadar uzanıyor. İngiltere'de 1840 ve 1860'larda burjuva devrim liderlerinin fikirlerinde, iktidarın yoğunlaşmasının halkın doğal hak ve özgürlüklerini tehdit ettiğini ve hükümdarın tek başına iktidar sahibi olduğunu kavramı

açtı, dolayısıyla bu kavramın anayasaları'nda benimsenmesini istediler, John Locke, İngiltere'de uygulanan ve hem Milton hem de Cromwellgrington'ın öncellerine dayanan sistemin etkisiyle bu teorinin geliştirilmesine katkıda bulunulduktan sonra gerçekleşti, Locke'un, yasama organını seçme ihtiyacı ve temsili organların kanunları uygulamasını önlemesini gerekli kılarak bu teorinin temel fikrini geliştirdi ve yürütme organı başındakinin yasama yetkisinin olmamasını çağırıda bulundu çünkü ona göre yasama otoritesinin sahiplerinin kendilerini bu yasalara uymalarına engel olan yasaları çıkarmasına ve bu yasanın toplumun menfaat ve amaçlarına aykırı olmasına ve hukukun üstünlüğüne aykırı davranmasına neden olabilir (Latif, 2004:154).

Fransa'da ise 18. yüzyılın sonunda liberal düşüncenin ortaya çıktığı koşullar tarihsel, toplumsal ya da ekonomik olmak üzere iktidar üzerinde açık bir etki yaptı, İktidarın uygulanması için temel olarak güçlerin ayrılması ilkesine devrim yapan burjuva sınıfı gayrette bulundurdu (Mashhadani, 1991:101). Bunun amacı da iktidarı ele geçirmek ve onu korumak ve devrim başında Feodalizme karşı devrimi yönettiğinde ve feodal dönemi geçirdiği ve bir ulus devlet kurduğu kralla birlikte durduğunda kaybettiği gibi, kaybetmemek içindi (Majzoub, 2002:153) Ancak aristokrasinin kralla ittifakı, burjuva sınıfın rolünü sona erdirip iktidardan uzaklaştırdı. Burjuva sınıfının da korktuğu şey buydu ve bu denemeyi tekrarlamak istemiyordu. Bu koşullar, bu sınıfı etkilemiş ve bu sınıfın güç sahibi olmasını ve olabildiğince uzun süre muhafaza edilmesini sağlamanın yollarını ve araçlarını araştırmış, çünkü bu kez iktidar mücadelesi yoğunlaştı; öyle ki bir yanda iki cepheyle savaşmak zorundaydı; bir taraftan iktidarı sıkı tutan kralın ve aristokrat sınıfın tehlikesi, diğer taraftan da doğal hukuk ve sosyal sözleşme ve popüler egemenlik teorilerinin ve özgür bireycilik öğretisi, etkisiyle ortaya çıkan halk kitlelerinin tehlikesi vardı. Bu fikirlerin modern filozoflar ve düşünürler üç yüzyıldan fazla bir sürede sözkonusuydu, burjuva sınıfın bu sınıf insanların ortaya çıkmasından sonra çıkarları tehlikeye girdi öyle ki bu sınıfları göz ardı edilemediler veya iktidardan uzaklaştıramadılar. Bu nedenle burjuva, elindeki iktidarı muhafaza ve korumak için, bu dönemin liberal entelektüellerinin yarattığı, yani güçlerin ayrılığı ilkesine dayanarak bu güçleri birbirine karşı kullanmanın yolunu bulmak için harekete geçtiler (Saifan, 2007:211).

Montesquieu'nun, Yasaların Ruhu adlı kitabında söylediği , iktidarı üç bağımsız organa dağıtması , hiçbir yetki diğerin kontrol edememesi, aynı elde olmaması ve bir yetki diğer yetkileri dışlememesi gibi, birbirleriyle tamamen bağımsız olan organlara bu rekabetçi güçleri dağıtarak, iktidarın bölünmesini başladılar. Daha önce anlatığımız gibi kralın burjuvaziye uzaklaştırdı ve tek başına iktidarı ele geçirdi ve parlamento iradesine tabi oldu ve burjuvazinin bu tecrübeyi tekrar yaşanmaması için çabalar harcadı, her bir organın işlevini birden fazla organ ile ortak yaparak, organların birbirleri üzerinde etki ve karşılıklı kontrol etkisi sağlayarak, onların denge ve karşılıklı kontrol ilkesine dayanmasına yol açtı (Mashhadani, 1991:102). Burjuva, kralın devletin başkanlığının tarihsel sembolünü temsil ettiği için, onu yok sayamadılar, ancak yetkilerini sınırlandırmak amacıyla yürütme organını bölüp yasama organını iki meclise ayırdılar: İlk meclis üyeleri kral tarafından aristokrasiden (denetçiler, din adamları ve bilim adamları) tayin edilen, soyluk ya da veraset olarak İngiltere'deki Lordlar Kamarası gibi atanan Nobles Konseyi'dir (Majzoub, 2002:153). Bu sınıf, tehlikeyi hissettiğinde sahip olduğu ayrıcalıklarını korumak için savaşıyordu, İkincisi, beş yıllık seçilmiş bir meclis olan, ekonomik açıdan yoksul bir durumda yaşayan özellikle de sanayi devrimi ve kırsaldan kente göçten sonra, halka büyük bir güç olarak tahsis edilen Millet Meclisi'dir. Ancak gerçekte Burjuva sınıfı,Ulusun egemenliği ilkesinin benimsenmesiyle ve dolayısıyla daha önce açıkladığımız gibi seçimi bir görev kılarak ve Seçim süreci, mali gücü, bilimsel yeterlilik, vergilerin ödemesi ve yaşı (seçmenin yaşı 30 yıl ve seçilen kişinin yaşı 40 yıl), asker ve kadınları mahrum etmek gibi şartları koyarak seçim hakkını kısıtladılar ve bu şekilde popüler sınıfları parlamentodan yoksun bıraktı. Burjuvazinin amacı da, bu organları zayıflatmaktı. Yasama organı, kralın bakanlık ve iki evin yanında bir yürütme otoritesi olarak birleştirildi. Kral, iki meclis tarafından oylanacak kanunları onaylama veya yasaya itiraz etme hakkına sahipti, Kral ayrıca yasama ve yürütme organları arasındaki hakem rolü vardı. Diğer taraftan, yasama otoritesi, Yürütme organının antlaşmaları onaylama hakkının yanı sıra parlamentonun hükümetin eylemlerini ve üyelerini sorgulama ve denetleme yetkisine ek olarak bakanların ve üst düzey yetkililerin atanmasını onaylama hakkına sahip olduğu için,Yürütme Makamı'nın Faaliyetlerinde rolü vardı (Ghazal, 1998:278). Böylece, parlamentonun hükümetten güvenini geri çekme ve parlamentoyu feshetme hakkı bulunan hükümet, yetkililer arasında karşılıklı bir etkide bulunmaktaydı. Dolayısıyla bu yetkililer, yasama organı

konseyinde, soylularla, halkla, kralın ve bakanlığın yürütme organının tümü, Fransız hukukçu Montesquieu tarafından önerilen, ve ilkenin doğrudan onun adıyla ilişkili olduğu makamlar arasındaki (denge ve karşılıklı reddetme) fikrine dayanarak birleştirdi. Son olarak, farklı toplumsal güçler ve devlet yetkilileri arasındaki bu bölünme ve dağılım, her bir partinin diğer tarafın eylemlerini engelleme hakkına ve aynı zamanda aralarında işbirliği nedeniyle , Anayasal olarak, daha sonra inceleneceğimiz parlamenter sistem tarafından temsil edilen, güçlerin esnek ayrılık ilkesi ile tanımlandı (Latif, 2006:99).

Amerika Birleşik Devletleri'nde bu ilkenin uygulanması, Avrupa'dakinden farklı bir şekilde güçlerin ayrılmasını sağladı. Güçler ayrılığı ilkesi, yasama ve yürütme organları arasındaki ayrımın açık ve eksik olduğu başka bir sistemde gerçekleştirildi, yetkili makamlar arasında yasal olarak bir ayrım yapıldı ve aralarında işbirliği en düşük noktasındaydı, bu da, başkanlık sistemini benimseyen 1787 Philadelphia Any'nda yer aldı öyle ki Kral ve aristokrat sınıflara karşı bir çatışma olmadığı ve Birleşik Devletler'in bağımsızlığından beri diktatör bir cumhurbaşkanı olarak bulunmadığı bilinmektedir (Saifan, 2007:214). Ancak varolan çatışma devletin merkezi otoritesi ile eyalet otoritesi arasında çatışmaydı, bunun amacı da eyaletlerin merkezi otoriteye karşı mümkün olduğunca bağımsızlığını sağlamaktı, Bu nedenle Amerikalılar eyaletlere bağımsızlığını kazandırmak ve merkezi otoritenin bu bağımsızlığı ihlal etmemek için, güçlerin tamamen ayrılması ilkesini tercih ettiler. Bunları da daha sonra başkanlık sistemi çerçevesinde inceleyeceğiz (Majzoub, 2002:190).

2.2 Güçler Ayrılığı İlkesinin İçeriği

Güçler ayrılığı ilkesinin içeriğini anlamak ve doğru bir şekilde anlayabilmek için, bu ilkeye yakın kavramları açıklamak gerekir, bu kavramlar işlevlerin bölünmesi ve güç dağıtımıdır, çünkü bu kavramlar ile güçler ayrılığı ilkesi arasındaki ayrım eksikliği, bir takım filozofların ve düşünürlerin hataya düştüklerinin en önemli nedeni olabilir, Bu temelde, bu konuyu iki gereksinim üzerine böleceğiz; bunlardan ilki, işlevlerin bölünmesi ve iktidarın dağıtımını şeklinde iki ayrı konu ile ilgileneceğiz, ikincisi, güçler ayrılığı ilkesi ve aralarındaki ilişki türü inceleyeceğiz.

1.2.1 İşlevlerin bölünmesi ve güç dağılımı

Bu gereklilikte, hukukçular arasında işlevlerin bölünmesi ve güçlerin dağıtımı şeklinde tartışılan güçlerin ayrılığı kavramını ele alıyoruz.

2.2.1.1 İşlevlerin bölünmesi

Devletin tüzel karakteri, herhangi bir şekline bakmaksızın, temel veya ikincil bazı işlevleri yerine getirmesine izin verir. Eskide devletin işlevleri, dış savunma ve iç güvenlik, anlaşmazlıkların değerlendirilmesi için yargı kurulu görevi, temel veya geleneksel işlevler olarak adlandırılmıştır ve kamu hukukçuları arasında devletin bu temel görevleri üzerine bir anlaşmazlık yoktu(Tahrawi, 2006:85). Fakat onyedinci yüzyıldan beri, devlet tarafından uygulanan işlevler ve sayısı hakkında birkaç teori vardır, hukuk felsefesindeki bir eğilim dördüncü işlev olarak düşünüldüğüne rağmen, kabul edilen ve hakim teori sadece üç işlevden bahsediyor, ve bu üç işlevin amacı yasanın uygulanmasına yöneliktir çünkü siyasi, sosyal ya da ekonomik gibi kamu otoritesinin işlevleri, bu hedefe ancak yöneten ve yönetilenlerin faaliyetlerini düzenleyen kanun çerçevesinde ulaşılmalıdır (Shukr, 2004:75). Bu nedenle, bu amaca ulaşmak için devletin temel işlevlerini üç işleve bölünmesi gerekir, onlar da:

- Yasama İşlevi: Bu işlev yasalar çıkması ve Devletle ilişkili tüm bireylere uygulanabilir genel kuralların oluşturulmasının yanı sıra aynı hukuki değere sahip “yasal düzenleme kararnamesi, yasama kararnamesi” diğer yasal işlemlerin anlamına gelir. Unutmayalım ki Anayasal işlevin “anayasa taslağının hazırlanması” devletin yasama işlevinin bir parçasıdır.
- Yürütme işlevi: Grubun işlerini düzenleyen kuralların uygulanması ve “kamu yönetimi, diplomasi, polis, mali yönetim” dahil olmak üzere yönetim ve idare tarafından dayatılan tüm eylemlerin kabul edilmesi ile ilgilidir. Bütün bu eylemlerin tek bir hukuki dayanağı vardır o da Anayasa ve yasalardır.
- Yargı işlevi: “Vatandaşlar ya da iki kamu kurumları ya da Devlet ile vatandaş” arasındaki uyuşmazlıkları ve anlaşmazlıkları çözmek ve gizemli yasal metinlerin yorumlanmasıdır çünkü yargı yorumun önemli bir hukuki rolü vardır.

Sunulduğumuz gibi, devletin üç yasal işlevinin varlığı fikri, eski Yunan felsefecileri günlerinden bu yana var olan bir düşüncedir. Aristoteles, danışma ve karar işlevi

(yasama), yargı işlevi ve emir işlevi (yürütme) arasında açık bir şekilde ayırım yaptı. Aslında, organlar arasındaki işlev dağıtımı, aralarında bir dizi sıralama oluşturur; görevlerin atandığı bazı görevler, diğer organlar üzerinde üstünlüğün niteliğini varsaydığından Hükümetin parlamentoya yasal bağımlılığı vardır, böylece hükümet parlamentonun belirlediği yasal çerçeveden kurtulamaz (Desouki, 2006:49). Devletin işlevleri farklı dönemlere, farklı ülkelere ve farklı egemen ideolojilere göre değişir. Bununla birlikte, devletin ideolojisi ne olursa olsun, devlet işlevi, özellikle ekonomik, sosyal ve kültürel ilerleme ile karakterize edilen ülkelerde, 18. yüzyılın sonundan bu yana belirgin biçimde genişlemiştir.

2.2.1.2 Güç dağılımı

Güç dağıtımı, gücü tutanların çokluğu anlamına gelir, böylece gücü ele geçiren birden fazla parti vardır ve dağıtılan güç onu tutan herkes tarafından kullanılır. Ancak, iktidarın uygulanması, onun yakalanma imgesine göre birden fazla biçimde gerçekleştirilebilir, Ancak iktidarın kendi doğasından tek iktidardır. Bu nedenle, güç dağıtımı kavramını tanımlayarak, “her toplumda birkaç yetkiye sahip bir iktidar vardır” belirlenmelidir (Tawfiq, 1978:50). Güç dağıtım ilkesi, yöneticilerin Kurumun bütün yetkilerini devralmasını ve onları zulüm ve zulüm önlemesini engellemektir. Bu organların karşılıklı özerkliği bir gerçekliği doldurur, böylece devlette farklılık gösteren ve yalnızca farklı olarak uygulanabilen önemli işlevler vardır. İktidarın yoğunlaşması her zaman zulüm ile eşanlı değildir, çünkü iktidarın yoğunlaşma ilkesi sayesinde, bireylerin hak ve özgürlüklerine saygı gösterilmesi ve kendi çıkar ve arzularına ulaşmak için çalışan ilke uyarınca hükümdarı engelleyecek hiçbir şey yoktur. Ancak daha önce gösterdiğimiz gibi tarihi deneyimler, güce sahip her insanın onu kötüye kullanma olduğunu kanıtlamıştır (Dufarge, 1992:110).

Güç dağıtımı fikri, fonksiyonların bölünmesinin göre eski bir fikir değildir, devletin çeşitli sorunlarından ve yöneticilerin iktidarın tekeli kullanamamasından sonra, özgür demokratik ilkelerin ortaya çıkmasına ve gücün dağıtımı çağrısında bulunulması ve yoğunlaşma reddetme çağrısına ek olarak, medeniyetin görünümü ile birlikte ortaya çıktı (Mustafa Amin, 2007:111), Hükümet etkinliklerini daha etkili kılmak için yöneticilerin yetkinliklerinin bir kısmından feragat etmeleri ve onların yanında bazı organların iktidara katılması gerekiyordu, bu da, çalışmak ve ustalık kazanmak için her yetkinin yeterliliğine

neden olur, halbuki başlangıçta, bu konseylerin ve organlarının görevleri sadece danışmanlıktı, ancak zaman içinde, gerçekte iktidarın kullanılmasını ve yönetimde etkili bir şekilde yer almayı sağlayan net ve özel şartlar ortaya çıktı, hukukçular arasında iktidarın dağıtımını konusunda fark görüşler vardır. Bazılarına göre merkezi yönetim sistemi ve yerel yönetim sistemi iktidarın dağılım biçimlerindedirler, ancak işlev dağıtımına göre gücün dağıtımında olduğu gibi, bu dağılım yatay bir dağıtım yerine bir dikey dağılım olarak düşünülüyor, bununla birlikte, yerinden yönetim sistemi devlette iktidarın dağıtımından olduğunu reddeden başka bir eğilim vardır çünkü burada merkezi (merkezi hükümet) ve bölgeler (bölgesel hükümetler) arasında iktidarı değil idari işlevlerin dağıtımını anlamına gelmektedir. Ancak yerel idare örneği olarak adlandırılan İngiliz sisteminde olduğu gibi, bu idari ademi merkeziyetin azami düzeye çıkması halinde güç dağıtımını anlamına gelir, bu da, profesör Dr. Abdul Rahman Rahim Abdullah tarafından teyit edildi ve biz de bu eğilimi destekliyoruz, buna ek olarak, başka bir kritere göre, biri karar verme ve diğeri uygulama için iki organın varlığı sayesinde bir güç dağıtımını olabilir (Duvrgier, 1992:44).

İktidarın dağıtımını, yönetim organları arasında eşitlik ve eşitlik anlamına gelmez çünkü güç ve otorite bakımından bu çeşitli organların aynı derecede olsa da bile bir tarafın diğere üstünlüğü olur, bu da Parlamento, bakanlığa egemenliğe sahip, üçüncü Fransız Cumhuriyeti ve dördüncü Cumhuriyet'i döneminde görünmektedir (Tawfiq, 1978:51).

On sekizinci yüzyıl filozofları tarafından iktidarın, eski zamanlardan beri bilinen geleneksel devlet işlevleri standardına uygun olarak dağıtımını, iki kavram arasında bir bağ oluşturdu, dolayısıyla bu iki kavram arasında pek çok kişi arasında bir karışıklığa yol açtı, Dr. Munther al-Shawi, devlet işlevlerinin bölünmesinin, iktidarın dağıtımını anlamına geldiğine inanmaktadır çünkü, ilki ikinciyi de içermektedir, Bunun nedeni de, devletin işlevlerinin, iktidarı elinde tutanları da içerir, yani onlar arasında dağıtılmıştır (Shawi, 1981:190), Hakim Latif Mustafa Amin ise farklı düşünmektedir ve işlevlerin dağıtımını ile iktidar dağıtımını arasında kaçınılmaz bir ilişki olmadığını söylüyor, çünkü iktidarın yoğunlaşması sistemi altında, üç hukuki işlevi bir organın veya bir kişinin elinde olsa bile, devletin farklı işlevleri reddedilemez, ve devletin çeşitli işlevleri arasında bir ayırım yapılmasını engelleyecek hiçbir şey yoktur, bu nedenle güçlerin birden çok organlara dağıtılması fikri bu noktada durur, ister aynı sırada, isterse diğerlerinden daha güçlü bir

konumda olsun, bu organlar arasındaki ilişkiyi belirlemek için müdahale etmeye gerek yoktur, önemli olan birden fazla kişinin veya yönetim organının varlığıdır. Biz bu görüşten ayrılıyoruz, çünkü iktidarın birliği ilkesinde gerçek hukuki işlevler yoktur, yani, bu işlevler nominaldır ve iktidarın dağıtımı ve özgürlüklerin korunması ve iktidardaki zulmün önlenmesi alanlarında, hakim üzerinde bir etkisi yoktur. Bu yüzden Dr. Munther al-Shawi'yi görüşünü daha doğru buluyorum, çünkü aralarında bir doku olmasa bile her işlevin diğerinin tamamlar.

2.2.2 Güçler ayrılığı ilkesi ve aralarındaki ilişki türü

Güçler ayrılığı ilkesi uyarınca güçler arasındaki ilişkiyi incelemek gerekir, acaba bunlar arasında tam bir bağımsızlık anlamına mı geliyor yoksa aralarında işbirliği ve karşılıklı denetim var mıdır?

2.2.2.1 Güçler bağımsızlığı

Güçler ayrılığı ilkesi, çağdaş siyasal düşüncede geçmişte, açıkladığımız devletin işlevleri bağlamında gerçekleşen ideolojik gelişmelere rağmen değerini devam ettirilmektedir (Tahrawi, 2006:244). Tüm ülkelerde iktidar otoritesine emanet edilen görev ne olursa olsun, iktidarın uygulanması üç farklı yönden somutlaşmıştır onlar da yasama olarak adlandırılanlar toplumu bağlayan genel kuralların çıkarılması ve yürütme makamının görevi olarak bu genel kurallar çerçevesinde vatandaşlara hizmet verilmesi ve daha sonra, yargının görevi olarak bağımsız bir yargı yoluyla vatandaşlar ve kurumlar arasındaki anlaşmazlıkları barış içinde çözmekten ibarettirler (Tamawi,1996:38). Bu nedenle, güçler ayrılığı ilkesi, her iki kavramı da içerdiğinden ve diğer konularda da genişlettir, yani işlevlerin bölünmesinin ve gücün dağıtımının ötesinde de bir anlam taşır. Böylece, her makam bağımsız ve eşit olarak diğer yetkililerle birlikte görevlerini yerine getirir (Doverjeh, 1992:110).

Güçler ayrılığı ilkesinin en önemli unsurlarını ise şu şekilde belirlenebilir:

- **bir gücün yetkisine karşı diğer bir gücün yetkisi yoktur:** Parlatentonun hükümet yetkisinin ötesinde hiçbir gücü yoktur, hükümetin ise parlatentonun ötesinde hiçbir gücü yoktur, böylece iki makam arasında eşitlik tam bir ayrılık var bu bölünme ise görevlerde organik bağımsızlık ve uzmanlık gerektirir.

- **Organik Bağımsızlık:** Organik bağımsızlık, üç yetkinin her birinin diğer yetkilere göre kendi özerkliğini taşıdığı anlamına gelir, böylece, yetkiler arasındaki ilişki, müdahale edilmeme ilkesine dayanıyor, bu nedenle, diğer makamın bağımsızlığından ötürü hükmü altına almaya veya kısıtlamaya götüren hiçbir makam tarafından herhangi bir eylem yapılmamaktadır. Buna göre Amerika Birleşik Devletleri'ndeki olduğu gibi hükümetin parlamento önünde sorumluluk taşımaması ve hükümet parlamentoyu feshetme, oturumlarını erteleme veya toplantılarına girme ve katılma hakkı olmaması, güçler arasında tam bir ayırım deniyor (Fahmi, 1992:207).
- **Fonksiyonel Uzmanlık:** Yani üç makamın her birine belirli bir görev verilecektir, ve her makamın yetki sınırları görevlerine göre belirlenir, yasama ile ilgili her şey parlamentonun ve kamu hizmetlerinin uygulanması ve yönetimi ile ilgili her şey hükümetin sorumluluğudur, yargı ile ilgili konular ise yargı yetkisine aittir, Dolayısıyla, her organın, diğer organların yetkisine saldırmaksızın çıkamayacağı belirli bir yetkilere sahiptir, güçler ayrılığı ilkesi, bu saldırganlığı engeller çünkü her üye diğer üyelerin saldırganlığını durduracaktır (Badawi, 1990:157).

Yukarıdakilerden, güçler ayrılığı ilkesinin, her biri özel bir varlığa sahip olan organlar arasında devlet işlevlerinin dağıtımını gerektirdiği açıktır, bu nedenle, başka hiçbir taraf, kendilerinin organik ve işlevsel bağımsızlığını sağlamak için aralarında bir denge kurmak için çalışmalarını ayrı ayrı yapabilecekleri hiçbirine müdahale edemez veya onlara baskı yapamaz . ancak güçlerin tamamen ayrılması ilkesini içeren bu şeklin pratik uygulanması zordur, bunun nedeni de, organların bağımsızlığı ile tam işlevli uzmanlaşmanın engellendiği siyasi hayatın karmaşıklığı gerçeğidir. Bu da üç makam arasındaki ilişki, aralarında karşılıklı etki ve denetim(Amerikan terimlerinde Frenler ve Denge İlkesi adlandırılır) hakkı vererek düzenlenmelidir (Mustafa Amin, 2007:115).

2.2.2.2 Güçler arasındaki ilişki türü

Çağdaş siyasal sistemleri, güçler ayrılığı ilkesi olarak benimsememizin başlıca nedeni, daha önce de belirttiğimiz gibi, hakimin veya herhangi bir yetkinin tek başına gücü elinde tutmasını ve dolayısıyla acımasız bir diktatörlüğe götürmesini engellemek içindir. Yürütme yetkisi, yargının yargı rolüne ek olarak yasama otoritesinin denetimindedir, bu nedenle, aralarında köprü kurmak ve işbirliği yapmak gereklidir (Khatib, 2006:184). Fakat bu ilkenin ortaya çıkmasının başlangıcından bu yana, bu yetkililer arasındaki

ilişkinin düzenlenmesine ilişkin hukukçular arasında düşünce farklılığı bulunmaktadır, bazılarının bu ayrımı, tam ayırım olarak değerlendirmek eğilimindeydi, yani yetkiler arasında herhangi bir ilişki olmaksızın mutlak bir ayrılıktır. Başka bir görüşe göre, bu ilkenin amacının mutlak ayrılma değil, yetkililer arasında esneklik kurulması ve böylece aralarında bir işbirliği ilişkisi ve karşılıklı etki ve denetimin sağlanmasıdır. Buna göre biz de, İslam devletindeki üç yetkiler arasındaki ilişkinin tipine atıfta bulunarak bu iki kavramı tartışacağız (Jamal al-Din, 2005:241).

İslam devletinde, güçler ayrılığı ilkesiyle ilgili İslam'da hükümet sistemini ele alan müslüman alimlerin çalışmalarında yer almamıştır, ancak sistemine baktığımızda, öncelikle yetkililerin hepsi Peygamber Efendisinin (s.a.s) elinde yoğunlaştığını görürüz, fakat devletin genişlemesi ve gelişmesi ve medeniyet ve kentleşmenin artmasından sonra, yöneticilerin karşılaştığı sorunların ve üzerlerinde bulunan görevlerdeki zorlukların artmasına yol açtı, bu da, devletin işlevlerinin üç işlev üzerinde dağılmasına neden oldu (Altmawi,1996:587). Kur'an-ı Kerim tarafından temsil edilen yasama yetkisi ve onun kaynağı da Yüce Allah'tır, ancak Peygamberimiz Kur'an-ı Kerim ve Sünnetine göre yasalar çıkarılır, ve Tanrı'nın yasasını uygulamak ve sınırlarının kurulmasını ve din ve inancın korunması için yetkilerini elde ettiği günde vaat edilen yürütme organıdır, bu iki makam, İslam devletinin yüksek amaçlarına ulaşmak için tek bir ortamda ve yan yana faaliyet gösteriyor. İslam devletinde üçüncü makam olan yargı yargı ise yürütme yetkisine bağlıydı çünkü bu, halife, hakimi tayin eden ve ezole eden yetki sahibiydi (Mehanna, 2005:291).

Montesquieu'nun, hukuk düşünürlerinin çoğunluğu tarafından adına atfedilen ve ilkenin sahibii olarak güçler ayrılığı ilkesinin ne anlama geldiğini bilmek için, bu ilkeyi açıklamamız gerekir (Tabtabawi, 2000: 7). Başka bir deyişle, üç makam arasındaki ilişkinin niteliği nedir ve hangisi, sözkonusu ilkenin amacını yerine getirir (Mustafa Amin, 2007:117).

Batı demokrasileri, parlamento ve hükümet arasındaki ilişkinin türüne bağlı olarak, iki ana yolla güçler ayrılığı ilkesine dayanmışlar, onlar ise Parlamenter sistem ve başkanlık sistemidir. Klasik Fransız yazarlar tarafından, birincisini yetkili makamlar arasında esnek ayırım ve işbirliği olarak tanımlanırken ikincisi, yetkililer arasında katı ya da tam bir

ayrılık olarak nitelendiriliyordu. Bu adlandırma sadece meclis ile hükümet arasındaki ilişkiye dayanıyordu (Dufregier, 1992:125).

- Esnek güçler ayrılığı: Montesquieu'nun devletteki iktidara sahip olan herkesin sahibi olduğu gücü kötüye kullanmasının önlenmesi için her gücün başka bir güçle frenlenmesi ve böylece yetkililer arasında bir denge kurmaya çalışması gerektiğini kanaatindedir. Bu temele dayanarak devlette üç gücün bulunduğunu ileri süren Montesquieu'ya göre, bunlardan birbirlerine müdahale edebilmeleri, çalışmalarını sınırlayabilmeleri, birbirlerini frenleyebilmeleri gerekir, ancak Montesquieu, bu ilkeyi belirleyici bir mutlak kural haline getirmemiş ve bunun yerine devlet makamları arasındaki ilişki daha çok işbirliği şeklinde olduğunu diye düşündü (Ghazal, 1998:169). Dolayısıyla, bu ilkenin doğru yorumu, hukuki bir ilke olarak görülmemekte bu daha çok bir politika ilkesi olarak bilinir. Devletin çıkarlarının düzgün bir şekilde işlenmesini sağlamak ve bireylerin özgürlüklerini garanti altına almak ve keyfi ve zulüm önlemek için, halkın kendisi ya da parlamento şeklinde temsilci bir organ şeklinde olsa bile, hiç kimse ya da makam, doğrudan ya da dolaylı olarak tüm yetkiler elinde bulunmamalıdır (Dasouki, 2006:48). Esnek ayrılığı ilkesi dünyanın birçok ülkesinde, özellikle Avrupa'da en yaygın sistem olan parlamento sisteminde uygulanır, daha önce de belirttiğimiz gibi bu sistem, hükümetin parlamento önünde siyasi sorumluluğa sahip olduğu ve ikincisinin de parlamentoyu çözme hakkına sahip olduğu nedeniyle yasama ve yürütme organları arasında işbirliği ve denge kurmaktadır (Khatib, 2006:184).
- Güçlerin mutlak veya sert ayrılığı: Fransız devriminin adamları ve geleneksel hukukçuların bazıları, her bir organın tamamen ve organik olarak bağımsız bir şekilde belirli bir işleve ayrıldığı anlamda, güçler ayrılığı ilkesinin gerçek anlamının mutlak ayırım olduğuna inanıyorlar, buna göre, bu ilkenin birbirlerini tamamlayan iki temele dayanıyor onlar ise: birinci, Fonksiyonel uzmanlaşma kuralı, daha önce de belirttiğimiz gibi, fonksiyonel uzmanlaşma, bu işlevlerin bu organlara dağıtılması koşuluyla, devletin birçok fonksiyonu olarak birden fazla kamu organına ihtiyaç duyulduğudur, böylece, her bir organ belirli görev ve fonksiyonlarda uzmanlaşmıştır. İkincisi ise Organik bağımsızlığın kuralıdır, yani kamu kurumları arasındaki ilişkiyi tanımlamak gerekir, böylece devletteki üç otoritenin her birinin diğer iki yetkili makamla kendi özerkliği vardır.

Bu da Fransız Devrimi'nin adamları tarafından ve ABD Anayasasında benimsenmiştir ve teorinin anlamına bakmaksızın devletin her bir görevini egemenliğin ayrı bir parçası olarak gördüler, 1795 Anayasası'nın yanı sıra Fransız Devriminin ilk anayasası ise, "her toplum güçlerin ayrımını tanımlamıyor ve bir anayasaya sahip olmadığını" ifade eden bu yaklaşıma dayanıyordu ve ulusun egemenliğine giren yetkililerin temsilcilerine sevk edildiği göz önüne aldılar (Ghazal, 1996:169) ve bu ilkenin, sadece bireylerin özgürlüklerini korumak ve zulmün önlemek amacıyla siyasal sanatın kurallarından biri olduğunu ve zamanın ve mekanda değişen koşullarda değişip gelişeceğini unuttular (Mustafa Amin, 2007:118).

2.3 Güç Ayrılığı İlkesinin Değerlendirilmesi.

Güç ayrılığı ilkesi tarihi bir kökene sahipse de bugün, demokrasi ilkesini ve halkın kendi yönetimi için almak ve yetkililerin zulmünü ve birbirlerine karşı saldırganlığı önlemek için önemli bir gerekliliktir.

2.3.1 Güçler ayrılığı ilkesini benimseme gerekçeleri.

Düşünür Montesquieu'nun güç ayrılığı ilkesini benimseme gerekçeleri hakkında söylediğine göre, bir kişi ya da organ, yasaları çıkarma yetkisi, kamu kararlarını uygulama yetkisi, suçların yönetimi ve bireyler arasındaki uyuşmazlıkların ayrılması yetkisini kullanırsa, hiç bir şey kalmaz (Latif, 2006:153). Bu ilkenin gerekliliği, Fransız Devrimi'nin zamanlarında çoğu liberal anayasaların kurulmasının temelini oluşturması gerçeğidir (Sheha, 2000:298). Bu nedenle bu ilkenin en önemli gerekçesini belirtmemiz gerekir.

- Özgürlüklerin korunması ve zulmün önlenmesi:

Daha öncede söylediğimiz gibi ister halkın eli ya da ondan çıkan bir meclis olsun, aynı elde üç gücün toplanması, insan özgürlüğünün en tehlikeli yollarından biridir ve iktidardaki zulüm ve zulme en yakın olanıdır, bu, genelde, kişi haklarına ihlallere neden olur, İngiliz politikacı ve düşünürlerinden LORD ACTION'un söylediği gibi "İktidar suistimale yakındır ve mutlak iktidar suistimalsiz yapamaz", bu nedenle, iktidarın dağıtımı önemlidir, çünkü her yetkinin, diğerinin üzerindeki denetimi sayesinde birbirlerine bir sınır oluşturacaklar (Al-Ghali, 1978:303).

- Devlette yasallık ilkesini doğrulamak:

Yasama ve yürütme organlarının bir organda birleşmesi halinde, yasanın temel karakterini ortadan kaldırır (Saifan, 2007:211), ve bu organ, yasayı her zaman taraf tutma ya da adaletsizlik amacıyla tadil edebilecek, Aynı şey yasama ve yargı için de geçerlidir, bu yetkilerin, kimin uygulanacağına bakılmaksızın genel kurallardan oluşturmak, bir makam ise bu kuralları uygular ve üçüncü makam kanunları yorumlar ve uyuşmazlıkları değerlendirir, böylece aralarında ayırım yapılması gerekir (Khatib, 2006:184).

- Bu ilke, işbölümü ilkesinin avantajlarını yerine getirir:

İşlevlerin bölünmesi, bu güçlerin her birinin kendisine atanan görevlere tahsis edilmesine ve bu sebeple her makamın çalışmasında mükemmelliğe ve başarılı olmasına neden olur.dolayısıyla işbölümü uzmanlık ve yoğunlaşma demektir ve bu çağdaş hukuk devletinin en önemli özelliklerinden biridir ve herhangi bir hukuki işlemin yetkil makam açısından kusurlu olduğu takdirde mulga ve geçersiz sayılır (Latif, 2004:78).

2.3.2 Güçler ayrılığı ilkesine eleştiriler

Güçler ayrılığı ilkesinin, bireylerin özgürlüklerini korumak ve güvence altına almak ve uluslararası meşruiyete erişmek ve devletin işlevlerinin mükemmelliği için amaçladığını gördük.

Bu ilkenin savunucuları tarafından dikkate alınması çağrısında bulunmuş olsa da ve onu savunmaya ısrar ediyorlar da, bazı yazarların, yasal düşünürlerin, politikacıların ve hatta liberallerin kendileri de bu ilkeyi tanımamışlar (Mustafa Amin, 2007:166), ve ona ilişkin bazı eleştiriler yapmışlar, bunlar kısaca:

- Güçler ayrılığı, devlet otoritesinin bölünmesine ve sorumluluk dağılımına yol açar: Woodrow Wilson, bu bağlamda, ABD sistemini şu şekilde eleştiriyor “Anayasa yapmış olduğumuz gibi, iktidarın küçük parçalara bölünmesi, hükümetin her bir bölümünün sorumluluğunu küçük ve sınırlı kılar, işler ise iyi gitmediğinde, her organ suçu başkasının üzerine atar ve sorumluluktan sıyrılabilir, böyle bir durumda millet kimin gerçek sorumlu olduğunu nereden beleecektir?” (Latif, 2006:154). Devlette güç dağılımı ve güçlerin çeşitliliği, sorumluluk dağılımına yol açar ve böylece bir organın sorumluluğundan kaçmasına ve yükünü başka bir otoriteye bırakmasına neden olur, örneğin yürütme yetkisi tarafından, kanunu uygulanmasının bir sonucu olarak bir

sorumluluk ortaya çıkar ancak bu sorumluluk ve zararın sebebinin, uygulamadaki bir hatanın sonucu değil, yasamanın kendi hatası olduğunu söyleyerek onu yasama organına devredebilir (Shiha, 2000:401).

- Güçler ayrılığı ilkesi, devlet makamalarıyla ve egemenlik ve irade birliği ile çelişmektedir: Devletin otoritesi ve egemenliği bölünmezdir ve herhangi bir bölünme özülü uyumsuz olur ve düşünür Rousseau bu eleştirinin sahibiydi, Rousseau, egemenlik fikrine dayalı güçlerin ayrımının bölünmez olduğunu, ve böylece devlet işlevlerinin farklı organlara dağıtılmasının zor olduğunu kanaatindeydi, ona öre egemenlik yekparedir ve yasama faaliyetine içkindir, üç makam, tıpkı insan vücudu gibi devletin bedeninde organlar gibi görev yapıyor. Yani, güç dağıtımı, hükümet sisteminin işleyişi için gerekli olan birliği ve uyum sağlamayı ortadan kaldırır ve devletin birliği ile çelişkindir, çünkü eğer üç güçten her biri, diğerinden bağımsız ise, diğer güçlerin eylemlerini engelleyebilir (Desouki, 2006:63).
- Güçler ayrılığı ilkesi gerçekleşmesi zor olan hayali bir ilkedir: Anayasa Bu ilkenin uygulanmasında her ne kadar ısrar ediyorsa da, yetkilerden biri diğer yetkilileri en kısa sürede kontrol etmeye çalışır, böylece, güçler ayrılığı ilkesi, gerçeklikten uzak teorik bir ilke haline gelir (Mehanna, 2005:321). Bu nedenle, güçler ayrılığı ilkesinin üç otoritenin arasında eşitlik ve denge kurma amacı ve böylece her otorite ötekisine karşı durup hiçbirinin başkalarının kontrolü altında olmaması, sadece bir teorik konudur (Shiha, 2000:401). Bu da, bazı hukukçuların, Montesquieu için bu amacın (Güç, gücü sınırlar) mutlaka her zaman ve her siyasal sistem için kesin olmadığını söyleyerek, bu ilkenin temel amacına ulaşma ihtimalini tereddütlerine neden oldu. (Saliba, 2002:100).
- Bu ilkenin özel durumlarda ortaya çıktığı da söyleniyor: Bunun nedeni, bu ilkenin mutlak kralların gücü ile savaşmak ve onların zulmünü azaltmak için etkili bir silah olarak Fransız Devrimi günlerinde burjuva sınıf tarafından kullanılmış olmasıdır. Ancak bugün, demokratik ilkelerin ve genel seçimlerin ortaya çıkmasından, seçilen temsilciler halkın iradesini temsil ediyor ve Kralların güçleri geçmişte olduğu gibi kalmadığı ve sadece ülkelerinin simgeleri haline geldikleri için artık bu ilkeye ihtiyaç duyulmamaktadır. (Kazem, 1991:60).
- Fransız Devrimi'nin üçüncü yılının anayasası çöktüğünden ve güçler ayrılığı ilkesinin pratik zorlukları kaçınılmaz ve ABD sistemindeki tam güçler ayrılığı ilkesinden

çıkan problemleri gibi tekrar yaşanmamak için, güçler arasında işbirliği kurma düşüncesi ortaya çıktı, hukukçu (Asman), Başkan Wilson'ın I. Dünya Savaşı'nda Müttefiklerle birlikte olduğunu ve Yargıtay'ın kendisine destek verdiğini, Wilson'ın başlattığı bu adımlar bir yarı-diktatörlüktü çünkü parlamentoyu güçler ayrılığı ilkesine dayandırmadı, ve Senato, 1919 Versay Barış Antlaşması'ndaki görüşmelerinden çıkarıldı ve bu antlaşmanın onaylamasını reddetti böylece başkan Wilson ve senato arasında ciddi bir görüş ayrılığı yaşandı, bu durum, Amerikan Any'nda güçlerin katı ayrımının anormal sonuçlarından biriydi (Desouki, 2006:65). Bu da, yetkilerin tamamen ayrılmasını reddettiği Montesquieu tarafından doğrulandı ve yetkili makamların tekeline engelleyecek şekilde otoriteler ve yönetim kurumları arasında işbirliği veya dengenin kurulması çağrısında bulundu. Ona göre devletin üç yetkileri kendilerine ait faaliyet alanları içindedirler ancak aralarında dengeli ilişki bulunmaktadır. güçler arasındaki ilişkide sınır tanımayan bir güç başka bir güç ile durdurulmaktadır (Saifan, 2007:210).

3. IRAK ANAYASALARINDA GÜÇLER DENGESİ

Kalıcı bir anayasanın yokluğu ve çeşitliliği, Irak'taki anayasal yaşamın en önemli özelliğidir, Bu nedenle, bu bölümde, Irak'ın anayasal tarihinde en önemli aşamaları dört önemli aşama şeklinde inceleyeceğiz:

Birincisi: Monarşinin kuruluşu ve Kanun-ı Esasi ile temsil edilen 1925 anayasası

İkincisi: 1958 ve 2003 Yılları Arasında Cumhuriyet Anayasaları.

Üçüncüsü: 2004 Geçiş Dönemi Devlet Yönetim Kanunu.

Dördüncüsü: 2005 Irak Daimi Anayasası

Bu bölüm kapsamında her aşamayı ayrı bir şekilde inceleyeceğiz:

3.1 1925 Irak Kanun-ı Esasi

Irak'taki çağdaş parlamento hayatının başlangıcı, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra İngiliz güçleri tarafından işgal edildiğinde, 1534'ten 1918'e kadar uzanmış bir döneme sahip Osmanlı İmparatorluğunun sonlarında parlamento hayatının başladığı, Osmanlı İmparatorluğu'na kadar uzanmaktadır (Al-Mafraji, 1990:290). Sultan Abdülaziz Hamid döneminin başlangıcında Osmanlı İmparatorluğu'nda parlamento sistemi hayatını başladı, bu dönemde Medhat Paşa 1876'da Başbakanlık görevine geçerek başladığı reform hareketi ile Sultan Abdel Hamid'e empoze ettikten sonra Osmanlı Kanun-ı Esasi'ni ilan edebildi. Sultan, bu dönemi "Meşrutiyet" dönemi olarak adlandırdı, bu da, Osmanlı egemenliğinin, bu yasanın yayımlanmasından önce var olan mutlak kuralın sınırlandırılması için Kanun-ı Esasi'da öngörülen kısıtlamalara tabi olduğu anlamına geliyordu (latif, 1976:56). Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçası olarak, Irak'da ise Osmanlı İmparatorluğu'nun diğer parçaları gibi aynı kanun uygulandı. Osmanlı Kanun-ı Esasi uyarınca, yasama otoritesi, üyeleri hayat boyu atanmış "Meclis-i Ayan" (Senato) ve üyeler adaylar arasından gizli oy ile seçilen Meclis-i Mebusan, olarak iki meclisten oluşmaktaydı, Fakat bu yasanın bulunmamasından, Meclis-i Mebusan üyelerinin seçimi,

her eyaletteki belediye meclisleri aracılığıyla gerçekleşiyordu, Bu Mecliste Irak, Bağdat eyaletinden üç milletvekili ve Basra'dan iki milletvekili ile Musul eyaletinden bir milletvekili olarak altı milletvekili temsil ediyordu (Nima, 1990:290).

Meclis, Temmuz 1877'de ilk toplantısını yaptı, ancak bu Any , Sultan Abdülhamid'in dilekleri doğrultusunda kullanılıyordu, bu nedenle meclis devre dışı bırakıldı ve Anayasa askıya alındı ve 30 yıl sonra yeniden devreye girdi, nitekim Irak, Parlamento sisteminden ve sonuçlarından çok uzaktı. Bu nedenle, Irak'ta parlamenter hayat 1925'te İngiliz mandası altındaki Kanun-ı Esasinin ortaya çıkmasına kadar, iki konu çerçevesinde açıklayacağımız gibi, gerçekçi bir biçimde başlamadı.

3.1.1 Kanun-ı esasinin ortaya çıkışı

Irak Kanun-ı Esasinin oluşturulma biçiminde demokrasinin eksikliğine rağmen, bu yasanın oluşturulma şekli ile ilgili yasayı inceleyen hukukçular arasında düşünce farklılığı vardır. Bunun nedeni de, bu yasanın oluşturulma şekli, hibe veya sözleşme yoluyla diğer ülkelerde anayasaların oluşturulduğu gibi olağan yollarla değildir (Abdullah, 1992:443). Bu dönemdeki siyasi veya sosyal durum, bu kanunun oluşturulma biçimi üzerinde en büyük etkiye sahiptir. Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğunun yenilgiye uğratılması ve Irak'ın Britanya tarafından işgal edilmesi, Irak'ı 1920'deki San Remo Konferansı'na göre İngiliz Mandası'na getirdi, bu nedenle İngiltere, 30 Haziran 1920 devriminin bir sonucu olarak askeri yönetimi sona erdirmeye ve geçici bir hükümet kurmaya çalıştı. 20 Ekim'de, bir cumhurbaşkanı ve sekiz üyeden oluşan ilk ulusal hükümet ilan edildi. Hükümete danışma konseyi olarak hizmet veren bir bakanlık bulunmayan on iki bakana ek olarak atandı, bu hükümete atfedilen en önemli görev, Irak'ta kurulacak siyasi sistemi genişletmek, İngiltere tarafından hazırlanan antlaşmayı onaylamak ve Irak'la imzalanmak ve son olarak onay için Irak Kurucu Meclisine sunulmak üzere bir taslak anayasa hazırlamaktı, diğer yetkiler İngiliz Yüksek Komiserliği elindeydi, yani bu hükümetin resmi bir hükümet olduğu söyleniyordu (Saedi, 1990:147).

Bu da, Irak Kanun-ı Esasinin çıkarıldığı ve Irak'ın Britanya Mandası'nda olduğu anlamında gelir, bu nedenle araştırmacıların bu anayasanın oluşturulma biçimi konusunda farklılık gösterdiler, bazılarına göre bu Any'nın kraldan isteğine göre bir hibe şeklinde verilmediğine inanıyorlar çünkü, Irak'taki kral güçlerini otoriter

kullanmamıyordu ve kendisi de Irak'ta hüküm süren koşullar ve siyasi koşullar nedeniyle belirli şart ve kurallara göre taçlandırılmıştı (Al-Mafraji, 1990:314).

Bir başka eğilim, bu anayasanın Kurucu Meclis temelinde kurulması fikrini reddetmekti çünkü, anayasası taslağının hazırlanmasında, Meclis halk tarafından seçilmek şartıyla bağlıdır ve böyle bir şart Irak'ta söz konusu değildi. Mustafa Kamel Nashat 1925 yılında Temel Yasanın kurulmasının özel bir tür olduğuna inanıyor, çünkü ona göre Irak ulusunun rönesansı ve Kral'ın bu rönesansı takip etme arzusu nedeniyle İngiliz Mandası'nda ortaya çıkmıştı. Ama Profesör Munther Al-Shawi, bu tartışmanın önemini göz ardı, çünkü ona göre Anayasa'nın sadece (politik gücün uygulanma biçimi konusunda bir dizi kural) olduğuna inanıyor. Bu sebeple anayasayı siyasi bir olgu olarak nitelendiriyor ve hukuki niteliğini belirlemeye gerek duymuyor ve, anayasanın doğası üzerine bir siyasi veya hukuki nitelik taşıyan bir belge olarak anlaşmazlık konusu ile ilgilidir ve bu anlaşmazlık devam edip bugüne kadar çözümlenememiştir (Al-Ani, 2007:8).

Prof. Hamid el-Saidi'ne göre, 1925 anayasasının İngiliz bakanlıkları ve kolonileri tarafından hazırlanan anayasa taslaklarının hazırlanmasında kullanılan geleneksel yöntemlerden faydalanmıştır, Kurucu Meclis, Irak-İngiliz Antlaşması'nın III. Maddesini “Irak Kralı'nın, Irak Kurucu Meclisine sunarak, bir esasi kanunun kurulmasını, ve bu kanunun Antlaşmanın hükümlerine aykırı herhangi bir kural içermemesini kabul etmeyi gerekmektedir” dikkate almasıydı. Son olarak, gerçek şu ki anayasalar daima, bireysel ya da grup, elinde otoritenin olduğu partinin iradesine tabidir, Bu ifadeyi Irak Kanun-ı Esasi'ne uygularsak, bu kanunun İngiliz makamları tarafından yapıldığı açıktır, çünkü bu Any'nın yürürlüğe girmesinden önce veya sonra Irak'ta iktidara sahip olan İngilizler olduğu söylenebilir (Saedi, 1990:152).

3.1.2 Kanun-ı esasi'de yetki organları

1925 Irak anayasasının iktidar üzerine kurulu olduğu rejim, Demokratik parlamenter sistemdi ve buna göre egemenliğin sahibi ulustu, bu anayasada “Irak Anayasal Krallığı egemenlik ulusa aittir, ve Halkın Kral Faisal bin Hüseyin'e ve daha sonra da halefine bıraktığı bir emanettir” (1925 Kanun-ı Esasi, m.19). Bu Anayasa iktidar uygulanmasında , daha öncede söylediğimiz gibi bu ülkenin görev süresinin altında doğmuş olduğundan,

İngiliz sisteminin baskısından parlamenter sistemine dayanıyordu (1925 Kanun-ı Esasi, m. 2).

Aşağıda 1925 Anayasası'na göre iktidarın uygulanmasına katkıda bulunan en önemli organları yani Kral, Bakanlık ve Ulusal Meclisinin iki meclisi ile yani Ayan ve MM açıklayacağız:

3.1.2.1 Kral

Kanun-ı Esasinin, Devlette parlamenter güç dağıtımını sistemine dayandığını söyledik, Böylece yürütme organı kralın ve bakanlığın iki organı arasında bölünür, Kral hükümetin ilk boyutu olarak kabul edilir ve kanun ikinci bölümünde kralın haklarını beyan etmiştir, 20. maddenin birinci fıkrası uyarınca düzenlendiğinde saltanat unvanı, "*Kralın en büyük oğullarındır.* ", reşitlik yaşı ise onsekiz olacaktır, taht on sekiz yaşın altındaki bir kişiye devrederse, Tahtın vasisi kralın haklarını yerine getirir ve vasinin eski kral tarafından kralın reşitlik yaşına gelene kadar seçilir, Vasinin görevleri başlangıcı Ulusal Meclisinin onayına tabidir, eğer o kişi onaylanmazsa, alternatif vasi meclis tarafından atanır (1925 Kanun-ı Esasi, m. 22). Irak Anayasası, kralın sorumluluğuyla ilgili olarak parlamento sisteminin kurallarına atıfta bulunmuştur ve burada kralın korunan ve sorumsuz olduğunu kabul edilmiştir (1925 Kanun-ı Esasi, m. 25) Kral yetkilerini, Bakanın veya Bakanlardan sorumlu ve Başbakanın izniyle teklif eden ve imzalayan Kraliyet Kararnamesi ile kullanmıştır (1925 Kanun-ı Esasi, m. 27).

Sorumsuzluk ilkesine göre Anayasaya uygun olarak, sorumluluk kral'dan bakanlara devredilecektir, bu temelde, kral siyasi ve cezai olarak sorumlu sayılmayacaktır.

Aşağıda, yürütme ve yasama yetkileri ile yargının yetkileri de dahil 1925 Anayasasına uygun olarak Kral'ın en önemli görevleri bulunmaktadır:

3.1.2.1.1 Yürütme yetkisi

Korunan ve sorumsuz olan kral, devlet başkanı olarak (1925 Kanun-ı Esasi, m. 26/1) Devlette birtakım önemli yetkinliklere sahipti, bunlar ise:

- Başbakanı seçme ve, Başbakanlığın talebiyle bakanları atanma (1925 Kanun-ı Esasi, m. 26/5) ve görevden istifalarını onayalam (1925 Kanun-ı Esasi, m. 26/6).
- Kral, tüm siyasi temsilcileri, kraliyet personeli, hakimleri ve valileri atayabilir veya görevden alabilir, özel bir rejim altında başka bir yetkiye devredilmedikçe, yetkili

bakanın teklifi üzerine askeri rütbeler verebilir ayrıca ödül, medalya ve diğer şeref unvanları verme hakkına da sahiptir (1925 Kanun-ı Esasi, m. 26/4,9).

- Kral, Kraliyet Kararnamesi ile Ulusal Meclisinin onayından sonra sözleşmeleri imzalama ve bunları onaylama hakkına sahiptir.
- Kral, Silahlı Kuvvetler'in Başkomutanıdır. Kral, Bakanlar Kurulunun onayı ile savaş ilan etme hakkına sahiptir, Ulusal Meclis onaylamaması şartıyla, barış antlaşmaları yapabilir, Anayasa hükümlerine göre sıkıyönetim ilan edebilir veya olağanüstü hal ilan edebilir (1925 Kanun-ı Esasi, m. 26/5).

3.1.2.1.2 Yasama yetkisi

Kral, yasama yetkisi performansında ulus meclisi ile bir ortak temsil ettiği için geniş yasama yetkisine sahiptir (1925 Kanun-ı Esasi, m. 28). Ayan meclisi üyelerini seçer ve kanunları onaylar ve yayınlanmalarını emreder (1925 Kanun-ı Esasi, m. 26/1), buna ek olarak Ulusal Meclis tarafından onaylanan yasa ve kararnamelerde veto hakkına sahiptir, Anayasa süre açısından iki itiraz vakası arasında ayırm yapıyordu: Birincisi, iki meclislerden birinin kanun tasarının onaylanmasını hızlandırılmasını istenmiyorsa, kral onaylamanın eşlik etmediği tasarımı üç ay içinde geri dönüş sebepleriyle geri verebilir. İkincisi, iki meclisten birinin kanun tasarısının onaylanmasını hızlandırması yönünde bir talep olması halinde, kral taslak kanununu onyalayabilir veya iade nedenlerini açıklayarak taslak kanunu 15 gün içinde iade edebilir. Söz konusu sürede onaylanmazsa, kanun onaylanmış sayılır (1925 Kanun-ı Esasi, m. 63/3). Ancak bu Anayasa, Ulusal Meclisinin onaylanmayan kanun tasarısına ısrar etme durumunda, onay için tekrar Kral'a geri döndürülmüş mü, yoksa Kral'ın iradesine göre değiştirilmeli mi? konusunu açıklamamış. Nihayetinde Kral, MM genel seçimleri ve Ulusal Meclisi toplantısı için emir verme yetkisine sahipti, ayrıca bu meclisin oturumları açabilir, ertelenir ve fesih edebilirdi (1925 Kanun-ı Esasi, m. 26/2).

3.1.2.1.3 Yargı yetkisi

Kral, Yargı'nın hükümlerine uygun olarak öngörülen cezanın özel bir af veya hafifleştirme hakkına sahiptir. Genel af ise yalnızca Ulusal Meclisi onayı ile mümkündü (1925 Kanun-ı Esasi, m. 26/11).

Ulusal Meclisi tatili boyunca Kral'ın sahip olduğu olağanüstü bazı yetkileri vardı o da kanun hükmünde kararnamenin çıkarma yetkisiydi, bununla birlikte, Kral'ın Meclis tatilinde bu istisnai yetkilere başvurabilmesi için, bazı şartların bulunması gerekiyordu, bu şartlar ise genel bir tehlike oluşması, kamu düzeni ve güvenliği koruması, bütçe veya özel yasayla yetkilendirilmemiş acil meblağın ödenmesi, ayrıca Bu kararnameler Bakanlar Kurulu tarafından onaylanmalıdır. Bu kararnamelerin uygulanması ilk toplantıda ulusal meclisi tarafından onaylanmadıkça devam etmeyecektir ve onaylanmama kararı ilan edildiği tarihten itibaren iptal edilir (1925 Kanun-ı Esasi, m. 26/3).

Son olarak Anayasa, Ulusal Meclisi veya Kurucu Meclis tarafından onaylanan antlaşmaların görevlerini yerine getirmesi için çıkarılan kararnamelerin Meclisin onayına sunulmasını istisna kılmıştır.

3.1.2.2 Bakanlar kurulu

Yürütme makamının işlerini yöneten kişileri düzenleyen organ olup, Temel Yasanın dördüncü kısmı yürütme organının örgütlenmesiyle ilgilenir ve bu kişiler Millet Meclisi'ne siyasi, cezai ve sivil olarak sorumludur, söylediğimiz gibi Başbakan ve Bakanlar Kral tarafından atanırlar, Anayasa, (64) maddesinin birinci fıkrasının “*Başbakan da dahil olmak üzere yedi kişiden az olmaması şartı ile....*” hükmüne göre, hükümette asgari bakanlar sayısını belirlemiştir ve başbakan da dahil olmak üzere bu sayıdan daha az olmamalıdır, aksi takdirde, Bakanlar Kurulu istifa etmiş sayılır.

Anayasa bakanlar sayısının üst sınırını belirtmemiş, ancak Anayasa'ya uygun olarak bakanlar pozisyonu alan bir kişide bulunması gereken bazı şartlar var, bunların en önemlisi de (1925 Kanun-ı Esasi, m. 30):

- En az 30 yaşında olmalı.
- Akıl hastası ya da aptal olmamalı.
- Yasanın öngördüğü derecede Kralın akrabası olmamalı.
- Doğum, Lozan Antlaşması ya da vatandaşlığa geçirme yoluyla vatandaşlık kazanmış bir Iraklı olmalı.
- iflas etmeye mahkum olmamalı.

- Siyasi olmayan bir suçtan dolayı bir yıldan fazla cezalandırılmamalı ve onuruna aykırı suçtan hüküm giyilmemeli.
- Hükümette başka bir fonksiyonda bulunmamalı.
- Bir mahkeme tarafından gözaltına alınmış ve tutukluluk hali iptal edilmemiş olmamalı.

Anayasa, Millet Meclisi'ne veya Ayan'a üye olmayan bir bakanın altı aydan fazla görev devam edemiyor olmasını öngörmüştür(1925 Kanun-ı Esasi, m. 64/1).

Bakanlar Kurulunun görevleri ise, Anayasanın “ Bakanlar Kurulu, birden fazla bakanlık ile ilgili ve bakanlıklar tarafından yürütülen tüm önemli konularda alınacak tedbirler hakkında karar verir. Başbakan, Konseyin kararını Kral'a onay için sunar” hükmü bulunmaktadır (1925 Kanun-ı Esasi, m. 65). Bakanlar tarafından yapılan çalışmalar için Bakanlar Kurulunun sorumluluğu, MM'ne kollektif dayanışmanın sorumluluğudur, yetkililerin Bakanlar Kurulu ve ilgili daireleri ile ilgili bireysel işlemleri ise bireysel sorumluluktur (Mustafa Amin, 2007:227). MM, mevcut üyelerin çoğunluğuyla Bakanlar Kuruluna güvenmemeye karar verirse istifa etmeli, ancak söz konusu karar bakanlardan birini etkilerse, sadece o bakan istifa etmelidir(1925 Kanun-ı Esasi, m. 66).

3.1.2.3 Yasama gücü (Parlamento)

Ulusal Meclisi, Kral ile birlikte - sağladığımız gibi - yasama yetkisinin sahibidir, yani yasama, Ulusal Meclisi ve Kralın yetkisidir. Ulusal Meclisi ise, iki odadan (Millet Meclisi ve Ayan) oluşur:

3.1.2.3.1 Millet meclisi

Bu meclis doğrudan bir seçimle seçmenler tarafından oluşur ve her yirmi bin erkek kayıtlı kişi için bir milletvekili tarafından temsil edilir(1925 Kanun-ı Esasi, m. 36), Anayasa, Hıristiyan ve Musevi azınlıkları MM'nde temsil etmesini de zorunlu kılmıştır (1925 Kanun-ı Esasi, m. 37). Adayda MM üyeliği için uyulması gereken koşullar, Madde 30'a uygun olarak Bakanı görevini alan kişide bulunması gereken atıfta bulunduğumuz koşullarla aynıdır. Yasama sezonu Aralık ayının ilk gününde başlar ve eğer o gün resmi tatil gününe girerse bir sonraki gününde başlar, yasama sezonunun süresi altı aydır ve meclisin süresi dört yıldır (Saedi, 1990:333). Anayasa, parlamento sorumluluğu ilkesini kabul etmekle birlikte, Parlamento üyelerine, Meclis'in kendi sistemi çerçevesinde

konuşma özgürlüğünü garanti altına alma konusunda dokunulmazlık sağladığını belirtmektedir, Anayasa, ayrıca, Ulusal Meclisi üyelerinin ait olduğu meclis tarafından bir çoğunluk kararıyla üyenin suçlanmasını açıklanmama sürece, tutuklanması veya yargılanmasına izin veriyor(1925 Kanun-ı Esasi, m. 60). Anayasa, Millet Meclisi'nin feshetmesi veya görevine son verilmesi yetkisini krala vermiş. Bu durumda yeni seçim çağrısı yapılıyor. Yeni meclis, bir önceki meclisin feshinden sonraki dört ayı aşmamak kaydıyla olağanüstü bir şekilde toplanmaya çağrılır, Anayasa, önceki Meclis'in feshine yol açan aynı nedenle, yeni Meclisi de fesheder (1925 Kanun-ı Esasi, m. 40/1,2).

3.1.2.3.2 Meclis-i ayan

Meclis-i Ayan veya Senato, Millet Meclisi üyelerinin toplam sayısının dörtte birini geçmeyen Kral tarafından atanan milletvekillerinden oluşur, ve bu Meclise'e üye olan kişide bulunması gereken koşulların, yaş şartı dışında MM adayına sağlanması gereken koşullarla aynıdır, öyle ki Meclisin üyelerinin 40 yaşından az olamamalıdır. Bu mecliste üyelik süresi, eski üyenin atanma tarihinden itibaren sekiz yıldır (1925 Kanun-ı Esasi, m. 32), meclisim Başkanı ve Başkan Yardımcısı meclis üyeleri arasından seçilir(1925 Kanun-ı Esasi, m. 33), Meclis-i Ayan üyeleri parlamento statüsünden çıkarılır çünkü seçilmezler ve Kralın ve Bakanlar Kurulunun iradesini temsil etmezler (Abdullatif ve diğ., 2006: 333). Anayasa'da Ulusal Meclisi tarafından sağlanan çeşitli yetkiler vardır. Yasama ve Mali yetkililerdir.

3.1.2.3.2.1 Yasama yetkisi

Ulusal Meclisi kanun çıkarma yetkisine sahiptir, Anayasa'nın 45. maddesi, Millet Meclisi üyelerinden herhangi birinin mali konularda haricinde, on milletvekili tarafından desteklenmek kaydıyla, bir kanun tasarısı önermesine izin verir, bu da, kanun önerme hakkının sadece Millet Meclisinin yetkisi olduğu anlamına gelir, ancak buna karşılık anayasa Meclis'in mali konulardan etkilenmesini engellemiştir (1925 Kanun-ı Esasi, m. 105). Ayrıca Ulusal Meclisi, hükümet tarafından hazırlanan kanun tasarıları onaylama hakkına da sahiptir, öyle ki İki mecliset birine sunulduğu ve tarafından onaylandığı takdirde ikinci meclise sunulur, bu meclis tarafından da tasarı onaylanırsa taslak son onay için Kral'a gönderilir (Mustafa Amin, 2007:229). İki meclis arasında bir anlaşmazlık olması halinde ve iki meclis birinden bir tasarı ikinci kez reddedildiğinde, iki oda Ayan Başkanı tarafından yönetilen ve yalnızca itiraz edilen maddeleri tartışmak

üzere ortak oturuma davet edilecekler, ve bu proje, ortak Konsey üyelerinin üçte ikisinin onayından sonra, değiştirilip değiştirilmemesi halinde, Kral'a onay için sunulacak, aksi takdirde, projenin hiç olmamış gibi sayılır ve mevcut yasama sezonunda iki meclisten birine bir daha sunulmayacak (1925 Kanun-ı Esasi, m. 63).

3.1.2.3.2 Mali yetkisi

Anayasa'nın 45. maddesi Millet Meclisi'ne, yasaları önermek konusunda koyduğu kısıtlamalara rağmen, bu meclise hükümetin eylemlerini doğru ve dikkatli denetleme hakkı vermiştir, çünkü düzenlenmesi Parlamentonun onayına tabi olduğu için, Hükümet genel olarak finansal meseleleri tek başına değerlendirememektedir, bunun yanısıra iki meclise vergi ve harçları belirleme ve vergi ve harçlardan muaf tutma hakkına verilmiştir ve bütçenin kabulü de Ulusal Meclisin yetkisi olarak tanınmıştır.

3.1.2.4 Yargı gücü

1925 Temel Kanununun V. Bölümü, yargıyı düzenleyen bölüm olup, sivil mahkemeler, dini mahkemeler ve özel mahkemeler şeklinde, mahkemeleri üç kategoriye ayrılmıştır(1925 Kanun-ı Esasi, m. 69). Hakimler, kraliyet iradesine göre tayin edilirler ve uygunluklarını, derecelerini ve nasıl izole edileceğini gösteren özel bir kanunla, düzenlenmiş özel koşullar haricinde, izole edilemezler (1925 Kanun-ı Esasi, m. 68).

Anayasa uyarınca, sivil mahkemelerde hukuki, ticaret, ceza, yasalara uygun olarak uzmanlaşmış, Yabancıların kişisel durum maddeleri ve diğer sivil ve ticari maddeleri ile ilgili olarak, yabancı devlet yasası, uluslararası uygulamaya uygun olarak uygulanabilir yasa idi(1925 Kanun-ı Esasi, m. 26/3). Dini mahkemelere gelince, Anayasa şu şekilde bölünmüştür:

- Şeriat, Müslümanların kişisel durumlarıyla ilgili davaların ve vakıflarının yönetimi ile ilgili davaların değerlendirilmesiyle ilgilidir (1925 Kanun-ı Esasi, m. 76).
- Tarikatçı ruhanilik Meclisleri: bu Meclisler, Musevi ruhanilik meclisler ve Hristiyan ruhanilik meclisleri içerir; Anayasa, bu meclislerin özel hukuk uyarınca kurulması ve yargı yetkilendirilmesini öngörür (1925 Kanun-ı Esasi, m. 78). Bakanlar ve milletvekillerini siyasi suçlardan veya kamu görevleriyle ilgili suçlardan suçlanmaları durumunda yargılamak için bir Yüksek Mahkeme vardı. Bu mahkeme ayrıca,

görevlerinden kaynaklanan suçlardan dolayı temyiz mahkemesi hakimlerinin yargılanmasına yetkiliydi (1925 Kanun-ı Esasi, m. 81).

3.1.3 1925 Kanun-i esasi'nin yetkililer arasındaki ilişkinin doğası

Irak Kanun-i Esasi'nin şartlarına göre, otoriteyi oluşturan en önemli organlarla ve yetkilerini incelediğimizden sonra, bu kanunun II. maddeye uygun olarak parlamento monarşisine dayandığını gördük, bu da, yürütme organının ve yasamanın ikili yetkileri tarafından gösterilmiştir ve bu, parlamenter sistemin en önemli özelliklerinden biridir, ayrıca Bakanlar Kurulu ve Parlamento arasındaki işbirliği ve karşılıklı etkiye ek olarak, sistemin esnek güç ayırımına dayandığı, parlamento sisteminin bir önceki bölümde de belirttiğimiz gibi temelini oluşturur. Yürütme organı ile yasama organı arasında kanunların çıkartılması yoluyla işbirliği gerçekleşiyordu, Bakanlar Kurulu ile yasama organı olarak Parlamento da, yürütme organının bütçenin kabulü gibi çalışmalarına katkıda bulunuyordu. İki makam arasında karşılıklı denetim hususunda aralarında karşılıklı bir etkide bulunulmuştur, öyle ki Bakanlar Konseyi, parlamento oturumlarını erteleyerek veya iptal ederek, aynı zamanda bakanlara parlamento oturumlarına katılma ve konuşma hakkı vererek, Parlamento çalışmalarını kontrol edebilirdi, Öte yandan, parlamento bakanlara soru sorma ve sorguya çekme ve yaptıkları çalışmalar için onları soruşturma hakkına sahipti (Al-Mafraji, 2000-2001:336). Son olarak, parlamentoyu feshetmek için yürütme gücü (kral ve kabine), Ulusal Meclisi etkilemek için yürütme yetkisinin elindeki en tehlikeli silahtı, Bakanlık sorumluluğu ise parlamentonun feshedilmesine tekabül eden silahtı, yani parlamento hükümete olan güvenini geri çekip çözebiliyordu (Mustafa Amin, 2007:230).

Ancak gerçekte durum farklıydı, Sistemin anayasa uyarınca parlamenter olduğu gerçeğine rağmen, kralın geniş ve büyük yetkilere sahipti.

Hamid el-Saedi, bu durumu, ülkenin yabancı kontrol altında yaşadığı siyasi koşullar da dahil olmak üzere, Kral ve diğer anayasal kurumlarda yönetim özgürlüğünün yokluğu gibi çeşitli nedenlerle atfetmektedir. Buna ek olarak, parlamentonun kompozisyonunun kralın geniş yetkilerine sahip kılıyordu, çünkü Senato, Kral tarafından atanıyordu ve parlamento gerekçelerine dayanarak siyasi partiler kurma imkânı yoktu, böylece hükümet başkanı seçimi de, partisinin çoğunluğa zaferine dayalı değildi. Millet Meclisi konusuna gelince, seçim sürecinde devam eden yapılan baskılar ve taklitçilik nedeniyle en önemli

güçlerinden arındırılmış olduğunu ancak MM'nin, çoğu kez çözümüne başvurulmuş hükümet üzerindeki baskıda birçok durumda etkili olduğunu görmekteyiz.

Bütün bunlara rağmen, monarşideki parlamenter yaşam öncü bir deneyim olmayı sürdürüyor, ve daha fazla devam etseydi gelişmesi de fazla olurdu.

3.2 1958 ve 2003 Yılları Arasında Cumhuriyet Anayasaları

Monarşinin ve 1925 yılındaki anayasasının yıkılması ile sona eren 14 Temmuz 1958'de gerçekleşen geçiş hareketi sonrasında, cumhuriyet sistemi ortaya çıktı.

Bu dönemde Irak arenasında, parlamento sistemi, güçlerin ayrılması ilkesi ve yasaların anayasaya uygunluğu üzerinde adli denetim ilkesi ve hukukun gerçek üstünlüğü ilkesi gibi demokrasi ilkelerinden uzaklığı ile karakterize birkaç geçici anayasa ortaya çıktı.

Geçici Cumhuriyet Anayasası, 27 Temmuz 1958'de, yasaların Egemenlik Konseyi tarafından onaylanmasını tabi olarak, Yasama ve yürütme organları Bakanlar Kuruluna attetti (1958, Irak Cumhuriyeti Anayasasının 21. ve 22. Maddeleri), Yargı ise, hakimlerin bağımsız olduklarını ve üzerinde kanun dışında hiçbir yetki olmadığını belirtti (1958, Irak Anayasası'nın 23. Maddesi). Bu da, bu Anayasa'nın yürütme ve yasama organlarını tek bir organda topladığı ve bu organın çalışmalarına sansür olmadığı, Anayasa'da güç ayrımı ilkesinin ve hatta parlamentonun yaşamının yokluğuna neden olduğu ve sonuçta demokratik sistem ilkelerinden uzak bir diktatörlük sistemi kurması anlamına gelir (AL-Fayadh, 2005:108). Aynı şey, Silahlı Kuvvetlerin Baas partisi ile 8 Şubat 1963'te düzenlediği ve Devrim Komutanlığı Ulusal Konseyi'nin 4 Nisan 1963'te Devrim Komutanlığı Ulusal Konseyi olarak adlandırılan bir kanun çıkardığı darbe sonrasında gelen Nisan 1963 anayasası için de geçerlidir. Bu kanun, cumhurbaşkanı tarafından zevk alan geniş yetkilere ek olarak (Abdullatif, 2004:73) demokrasinin herhangi bir tezahürünü belirtmeksizin ve hiçbir şekilde halk temsili veya seçimi olmadan, tüm yasama ve yürütme yetkilerini ve yargı yetkisinin bir bölümünü bu Konseyin yetkileri olarak belirtmiştir, ayrıca, 22 Nisan 1963'te bu Anayasa değişikliğini takiben, güçlerin ayrılma ilkesinin herhangi bir biçim bulunmuyordu, Kanunları çıkarma görevi, Bakanlar Kuruluna emanet edildi ve Devrim Komutanlığı Ulusal Konseyi tarafından onaylanıyorlardı, bu da, yasama ve yürütme işlevinin onaylama veya itiraz, Bakanlar Kurulunun elinde olduğu anlamına gelir (29 Nisan 1964 Anayasasının 69. maddesi).

18 Kasım 1963'deki darbeden sonra Baasçıları iktidardan uzaklaştıran Cumhurbaşkanı Abdul Salam Muhammed Aref tarafından, 29 Nisan 1964 tarihinde bir geçici Anayasa kuruldu, Abdul Salam Aref, demokratik ve temsilci bir hükümet kurma ve ülkede istikrar sağlama sözü verdi , yaptığı 29 Nisan 1964 Anayasasına göre de:

- Devlet Başkanı, geniş yetkilere sahiptir.
- Yasama yetkisi Ulusal Meclisinde seçimle temsil edilir.
- Yürütme yetkisi Cumhurbaşkanı'dan ve Başbakan'dan oluşur ve gerektiğinde görevden muaf tutulurlar.
- Yargı yetkisi üzerinde Yasa dışında hiçbir yetki yoktur.

Teorik olarak, bu anayasa, Cumhurbaşkanlığı sistemine dayanan cumhurbaşkanının geniş yetkileri ile güçlerin ayrılması ilkesine dayanan bir parlamenter sistem kurdu. Ancak gerçekte, cumhurbaşkanı hakiki egemen sahibi haline geldi ve 17 Temmuz'da Baas tarafından uygulanan askeri darbenin sebebiyle rejimin çöküşüne kadar ülkede herhangi bir seçim yapılmadı (Al-Samarrai ve diğ, 2009:51).

3.2.1 Eylül 1968 geçici anayasası

Bu Anayasa, metinlerinde değinilen demokrasi ilkelerinden çok uzaktı, güçlerin ayrılması ilkesi ve yargının bağımsızlığı ilkesini benimsemeyen bu anayasa, 17 Temmuz 1968 darbesinin ardından Baas Partisini iktidara getiren taslak haline getirildi, ve yargının bağımsızlığının tanınması yanısıra yasama ve yürütme yetkileri birleştirdi. Bu anayasa, tek parti hegemonyasının iktidar birliği ilkesine dayandığı Rusya'daki totaliter rejimler ya da sözde sosyalist sistem tarafından benimsenen en önemli ilkeleri kabul etmiştir (Al-Sudani, 2005:107).

3.2.2 Temmuz 1970 geçici anayasası

Bu Anayasa, 14 Temmuz 1958'den bu Anayasa'nın ilan edilmesine kadar geçen süreçte hayal ettiği Irak halkı için birçok temel hak ve görev içermektedir. Bu Anayasa, istikrarlı bir siyasi hayat kurmayı amaçlayan bir parlamenter demokratik sistemin kurulmasına amaçlıyor (Anayasa'nın 1. ve 2. Maddeleri, Temmuz,1970). Ayrıca *“Irak halkının iki ana Arap ve Kürt uyrukluğundan oluştuğunu ve kendi kendini yöneten bir Kürt bölgesinden”* belirten Anayasa değişikliğinde 21 Mart bildirisinin yayınlanmasının ardından Kürt meselesine demokratik ve barışçıl bir çözümün temellerini benimsediği ve

Kürt sorununun çözümü de dahil olmak üzere önemli adımlar atılmıştır (Chalabi, 2003:222), Fakat bu anayasadaki bütün ilke ve tutumlar sadece kağıtta olup güçsüz ruh haline getirildi ve kısa sürede tek bir kişi devletin bütün organlarını ve kurumlarını ve kaynaklarını kendi iradesine tabii tuttu ve istek ve emirlerini hukukun kuvveti haline getirmek için karar verdi (Mouloud, 2003: 109). Devrimci Komuta Konseyi ile bakanlar ve Ulusal Konsey ise, tüm yetkilerini ellerinden alındı ve yalnızca hakimın söylediklerini tekrarlıyorlardı, Yani, anayasal anlamda onun yetkisi dışında herhangi bir güç yoktu ve seçilmiş bir organın varlığı için bir hüküm olmasına rağmen güçler ayrılığı ilkesinin varlığı yoktu (Anayasa'nın 1. ve 2. Maddeleri, Temmuz,1970). Bu çerçevede, Irak'taki siyasi hayat, çok taraflı ya da iktidardaki halkın katılımı olmaksızın iktidar partisinin bütün yetkileri kontrol altına aldı, böylece, Irak'taki siyasi sistem diktatörlük haline geldi ve Irak halkının istekleri ve çıkarları konusunda hiçbir saygı duyulmadı, ancak bu sistem, Irak halkının yaşamını hiçbir siyasi, tarihsel ya da coğrafi gerekçelere dayanmayan savaşlarla karıştırarak ve bu ülkenin servetini boşa harcayarak, oldukça zorlaştırdı. Irak'taki soykırım, toplu mezarlar ve diğer baskıcı yöntemler kullanan ve benimsediği baskıcı politikanın yanı sıra bu rejim, halkın savaşların sert ve zor koşulları ve yıllardır devam eden ablukanın altında bıraktı.

Irak halkının bu kanlı dönemi, 9 Nisan 2003'te ABD kuvvetleri Irak'taki işgal ve diktatörlük sona erdikten sonra sona erdi.

3.3 2004 Geçiş Dönemi Devlet Yönetim Kanunu

Bu bölümde, ilk önce Geçiş Dönemi Devlet Yönetim Kanun'unun ve bu kanunda iktidarı yürüten organların kurulmasını tartışacağız ve daha sonra bu kanundaki güçlerin dengesini üç ayrı başlık altında tartışacağız.

3.3.1 2004 Geçiş dönemi devlet yönetim kanunu'nun ortaya çıkışı

ABD kuvvetlerinin 9 Nisan 2003'te Bağdat'a girmesinden sonra Amerikan kuvvetleri Irak devletinin tüm kurumlarının çözülmesini ilan etti ve böylece anayasal ve siyasal bir boşluk oluşturuldu ve işgal makamlarının uygun bir karar vermesine ilişkin net bir vizyon bulunmuyordu, öyle ki en başta, Irak halkı için kurtarıldığı ve daha sonra işgalci bir güç olduğuna itiraf etti, bu da 1949 Cenevre Sözleşmeleri ve 1970 tarihli Lahey

Sözleşmeleri de dahil olmak üzere, tüm tarafları uluslararası hukuktaki yükümlülüklerini yerine getirme çağrısında bulunan uluslararası hukuk ilkesi ve BM Güvenlik Konseyi'nin 1483 (2003) sayılı Kararı uyarınca, onlara büyük ve ciddi sorumluluklar yüklenmesine neden oldu. Bu temelde, işgal kuvvetleri Geçici Koalisyon Yönetimi Yöneticisi adlı sivil bir vali kurmak için harekete geçtiler, o da Devlet yetkilerini geçici olarak bu makama veren Geçici Koalisyon Yönetimi (GKY)'nın Yönetmeliğini (1 Numara) yayınladı ve Güvenlik Konseyinin Irak'taki işgalin yasallaştırılmasına ilişkin 1483 sayılı (2003) kararı uyarınca üç yasama, yürütme ve yargı makamı GKY'ya atfeden bu kararın 9. paragrafında, işgal gücü, özel bir temsilci (Birleşmiş Milletler Temsilcisi) ile, Irak halkı uluslararası düzeyde tanınan bir parlamento hükümeti kurulana kadar Iraklılar tarafından yönetilen geçici bir Irak yönetimi kurmasını çağrısında bulundu (Khaled, 2005:421). Gerçekten de GKY Direktörü Paul Bremer, 13 Temmuz 2003 tarihinde 6 numaralı yönetmeliği yayınladı ve Yönetim Konseyi'nin kurulmasını ilan etti ve bu konsey Koalisyon Geçici Makamı tarafından tanındı ve uluslararası alanda tanınan Irak hükümeti kurulana kadar Irak Geçici Yönetiminin resmi makamı oldu, bu konsey, mezhepsel ve etnik temellere dayalı olarak kurulduğundan birçok siyasetçi ve entelektüelin eleştiri konusu olmuştu. Şiiiler,% 50 artı bir Konseyi, yani 25 koltuktan 13 koltuk ve Kürtleri% 10 ya da beş koltuk işgal etti. Arap Sünniler beş koltuk ve kalan iki koltuklar Hıristiyanlara ve Türkmenlere verildi. Bu Konsey'de siyasi aidiyet temelinde temsil edilmeye çağrılara rağmen ancak etnik ve mezhepsel haline geldi, bu temsil ve bölüşme biçimi, diğer birçok Devlet kurumunda görev dağıtımını için genel bir kural haline geldi, öyle ki Geçiş Hükümetine bakanlıkların bölünmesi ve Anayasa hazırlık komisyonu dahil olmak üzere, bu ilke hükümetin kademelerinde ve işlevlerinde uygulanmasına kadar uygulanmaktaydı (Khaled, 2005:422).

Yönetim Konseyi ile koalisyon yetkilileri arasındaki ilişkinin, geçici yönetimle ilgili tüm konularda danışma ve koordinasyona dayandığı ve bunun da Yönetim Konseyi yetkileri ve bu Konseyin kararı üzerine Koalisyon Makamı Başkanı'nın veto yetkisi de dahil olduğu belirtilmelidir. Anayasa taslağının görevlerinden biri olduğu 13 Temmuz 2003'te yayınlanan bildirim de dahil olmak üzere, bir hafta sonra yayınlanan, demokratik, federal ve çoğulcu bir hükümet sisteminin temellerini kurmayı amaçladığını ifade eden açıklamada, kamuoyunda görüş, konuşma ve insan hakları özgürlükleri güvence altına alan, Irak halkının çoğunluğunun İslami kimliğine ve kadın haklarına saygının yanı sıra

bağımsızlığını temin ederken yargı otoritelere dayatılmasına ek olarak, bu konsey tarafından üstlenecek görevler ilgili bir dizi açıklama yapılmıştır ve bütün bunlar, demokratik bir süreç ve Irak için kalıcı bir anayasa hazırlanması yoluyla mümkün kılınmıştır (Hüseyin, 2008:282).

Gerçekten de, Geçici Yönetim Konseyi, 11 Ağustos 2003'te, 25 üyeden oluşan bir Hazırlayıcı Anayasal Komitesi kurdu ve her bir üyenin bu komiteye üyelik için aday gösterme hakkı vererek seçildi. Yani, Hazırlayıcı Anayasal Komitesinde temsil oranı, Yönetim Konseyindeki etnik ve mezhepsel temsil ile aynıydı. Bu komitenin görevi, bazı önderlerinin (bilge adamların) ve diğerlerinin, geçici bir anayasa nasıl oluşturulacağı konusunda onlara danışmak için görüşlerini almaktı ve sonuçta, Yönetim Konseyinin alabileceği seçeneklerin bir listesini içeren 10 sayfalık raporunu sundu, bu seçenekler ise şunlardır (Khaled, 2005:428):

- Anayasal Konferans üyeleri Geçici Yönetim Konseyi tarafından atanır ve Konferans, Taslak Komitesini seçer.
- Anayasa Konferansına doğrudan seçimler.
- Kısmen seçimler, seçimlerin ve seçimler arasında uzlaşma olarak, bazen (yarım) seçimler olarak anılacaklardır, bu da Anayasal Konferansın belirli sayıda üye ülkenin çeşitli bölgelerinde seçkin bir adam tarafından seçilmesi ile olacaktır. Ancak bu komite, sonunda, geçici Anayasa Kurucu Meclisin yöntem şeklini belirlemek için misyonunda başarılı olamadı ve kararını Yönetim Konseyi'ne bıraktı(Abdul-Jabbar, 2006:74).

Bu durum, yönetim Konseyin geçici anayasa taslağının hazırlanması için bir takvim belirlemesini ve bu Anayasaya uygun olarak seçim yapılmasını isteyen BM kararına ek olarak, Washington'daki ABD yönetiminin acil bir şekilde geçici anayasa taslağını hazırlamak için Yönetim Konseyi üzerindeki baskısını artırmasına neden oldu. Öyle ki ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell'in Yönetim Konseyinden altı ayı aşmayan bir süre içinde geçici anayasa taslağı hazırlanmasını isteyerek nihai bir uyarı noktaya vardı. (New York Times, 2003). Bunun sonucu olarak, Washington, Temmuz 2004'te geçici bir hükümete iktidarı devretmek için Yönetim Konseyi Başkanı Cumhurbaşkanı Celal Talabani ile 15 Kasım 2003'te bir anlaşma imzaladı. Bu anlaşma beş maddeyi içermektedir bunlar ise:

- Irak Devlet İdare Yasası'nı Geçici Dönem için Geçici Koalisyon Otoritesi'ne danışılarak Yönetim Konseyi tarafından hazırlanmak.
- Koalisyon Otoritesi ve Yönetim Konseyi arasındaki güvenlik anlaşmaları.
- Geçici Ulusal Meclisi üyelerinin seçimi.
- Iraklılara egemenliğin geri verilmesi.
- Daimi Anayasanın kabulü için mekanizma.

Geçici İdare Yasasının en önemli unsurlarının belirlenmesinde önemli bir kaynak haline gelen bu anlaşma, Dr. Adnan Al-Paçeci başkanlığındaki dokuz üyeli Yönetim Konseyi tarafından hazırlanan Geçici Hazırlayıcı Anayasal Komitesi tarafından yapılan sıcak tartışmaların ardından hukukçu, hakim ve yasal uzmanlardan oluşan küçük bir panel hazırladı.

Geçici Yönetim Konseyi, Yönetim Kurulunun bazı üyelerinin bu yasanın belirli hükümleri hakkında çekince sahip olmasına rağmen (Husein, 2008:286), 8 Mart 2004'te 33 numaralı kararı kabul etmiş Geçici İdare Yasası'nı resmen imzaladı (Khaled, 2005:430). Böylece, bu kanun, geçiş döneminde devletin bir anayasası olarak yaratıldı ve Amerikan işgalinden ve eski rejimin çökmesinden sonra Irak için ilk geçici anayasa olarak kabul edildi.

3.3.2 Geçiş dönemi devlet yönetim kanunu'nda yetki organları

Geçici Anayasa olarak adlandırılmayan Geçiş Dönemi Devlet İdare Yasası olarak tanımlanan bu yasa (2004, Geçiş Dönemi Devlet İdare Yasası, m. 1/1), özellikle yeni siyasal sistemin çoğulcu, merkezsiz ve federal nitelikleri bakımından gelecek anayasanın en önemli genel ilkelerini tanımladı. Bu Yasa ayrıca, geçiş dönemi için bunları belirli bir zaman çerçevesinde aşağıdaki şekilde tesis ederek en önemli usul adımlarını hazırlamıştır:

31 Ocak 2005'te Kurucu Meclis Seçimleri, ve 15 Ağustos 2005'e kadar (6 ay daha uzatılabilir) kalıcı bir anayasanın hazırlanması, 15 Kasım'da Anayasa hakkında bir referandum düzenlenmesi ve sonrasında 15 Aralık 2005'te parlamento seçimleri yapılması (2004, DİY, m. 2/b), bu yasa üç yasama, yürütme ve yargı alanını birbirinden ayırmış ve yasama ve yürütme organlarından herhangi bir müdahale olmaksızın yargının tam bağımsızlığını sağlamıştır (2004, DİY, m. 24), ayrıca Başkanlığa ve Bakanlar

Konseyi'ne “Başbakan ve idareden daha düşük herhangi bir yetkili” dahil olmak üzere yürütme yetkililerini sorgulama hakkı yoluyla yasama organına denetim hakkı vermiştir (2004, DİY, m. 33/1). Yani, parlamenter sistemin dayandığı en önemli ilkelerini göz önüne almıştır (Feldman, 2004:5).

Geçiş Hükümeti, Geçici İdare Yasasında öngörülen iki dönemden oluşuyordu ve ilk dönem, 30 Haziran 2004'te iktidarı ele geçirmek için tamamen egemen bir geçici Irak hükümetinin kurulmasıyla başlıyordu, bu hükümet, Yönetim Konseyi ve Geçici Koalisyon Yönetimi tarafından yürütülen Irak toplumunun kesimleriyle istişare halinde bulunarak Birleşmiş Milletlere danışarak, kurulacaktı, ve bu Hükümet işbu Yasa ve Geçişin başlangıcından önce kabul edilen ve bu Yasanın ayrılmaz bir parçası olan bir Ek'te yer alan yetkiyi kullanacak(2004, DİY, m. 2/b,1), böylece 1 Haziran 2004'te geçiş dönemi için Irak Devlet İdare Yasasına bir ek çıkarıldıktan sonra, ilk geçiş hükümeti aşağıdaki şekilde oluşturuldu:

- Devlet Başkanlığı: Koalisyon Otoritesi ve Yönetim Konseyi tarafından seçilen bir başkan ve iki yardımcı bulunan bir başkanlık konseyinden oluşur.
- Başbakan ve Bakanlardan oluşan Bakanlar Kurulu.
- Yargı yetkisi.

Kanun ekinde, Devlet Başkanlığı'nın oybirliği onayı ile yasa kuvvetlerine emir verme yetkisini verilerek yürütme makamına yasama işlevini atanmıştı, Bakanlar Kurulu, Irak silahlı kuvvetlerinin atanması ve kullanılması, uluslararası sözleşmelerin onaylanması, Irak Geçici Hükümetinin dış ilişkilerde temsil edilmesi ve Yüksek Mahkeme üyelerinin atanmasına ilişkin Devlet İdare Yasasında Ulusal Meclisine verilen yetkilere de sahip kılınmıştı.

Ek Devlet İdare Yasasına işaret edilen Geçici Ulusal Meclisi, üyeleri ulusal bir konferans tarafından seçilen bir danışma konseyi olup, yürütme yetkisinde görev almayan Yönetim Konseyi üyeleri dahil olmak üzere 100 üyeden oluşur. Bu meclis, Başkanlık Konseyi ve Bakanlar Kuruluna tavsiyelerde bulunma yetkisine sahiptir ve kanunların uygulanmasını ve yürütme organlarının çalışmalarını izlemek ve istifa veya ölüm durumunda cumhurbaşkanının veya vekillerinden birinin atanması yetkisine sahiptir, Meclis ayrıca, Devlet Başkanlığı tarafından onaylanan bu icra emirlerinin bildirim tarihinden itibaren on gün içinde üyelerinin üçte ikisine kadar veto edebilir, Son

olarak, Meclis, Bakanlar Kurulu tarafından teklif edilen 2005 yılı Irak ulusal bütçesini ve iç düzenlemelerini onaylama yetkisine sahiptir.

İkinci geçiş hükümetinin ve üç makamın her birinin 2004 yılı geçiş dönemi Devlet İdare yasasına göre en önemli yetkileri şöyledir:

3.3.2.1 Geçici yasama gücü (Parlamento)

Geçiş İdaresi Yasası, federal yasama yetkisini, tüm federal devletlerde mevcut olanın aksine, Ulusal Meclis adlı tek bir meclise verdi, zira yasama yetkisi federal devlette daha önce de Amerikan sisteminde federal bir devlet olarak bahsettiğimiz gibi, iki meclisten oluşur, birisi her eyaletin nüfusuna göre federal devlet halkını temsil ediyor, diğeri ise eyaletleri veya bölgeleri temsil eder ve temsilcilerin çoğunluğu her eyaletin nüfusundan bağımsız olarak eşittir, bu makam bu yasa da Ulusal Meclis olarak adlandırıldı ve seçim kanununa ve siyasi partilerin yasalarına göre seçilen 275 üyeden oluşur, bu yasa ayrıca, Ulusal Meclis üyelerinin en az dörtte birinin kadınların Ulusal Mecliste ayrıca Türkmen, Asuri ve diğer toplulukların da temsil edilmesini şart koşar (Al-Sudani, 2005:240). Bu anayasa, Irak tarihinde ortaya çıkmış olan tüm anayasaların aksine, parlamentoda kadın temsilciliğinin belirlenmesiyle bu açıdan benzersiz bir anayasa oldu, ve hatta , bu yasanın 12. maddesinde *tüm Iraklıların ırk, görüş, milliyet, din, mezhep veya köken bakımaksızın haklarına eşit olup yasalar önünde eşit oldukları...*" ile çelişiyor. Biz eşitlik ilkesini nasıl alıyoruz ve sonra gelip vatandaşlar arasındaki ayırım yapıyoruz! Bir kadın vatandaşı değil mi ve siyasi hayata katkıda bulunma ve seçim ve adaylık hakkına sahip değil mi! bu nedenle temsil ettiği kişileri (erkek ya da bayan) seçebildiği için mecliste kadının temsil oranı seçim organına bırakmak daha doğru olacaktır (Khaled, 2005:437). Aynı şey, m. 30 (c) 'de belirtilen azınlıklar için de geçerlidir.

Bu yasa, Ulusal Meclisine üye olma hakkına sahip kişinin şunları şart koşar: Otuz yaşından daha az olmayan bir Iraklı olması, en azından bir lise diplomasına veya eşdeğer birine sahip olmak, onur ile ilgili bir suçtan dolayı mahkum edilmemiş, iyi bir şohrete sahip olmak, aday gösterildiğinde silahlı kuvvetler üyesi olmamak, adayın çözülmüş Baas Partisi ile olan ilişkisi konusunda diğer koşulların yanı sıra yani aday gösterilen kişi, bir kadro veya daha üst bir rütbesiyle çözülmüş bir Baas Partisi üyesi olmamak , geçmişte bir çalışan üye olarak bu partiye üye olduğu takdirde masumyet bir belgeyi imzalayarak bu partiden önceki bağlarını kesip reddetmek ve son olarak vatan ve kamu

parası pahasına yasadışı olarak zenginleştirilmemek (2004, DİY, m. 31/b). Ulusal Meclisi üyeleri arasından seçilen başkan ve iki yardımcısı bulunmaktadır öyle ki oyların çoğunluğu birinci başkan yardımcısı, daha az oy kazanan da ikinci başkan yardımcısı olarak seçilir (2004, DİY, m. 32/b). Ulusal Meclisin her üyesi, bu Meclis tarafından belirlenen usul kurallarına uygun olarak bir yasa tasarısı sunma hakkına sahiptir, Ulusal Meclis'te bir yasa tasarısı için, ancak Meclisin olağan oturumunda iki kez okunduktan sonra oylama yapılır. Tasarı, oylamadan en az dört gün önce toplantının gündemine konulur (2004, DİY, m. 32/c). Bu otoriteye atfedilen en önemli görevler, 60 ve 61. Maddelerin hükümlerine uygun olarak anayasa taslağının hazırlanmasının yanı sıra kanun çıkarma ve Başkanlık Konseyi, Bakanlar Kurulu, Başbakan ve yürütmede görevli diğer herhangi bir üst düzey yetkiliyi de dahil olmak üzere yöneticileri sorgulama hakkı sayesinde, yürütme yetkisinin çalışmalarını denetlemektir, buna soruşturma, bilgi talep etmek ve kişilerin önünde bulunması için emir vermek hakkı da dahildir (2004, DİY, m. 33).

Ulusal Meclis'in sahip olduğu diğer önemli yetkileri, Başkanlık Konseyi'nin talebi üzerine Ulusal Meclis'inin izni olmaksızın dış saldırıya karşı savunma amaçlı olsa bile Irak'taki silahlı kuvvetleri Irak'tan çıkarmanın kabul etmez. Ulusal Meclis, ayrıca uluslararası anlaşma ve sözleşmeleri sonuçlandırma yetkisine sahiptir. Başkanlık üyelerinin seçilmesini de bu meclisin yetkilerindedir, bu da, tek bir liste ile meclis üyelerinin oylarının üçte iki çoğunluğu ile yapılır ve başkanlık üyelerinden herhangi biri yetersizlik ve dürüstsüzlük nedeniyle dörtte üç oy çoğunluğu ile görevden alınır. Başkanlıkta veya yardımcılardan birinde boşalan olması durumunda, Ulusal Meclisi bu boşluğu doldurmak için önceki oyların aynı oranı ile bir alternatif seçer (2004, DİY, m. 36/a). Bu otorite (Parlamento), modern Irak tarihinde bu şekilde kurulacak ve sahip olduğu görev ve yetkilerine göre önceki Irak anayasalarına kıyasla ilk farklı parlamento oldu, öyle ki daha önce halkı temsil eden, yetkilerini kullanan ve kendi adına yasalar çıkaran hiçbir parlamento yoktu ve anayasalar altındaki bu yetkiler, yürütme yetkisine veya Devrimci Komuta Konseyine verilmiştir ve onun tarafından icra edilmiştir, 1980 tarihli ve 55 sayılı Ulusal Meclis Kanununa göre Geçici 1970 Anayasası uyarınca kurulan Irak Ulusal meclisi için, bu meclis aslında en önemli güçlerden mahrum edilmişti ve bu güçlerin asıl uygulayıcısı Devrimci Komuta Konseyiydi çünkü bu konsey, Anayasa'ya göre devletin en üst düzey yasama organıydı (Geçici 1970 Anayasası, m. 37).

3.3.2.2 Geçici yürütme gücü

Yürütme yetkinin geçici devlet idaresi kanununa göre Başkanlık Konseyi (Presidency Council) ve bir Başbakan'ın başkanlık edeceği Bakanlar Kurulu'ndan oluşması nedeniyle ikili otorite niteliğindedir (2004, DİY, m. 35).

3.3.2.2.1 Başkanlık konseyi

Geçiş Devlet İdare Yasasına göre, Irak Cumhurbaşkanlığı, Konseyi Başkanlık Konseyi ile adlandıran üç kişilik bir konseye atıfta bulunmuştur. Daha önce de söylediğimiz gibi Başkanlık Konseyi'nin Ulusal Meclis tarafından tek bir liste içinden en az üçte iki oyla seçilir. Bu Yasa, bu Konseyin (Başkanlık Konseyi) üyeliği için, aşağıdaki koşullara ek olarak Ulusal Meclis üyeleri ile aynı koşulları yerine getirmesini gerektirir:

- Adayın en az kırk yaşında olmalı.
- İyi bir şöhret, dürüstlük ve doğruluk sıfatlarına sahip olmalı.
- Feshedilmiş Baas Partisi üyesi olduğu takdirde, partinin düşmeden önce en az on yıl bırakmış olmalı.
- 4.1991 yılında ayaklanmanın bastırılmasına ve Anfal katılmamış olması ve Irak halkına karşı bir suç işlememiş olması (2004, DİY, m. 36).

Bu Konseyin en önemli yetkilerine gelince, Devlet İdare Yasası bu konseye önemli yetkiler vermeyip daha çok resmi ve egemen nitelikte idi, bunlardan ise:

- Konseyi, Basbakan'ı ve Basbakan'ın tavsiye edeceği isimlerden oluşan bir Bakanlar Kurulu'nu da oybirliğiyle belirlemek, bilindiği gibi, Kanunun, Başbakan'ın Ulusal Meclisi'nin mutlak çoğunlukla güvenini elde etmesinden zorunlu olması nedeniyle, Konsey'in Ulusal Meclis'e güvenen kişiyi tayin etmekle yükümlüdür, Başkanlık Konseyi, başbakan adayı hakkında iki hafta içinde görüş birliğine varmalıdır, aksi takdirde Basbakan belirleme yetkisi üçte iki çoğunlukla karar verecek olan Ulusal Meclis'e geçmektedir (2004, DİY, m. 38/a).

Anayasa ayrıca, Başkanlık Konseyine, Ulusal Meclis tarafından anlaşma ve sözleşmelerle ilgili müzakereler yapmak ve onaylanması için bir kanunun çıkarılmasını tavsiye etme hakkı vermiştir (2004, DİY, m. 39/a).

- Başkanlık Konseyi, sadece tören ve protokol amacıyla Irak Silahlı Kuvvetleri başkomutanlığı görevini götürebilir ve Kumanda yetkisine sahip değildir. Ancak Danışma ve tavsiye hakkına sahiptir (2004, DİY, m. 39/b).
- Başkanlık Konseyi, Kamu Etik Kurulunun önerisi üzerine ve yasal işlemin ardından Başbakan'ı görevden almaya yetkilidir (Khaled, 2005:444).
- Bu Konsey, Yüksek Yargı Konseyi'nin yönetiminde, Yüksek Mahkemenin Başkanı ve üyelerini de atayacaktır (2004, DİY, m. 379).
- Son olarak Başkanlık Konseyi Ulusal Meclis'ten geçen her hangi bir yasa, Ulusal Meclis Başkanı tarafından bu yasanın geçtiği kendilerine bildirildikten sonra 15 gün içinde veto edebilir. Veto durumunda yasa Ulusal Meclis'e geri gönderilir ve Meclis 30 gün içinde, üçte iki çoğunlukla yasaı tekrar geçirme hakkına sahiptir.

Bu da, bu Konseyin tüm yetkilerinin üç üyenin her birinin de yetkileri olduğu anlamına gelir çünkü bu Konseyin kararları oybirliği ile alınır, Konseyin Irak'ın ana bileşenlerini temsil ettiği için, azınlıkların haklarını koruyan ve çoğunluğun zulmünü engelleyen uyumluluk ilkesini korur ve bu durum, Irak toplumunun oluşturduğu çoğulculuk ve parlamentoda, Ulusal Meclisi ile yaptığı işlerle çıkarlarını korumak için bölgeleri veya ulusları temsil eden ikinci meclisin bulunmaması nedeniyle Irak'taki durum için de geçerlidir. Dr. Hameed Hanoun Halid, Konseyde oybirliği gerekliliğinin başarılı olmadığını ve bu geçiş döneminde aktif olan siyasi güçler arasındaki güvenin zayıflığını düşünerek, bu görüşe karşı çıkıyor.

3.3.2.2.2 Bakanlar kurulu

Bu kurul, Başbakan, iki Başkan Yardımcısı ve kurul üyeleri (Bakanlar)dan oluşur, Başbakan, Başkanlık Konseyi oybirliğiyle atanır, Başbakan, sırasıyla bakanlarının isimlerini Başkanlık Konseyi'ne gönderir ve Konseyin onayından sonra Ulusal Meclis'in güvenini kazanmak için Meclisin mutlak çoğunluğu yani (Yarı + 1) ile kabul etmesi gerekir. Ancak Kanun, bu konuda oylama oturumundaki üyelerin mutlak çoğunluğundan veya Meclis'te bulunan toplam üye sayısının mutlak çoğunluğundan bahsetmemektedir (2004, DİY, m. 38/a).

Başbakanlık görevini alan kişide bulunması gereken koşullar, geçici yasanın başbakanlığının otuz beş yıldan az olmamasını şart koştuğu yaş dışında, başkanlık konseyi üyesi olmak için gereken şartlarıyla aynıdır (2004, DİY, m. 38/b).

İlk geçiş döneminde, seçilmiş bir ulusal meclis olmadığı ve daha çok özel bir danışma konseyi olduğu nedeniyle, bakanlığın yasama ve yürütme şubelerini bir araya getiren sahip olduğu geniş yetkinliklere sahipti, ikinci geçiş döneminde Bakanlık Kurulu yetkilerine gelince, genel olarak, Ulusal Meclis'ne sorumluluğu nedeniyle yasaları uygulamak için her zamanki görevlerini Ulusal Meclis'in gzetimindedir, ayrıca Ulusal Meclis'in Başbakan ve Bakanlar'ından birlikte veya ayrı ayrı güvenini geri çekme hakkını kullanmaktadır. Bakanlar Kurulu ile ilgili bir güvensizlik oyu durumunda Başbakan ve Bakanlar Kurulu, otuz günü geçmemek şartıyla, yeni bir Bakanlar Kurulu'nun kurulmasına kadar görevlerini sürdürmeye devam eder (2004, DİY, m. 40/a,b). Başbakan, Ulusal Meclisin mutlak çoğunluğuyla onaylandıktan sonra, bakanları görevden alabilir(2004, DİY, m. 41).

Bakanlar Kurulu, kendi çalışmalarına ilişkin usul hükümlerini hazırlar ve yasaların uygulanmasında gerekli olan yönetmelik ve talimatnameleri yayınlar. Bakanlar Kurulu, Ulusal Meclis'e yasa tasarıları sunma yetkisine de sahiptir. Bakanlar Kurulu ayrıca, Başkanlık Konseyi'nin de onayıyla uluslararası anlaşma ve sözleşmelerin sonuçlandırılması görüşmelerini yapacak temsilcileri atar(2004, DİY, m. 39/a). Bakan tarafından, kendi yetkileri çerçevesinde bakan yardımcılarını, büyükelçileri ve özel mevkilerdeki memurları atanır, ve daha sonra onay için Başkanlık Konseyi'ne sunulur ve bütün kararlarını mevcut tüm üyelerinin salt çoğunluğu ile tüm kararları alır(2004, DİY, m. 42). Bakanlar Kurulu ayrıca, Ulusal Meclis'in hazır bulunan üyelerinin basit çoğunluğunun onayına tabi olarak, Ulusal İstihbarat Servisi'nin Genel Müdürü ile aynı şekilde Irak Silahlı Kuvvetleri'nin general ve daha üst rütbedeki subaylarının atamasını da yapar (2004, DİY, m. 39/d). Yukarıdakilerden, Cumhuriyet Başkanlığı tarafından temsil edilen Başkanlık Konseyi'nin ve Başbakan tarafından temsil edilen Bakanlar Kurulu arasında, yürütme yetkisinin paylaşıldığı açıktır.

3.3.2.3 Federal yargı gücü

Yargının bağımsızlığı ilkelerine ve güçler ayrılığı ilkesine inanmayan eski siyasi rejimlerin uygulamaları ve yetkilerin aynı elde yoğunlaşması ve zlmleri nedeniyle, yargı yetkisi de vahim bir hale gelmişti, öyle ki Devrimci Komuta Konseyi yargıya hakimdi ve herhangi bir mahkemenin bu konseyin kararı ile iptal edilirdi, ayrıca hkimlerin onların istekleriyle tutarsız kararlar verdikleri için cezalandırılıyordu, ve

hatta bu ceza ve yaptırımlar, Irak'ın en yüksek mahkemesi olan Irak Temiz Mahkemesi üyelerine kadar genişletildi (Khaled, 2005:448). Ancak Geçic Devlet İdare Yasası yeni dönemde Irak'taki yargının prestijini geri getirmeye ve yıllar önceki titreşim imajını yeniden sağlamaya çalıştı.

Bu bağlamda, Geçiş Devlet İdare Kanunu, belirten Madde 43/a'nın "*Yargı bağımsızdır. Adalet Bakanlığı da hiç bir şekilde yürütme organı tarafından yönetilemez. Yargı, yasama ve yürütme organından gelen bir müdahale olmaksızın, yasaya uygun olarak sanığın suçsuz ya da suçlu olduğuna karar vermede özel yetkiye sahiptir*" sağlanması yoluyla yargının bağımsızlığını şart koşar. Buna ek olarak bu yasa, hiç bir hakim veya Yüksek Adli Konsey üyesinin, ahlaki düşkünlük veya yolsuzlukla ilgili bir suçla karışmış ya da iş görme yeteneğini kalıcı olarak kaybetmedikçe görevden alınmadığını belirlemiştir (2004, DİY, m. 47). Yine aynı maddede Ulusal Meclis, yargı için yeterli ve bağımsız bir bütçe tesis etmesine görevlendirmiştir. Böylece, yargının bağımsızlığı ilkesinin, bu makamın, diğer makamların müdahalesi olmaksızın işlerini yönetmesine olanak tanıyacak kadar yeterli bir bütçe ile sağlanarak konsolide edilmesine yardımcı olur. Bu anayasaya göre, Federal Yüksek Mahkemesi olarak adlandırılan ve özel bir kanunla kurulan bir organ tarafından anayasal denetim altına alındı (2004, DİY, m. 44/a), Federal Yüksek Mahkeme dokuz üyeden oluşur. Önce Yüksek Adli Konsey, bölgesel adli konseylerle de danışma içinde en az onsekiz az fazla yirmiyedi kişiyi, sözkonusu Mahkeme'nin ilk boş üyelikleri için aday gösterir. Başkanlık Konseyi bu Mahkeme'nin üyelerini atar ve Mahkeme Başkanı'nı seçer. Bir görevlendirmenin reddedilmesi halinde Yüksek Adli Konsey, üç adaydan oluşan yeni bir grubu aday gösterir (2004, DİY, m. 44/d).

Bu mahkemenin görevi ise - söylediğimiz gibi -, yasaların anayasaya aykırılığını Yüksek Anayasa Mahkemesi olarak izlemektir. Ayrıca Irak Geçiş Yönetimi ile bölgesel hükümetler, valilik ve belediye idareleri ile yerel yönetimler arasındaki veya bir davacının şikayeti ya da diğer mahkenin başvurusu üzerine, federal ya da bölgesel hükümetler, valilik veya belediye idareleri ya da yerel yönetimlerce yayınlanan bir kanun, yönetmelik veya talimatnamenin bu Kanun'a aykırı olduğuna dair davaları bakar(2004, DİY, m. 44/b).

Devlet İdare Yasası ayrıca, bir Yüksek Adli Konsey kurur ve Hakimler Konseyi rolünü üstlenir. Yüksek Adli Konsey federal yargıyı denetler ve bütçesini yönetir. Bu Konsey, Federal Yüksek Mahkeme Başkanı, Federal Temyiz Mahkemesi başkan ve başkan yardımcıları, Federal İstinaf Mahkemesi başkanı ile her bölgesel temyiz mahkemesinin başkan ve ikişer başkan yardımcısından oluşur. Federal Temyiz Mahkemesi Başkanı, Yüksek Adli Konsey'in de başkanlığını yürütür (2004, DİY, m. 45).

3.3.3 Geçiş dönemi devlet idare yasasındaki güçler dengesi

Geçici Otoriteyi oluşturan İdare Hukukunun en önemli hükümlerini ve Geçici yönetim organları incelediğimizde yasama ve yürütme yetkileri arasındaki ilişkinin esnek olduğunu söyleyebiliriz.

Bununla birlikte, işbu Yasa hükümlerine uyarınca bu iki makam arasında ikna edici bir denge bulunmamaktadır. Bu da, bu yasanın, güçler ayrılığı ilkesini benimsediğine rağmen, bilinen siyasal sistemlerin biçimlerini net bir şekilde almadığı anlamına gelir. Bununla birlikte, Başkanlık Konseyi'nin Ulusal Meclis tarafından seçilmesi ve yürütme gücünün çift olması, bakanın Ulusal Meclis'in güvenini kazanmanın gerekliliği ve meclisine sorumluluğu, ancak Bakanlığın bu yasayada parlamentoyu dağıtma hakkını atıf eksikliği, aynı zamanda Ulusal Meclis ile Bakanlar Kurulunun üyeliğini önlemenmesi, sistemi başkanlık sistemine yakınlaştıran Başkanlık Konseyi'nin veto hakkı gibi nedeniyle parlamento sistemine yakın olmasına rağmen, bu yasa, parlamenter sistem ya da başkanlık sistemi ya da konsey ya da karma tarafından kabul edilen rejimin türünü belirleyemiyoruz. Ancak devlet idare yasasındaki güçler dengesiyle ilişkin Dr. Hamid Hanoun Haled'e göre bu otoritenin sahip olduğu önemli yetkinlikler ve Başkanlık Konseyi'ni üçte iki çoğunlukla seçmesi, herhangi bir üyesinin yetersizlik ya da dürüstsüzlük nedeniyle görevden alınması, Bakanlar Kurulu'nun bu otoritenin mutlak çoğunluğuyla güvenini alma gerekliliği önünde sorumlu olduğu kendisine ait olduğunun güvence altına alınması hakkı ve ulusal meclisin denetim hakkına sahip olduğun nedeniyle, yasama yetkisinin yürütmeye göre daha üstündür (2004, DİY, m. 33).

Bir araştırmacı ve hukuk profesörü olan Noah Feldman, bu sistem içinde bir Başbakan ve kanunlara veto ve bazı yetkilere sahip ancak tek icra yetkisi olmayan bir üçlü başkanlık konseyi bulunduğundan onu bir parlamenter sistem olarak görüyor.

Bütün bunlara rağmen, yetkili makamlar arasında, bu yasa hükümlerinde yer almayan ve Millet Meclisi lehine olmasına rağmen, 2004 yılı geçiş dönemi hükümetine katılan çeşitli siyasi güçlere dayanan uyumluluk ilkesine dayanarak ve Başkanlık Konseyi'nin oluşturulma şekline baktığımızda, gerçekçi bir denge olduğunu görüyoruz. Bu konsey, Irak halkının, yani Kürtler, Sünni Arap ve Şii Arapların ana bileşenlerinden oluşmaktadır ve aynı zamanda, geçiş dönemi hükümetinin, Şii koalisyon ve Kürt koalisyon tarafından ittifak aracılığıyla kurulmasıdır, ve uzun süren görüşmelerden sonra geçiş hükümeti aşağıdaki şekilde oluşturuldu:

Bakanlar Kurulu Başkanlığı için Şii koalisyonun adayı olan bir Şii Arap olan İbrahim El Caferi'ye, Başbakan Birinci Yardımcısının görevine Kürdistan koalisyonun Kürt adayı olan Dr. Roj Nuri Şaveys'e, ikinci Başbakan Yardımcısının Şii Arap adayı koalisyonu Dr. Ahmed Çelebi'ye verildi. Bakanlar portföyleri ise diğer spektrumların katılımıyla ve yapılan seçim sonuçlarına göre dağıtıldı (Husein, 2008:310).

Bu temelde, işler Irak'taki geçiş evresinde devam etti ve 30 Haziran 2004'e kadar Geçici devlet idare kanun 31 Aralık 2005'te gerçekleştiği gibi yeni bir hükümet ataması öngörüldü (2004, DİY, m. 2).

3.4 2005 Irak Daimi Anayasası

2005 Daimi Anayasası, Irak halkının seçtiği kurucu bir komite tarafından hazırlanacak ve halkın referandumunda bu halkın çoğunluğu tarafından desteklenen ilk yasal belgedir. Bu adım oldukça merkezi bir otoriter rejimden, savaş sonrası yıkıma ve çatışmalardan geçerek, bir çoğulcu demokratik parlamento anayasasının kurulmasına kadar, Irak halkının tarihinde büyük bir dönüm noktası oldu. Bu konuyla, bu Anayasanın ortaya çıkışı, bu Anayasaya göre oluşturan yönetim organlar ve son olarak bu Anayasadaki güç dengesi incelenecektir.

3.4.1 Irak daimi anayasası'nın ortaya çıkışı

2004 geçiş dönemi için Devlet İdare Ysası, geçiş sonrası adıyla dokuzuncu kısmında bu aşamanın en önemli özelliklerini, ve bir sonraki evrenin, yani geçiş sonrası evrenin ve kalıcı bir anayasa taslağının hazırlanmasının temellerini tanımlamıştır, bir kalıcı Irak Anayasası taslağı halk tarafından seçilen Ulusal Meclis aracılığıyla en geç 15 Ağustos

2005'e kadar hazırlanır ve bir halk oylamasıyla onaylanmak üzere Irak halkına sunulur, Irak'taki seçmenlerin çoğunluğunun kabul etmesi ve üç ya da daha fazla vilayette seçmenlerin üçte ikisinin reddetmemiş olması halinde genel halkoylaması başarılı olacak ve taslak anayasa onaylanacaktır aksi takdirde halkoylamasında kalıcı anayasa taslağı reddedilirse, Ulusal Meclis fesholur. En geç 15 Aralık 2005'e kadar yeni bir Ulusal Meclis seçimi yapılır. Yeni Ulusal Meclis ve yeni Irak Geçiş Hükümeti, en geç 31 Aralık 2005'e kadar görevi üstlenir ve, bir yılı aşmayacak bir dönem içinde bir kalıcı anayasa taslağının yazımını mümkün kılmak amacıyla yeni taslağın hazırlanmasına dair en son süreyi değiştirebilmek dışında, bu Kanun altında çalışmaya devam eder. Başka bir kalıcı anayasa taslağının yazımı sorumluluğu yeni Ulusal Meclis'e verilir. Eğer gerekiyorsa Ulusal Meclis başkanı, üyelerin çoğunluğunun uygun bulmasıyla en geç 1 Ağustos 2005'e kadar Başkanlık Konseyi'ne, taslak anayasanın yazımının tamamlanması için ek süreye ihtiyaç olduğunu bildirebilir (2004, DİY, m. 60). Bu temelde, MM Anayasal Komitesi, Mayıs 2005'ün ilk yarısında kalıcı anayasanın yazımını başlatmak amacıyla kuruldu ve bu komite Meclis tüzüğünde özel bir komite olarak ilan edilmedi (Husein, 2008:322). Komite, İslam Devrimi Yüksek Kurulu'nun önde gelen üyesi Hammam Hamoudi başkanlığıyla 55 üyeden oluşuyordu ve başlangıçta Meclis ana gruplarından “Şiiiler, Kürtler ve Merkezicilerin” yanısıra azınlıkları temsil eden “Türkmen, Asur, Hıristiyanlar ve Yezidiler” üç üyesi bu komiteye üye oldular, ancak Sünnilerin Meclis'te temsil etmedikleri için bu komiteye de üyesi yoktu, birkaç hafta boyunca Irak toplumunun bu grubunu bu komitede temsil etmek için kabul edilebilir bir durum tespiti bulmak için anlaşmazlık vardı. Öte yandan Amerikalı ve İngiliz diplomatlar arasında, diğer taraftan Kurucu Meclis arasında bu komiteye katılacak siyasi kişiler hakkında anlaşmazlık vardı. Son olarak, Amerikan baskısı, anayasal sürecin tabanının genişletilmesine yol açan ulusal diyaloga aday listesinin eklenmesine yol açtı ve bu nedenle bu sürecin uzatılması veya askıya alınması mümkün oldu. Bu grubun “Sünni” eklenmesiyle, Anayasa Komitesi 71 milletvekilinin bu şekilde bir organı haline geldi:

5 kadın da dahil olmak üzere Birleşik Irak İttifakını “Şii kitle” temsil eden 8 üye, ve iki kadın da dahil olmak üzere “Kürt Koalisyonu” temsil eden 15 üye ve bir kadın da dahil olmak üzere merkezci seküler kitleyi temsil eden 8 üye, Azınlıkları temsil eden 5 üye ve Sünnileri temsil eden 15 üye, sadece ikisi Kurucu Meclis'e seçildi, ayrıca Anayasa Taslak Komitesi'nin adı Anayasal Müzakere Organına değiştirildi (Abdul-Jabbar, 2006:73).

Adaylar (anayasa organı üyeleri) arasındaki kapalı kapılar ardında anayasa tartışmasının yanısıra, yurtdışındaki bu kapılardan uzakta da, anayasa süreciyle ilgili, özellikle de Irak basılı ve elektronik basın tarafından alınan tartışmalar ve makaleler ve seminerler ile geniş kamusal tartışmalar gerçekleşti, hukukçuların, toplulukları ve grupları temsil eden derneklerin liderlerinin katıldığı üç binin üzerinde sempozyum, toplantı ve atölye çalışmasının yanı sıra, bu tartışmalardan doğan (450 bin) anayasal öneride, iddialara, protesto gösterilerine ve oturma eylemlerine söz edebiliriz, ayrıca kadın hareketler bu alandaki en etkin ses ve katılım olmuştur, liberal ve sol gruplar, cinsiyetler arasındaki hak ve fırsat eşitliği taleplerini ve kadınların artan temsilciliğini talep ediyorlardı, buna karşı İslami odaklı kadın grupları, eşitliği reddederek yerine adaleti savunmak ve mezheplere ve dinlere dayalı aile yasası kurmak için karşı önlemleri başlattılar (Husein, 2008:323). Ancak, yasa koyucular sürecindeki diyalog ve giriş ve tepki içine dalmalarından dolayı, devam eden dışarıdaki tartışmalardan etkilenmediler. Herhangi bir siyasi, ekonomik ve sosyal sistemi inşa etmek için Anayasa'nın taşıdığı önem nedeniyle, yeni Irak anayasasını yazma süreci, siyasi gücü yeniden dağıtılması, zenginliklerin yeniden dağıtılması konularında çeşitli gruplar ve örgütler arasındaki rekabeti artırdı, dolayısıyla Irak petrol zengini bir devlet olduğu ve siyasal güç ise, toplumsal zenginlik için bir giriş noktası olduğu için, siyasal iktidarın dağılım veya katılımında herhangi bir dengesizlik, toplum zenginliğinin dağılımında dengesizlik ile sonuçlanır. Rekabet ve çatışma, entelektüel ve kültürel ayrımların ve aralarında karşılıklı şüphenin yanı sıra etnik, dini ve mezhep temelinde derinleşen sosyal bölünme ışığında anayasal sürecinde de rekabet ve çatışma yaşandı.

Bu süreçte yer alan grupların ve güçlerin farklı perspektifleri vardı.

Birleşik Irak Birliğinin Şii perspektifi, geniş katılım ilkesine dayalı fikir birliğine aykırı olarak basit çoğunluk yönetimi ve siyasal sistemin ve toplumun İslamlaştırılması ve aile yasasının mezhepler ve dinlere göre şariat kurallarına dönüşü ilaveten, devletin muhafazakâr ahlâk normlarına (hicab, kadın vb.) empoze edilmesi fikrine odaklandı, “Fazilet Partisi, Sadır hareketi” diğer güçler de bu fikri destekledi, ancak bütün olarak federalizme karşı çıktı (Abdul-Jabbar, 2006:76).

Kürdistan koalisyonu tarafından temsil edilen Kürt perspektifi, orta düzeyde bir medeni “dini devlete karşıt olarak” ve özgürlükler ile kadın haklarına verdikleri desteğe ek

olarak, etnik federalizmin sağlanmasına ve petrol ve gaz kaynaklarının dağıtımına, merkezi otoriteye katılım konusundaki fikir birliği mekanizmalarının yaşanmasına “başkanlık konseyi, başkanlık vetosu, vb.” Odaklanıyordu. Kürdistan koalisyonu ve Şii İttifakının iki kitle arasında Kurucu Meclis'teki çoğunluk kuvveti olarak, ülkeyi gizemli bir ikilem haline getiren Kurucu Meclisin “Devlet İdaresinin Yasasının gereklerine göre” dağılmasına yol açabilecek herhangi bir krizden kaçınmak için belirli sınırlar içinde çözmek için güçlü bir istek ve eğilim vardı. Kürdistan koalisyonunun esnekliğinin Şii kuvvetlerin taleplerine karşı Şii İttifakının konumundan daha büyük olduğuna dikkat edilmelidir.

Etnik ve mezhepsel aidiyetlerden uzak birçok liberal ve sol kuvvetleri ve partilerden oluşan merkezçilik kuvvetler, dinsel temelde aile hukuku kurulmasına muhalefetin yanı sıra, İslami hukukun mutlak dayatılması olan fundamentalist İslamcılığa muhalefetiler. Federalizm gelince, bu eğilim idari ademi merkeziyetçiliği ve Kürt halkına federalizmi desteklediği (siyasi ve ekonomik anlamda federalizm) yanı sıra merkezde güçlü bir devlet kurma eğilimindeydi. Bu Üç güç anayasa için oylmaya katıldılar (Husein, 2008:327).

Sünni güçlere gelince, diğer güçlerin aksine bu güçler birleşik liderliğe sahip değildi, ve ılımlı bir islamcı kanat ve bir Baasçı - tutucu olarak ikiye bölünmüştü. Bu güçler genellikle federalizme (etnisite hariç) ve ademi merkeziyetçiliğe muhalefet etmek (veya seyreltik bir şekilde kabul etmek) için aynı görüşteydiler. İlk kanat, anayasa taslağının herkes tarafından kabul görmesini sağlayacak şekilde değiştirilmesini amaçlıyordu, ikinci kanat ise sonsuz erteleme yoluyla anayasal süreci uzatmayı amaçlıyordu, temel amacı da, maruz kaldığı siyasi marjinalleşmeyi sona erdirmek ve bu temelde bu eğilimin en güçlü arzusu anayasayı engellemek için referanduma katılmaktı.

Hıristiyanlar, Yezidiler ve Sabian gibi dini azınlıkların Muhafazakar İslamcı ve silahlı tutucu güçler çatışmaların şiddetlenmesinden gerçek bir korkusu vardı, bu azınlıkların söylediğimiz gibi Kurucu Mecliste temsilcileri vardı, bu endişeler ise, sivil özgürlüğün kurumsal olarak korunmaması nedeniyle ortaya çıkmıştı. Anayasa taslağının yazılmasıyla ilgili tarafların fikirleri ve kültürleri arasındaki tüm bu farklılıklar ve anlaşmazlıklar olmasına ve katılımcı taraflar arasında çeşitli yazılarda karşılıklı çekimlere rağmen, Irak politikacılarını karakterize eden bir dereceye kadar siyasi bilge

ve hikmet sahip olduklarından kabul edilebilir yerleşim yerlerine ulaşmalarını sağladı. Ancak bu sürecin başarısını politik stratejisinin bir bölümünü şiddeti sona erdirmek için düşünen Amerika Birleşik Devletleri dahil olmak üzere, bu sürecin başarısı için yapılmış uluslararası ve bölgesel çabalarının yanı sıra federalizm meseleye ilişkin endişelerle ve katılımın genişletilmesi konusunu vurgulayan Arap Birliği'nin unutmamalıyız (Abdul-Jabbar, 2006:80). Ancak bu sürecin başarısı, büyük oranda Kürdistan Koalisyonu ve Birleşik Irak İttifakı arasındaki uzlaşmadan kaynaklanıyordu. Bu temelde, taslak anayasa, referandumdan birkaç gün önce değişiklik yapılmasına rağmen, 28 Ağustos'ta "15 Ağustos resmi günü yerine" resmi sürenin uzatılmasının ardından Ulusal Meclis tarafından kabul edildi. Değişikliklerin en önemlileri Anayasa değişikliği, iki oturum yapılması öncesinde yasaklanan 122. Maddede yapıldı.

Referandum 15 Ekim 2005'te gerçekleştirildi ve seçmenlerin %78'i tarafından Anayasa'nın kabulüyle sona erdi.

Bize göre, bu Irak anayasasının 2005 yılında hazırlandığı koşullar bu Anayasanın Irak halkı için elde ettiği başarılarla karşılaştırıldığında oldukça zor olup doğal değildi.

Irak'taki siyasi hayatta yaşanan büyük değişim, rejimin, çok merkezi bir otoriter diktatörlükten, güçlerin ayrılması ilkesine ve yargı bağımsızlığı ilkesine dayanan çoğulcu demokratik bir sisteme dönüşmesine ve toplumdaki bireylerin hak ve özgürlüklerinin korunmasına yol açtı. ayrıca bu anayasayı yazma süreci Irak halkının ilk tecrübesiydi, çünkü belirttiğimiz gibi Irak devletinin 1921'deki kuruluşundan beri çıkardığı tüm anayasalar, herhangi bir anayasayı bir referandum yoluyla herhangi bir kamusal tartışmaya ya da popüler güce tabi olmadı. Bu gelişmelerin yaşandığı ve Devlet İdare Kanununda öngörülen taslak anayasa'nın yazılması için zaman sınırının çok kısa olması, bu süreyi Anayasa'nın üç yıl içinde yazıldığı ABD de dahil olmak üzere diğer ülkeler tarafından geçirilen geçiş dönemleriyle karşılaştırsak çok kısadır (Mashhadani, 1991:162). Bu nedenle, 2005 yılı için Daimi Irak anayasasının Kurucu Meclis tarafından hazırlanması ve halk referandumunda Irak halkının onayı halk için büyük bir başarı ve Irak halkının hak ve özgürlüklerini koruyan çoğulcu bir demokratik sistemin yolunu devam etmek için yapıcı bir adımdır.

3.4.2 2005 Anayasası'nda hükümet organları

2005 Daimi Irak Anayasası birinci maddesinde “*Irak Cumhuriyeti, egemen ve bağımsız bir devlettir. Yönetim şekli, Parlamenter Demokratik Federal Cumhuriyettir*”. belirttiği gibi hükümet şeklini parlamenter sistem temelinde örgütlenmektedir. Bu anayasa Irak'ın birliğini garanti eder. Federal otoriteleri yasama, yürütme ve yargı makamlara ayırarak güçler ayrılığı ilkesi benimsenmiştir (2005 Daimi Irak Anayasası, m. 47).

Buna göre, bu üç makamı bu kısımda sahip olduğu yetkileri ve oluştukları şekillerini inceleyeceğiz.

3.4.2.1 Yasama gücü

Daimi Irak Anayasası, federal yasama yetkisini Millet Meclisi ve Federal Meclis olarak ikiye bölmüştür (m.48).

3.4.2.1.1 Millet meclisi

Bu meclis, bütün Irak halkını temsil eder ve seçim bölgelerinden her bir 100,000 kişiye bir sandalye düşecek şekilde temsilcilerden oluşur ve bu temsilciler genel, gizli ve doğrudan oylama yoluyla seçilirler ve halkın diğer tüm kesimlerinin temsil edilmesine dikkate alınır.

Aday tarafından Millet Meclisi üyeliği için sağlanması gereken koşullarla ilgili olarak, Anayasaya göre, adayın tam ehliyetli Iraklı olması gerekir, aday ve seçmen olma koşulları ile seçimlerle ilgili herşey yasayla düzenlenir (2005, DIA, m. 49).

Ulusal Meclisi usul kuralları, Ulusal Meclisi üyeleri tarafından karşılanması gereken şartlara şu şekilde değinmiştir (m. 49):

- Otuz yaşından daha az olmayan Iraklı olmak
- Bir kadro veya daha üst bir rütbesiyle çözülmüş Baas Partisi üyesi olmamak ,
- Geçmişte bir çalışan üye olarak bu partiye üye olduğu takdirde bir masumyet belgeyi imzalayarak bu partiden önceki bağlarını kesip reddetmek ve Baas Partisi örgütleriyle uğraşmamaya yemin etmek.
- Eski baskılayıcı aygıtı üye olmamak ya da vatandaşlara karşı uygulanan zulümlere ilişkisi olmamak.
- Vatan ve kamu parası pahasına yasadışı olarak zenginleştirilmemek.

- Onur ile ilgili bir suçtan dolayı mahkum edilmemek, iyi bir şöhrete sahip olmak.
- En azından bir lise diplomasına veya eşdeğer birine sahip olmak.
- Aday gösterildiğinde silahlı kuvvetler üyesi olmamak.

Anayasa ayrıca Millet Meclis'inde kadın temsili üye sayısının $\frac{1}{4}$ 'ünden daha az olmamasını şart koymuştur (m. 49). Millet Meclisi görev süresi dört yıldır, bu süre ilk oturumun yapıldığı tarihte başlar ve dördüncü yılın sonunda biter. Yeni MM seçimleri önceki Millet Meclis'in görev süresinin dolmasından 45 gün önce yapılır(m. 56). Birinci oturumda, MM ilk oturumda üyelerinin salt çoğunluğu ile gizli ve dğrudan oyla bir Başkan, daha sonra Birinci Başkan Yardımcısı ve İkinci Başkan Yardımcısı seçerler(m. 55). Anayasa, MM üyeliğini başka herhangi bir resmi iş veya görev ile birleştirmeye müsaade edilmeyeceğini öngörür(m. 49). MM, toplam sekiz ay süren iki yasama dönemi içerisinde görev yapar ve oturum şekli iç tüzük kurallarına göre belirlenir ve genel bütçenin ele anıldığı yasama dönemi onaylanıncaya kadar sona ermez(m. 57). Ve Cumhuriyet Başkanı, Başbakan, Millet Meclisi Başkanı veya Meclis'in elli üyesinin istemiyle, Meclis, çağrılan konularla sınırlı olması kaydıyla, olağanüstü toplantıya davet edebilir. Millet Meclisi üyelerinin nitelikli çoğunluğuyla toplanır(m. 58).. Toplantı yeter sayısı sağladıktan sonra MM oturumlarında Anayasa aksine belirtilmedikçe, karar bu Meclis'te salt çoğunlukla alınır (m. 59).

MM'nin yetkileri ise, Anayasa'nın 61. Maddesine göre yasama ve denetim, cumhurbaşkanının seçilmesi ve uluslararası antlaşmalar ve sözleşmelerin onaylanması, üst düzey devlet görevlilerinin atanması, cumhurbaşkanı ve üyelerinin ,Bakanlar ve Başbakana soru yöneltmek onlar hakkına güvensizlik kararı vermek, savaş ve olağanüstü hali ilanı onaylamak, mali yetkisi olarak genel bütçe ve kesin hesap yasa tasarısını onaylamak yetkilerine sahiptir(m. 62).

Bu, MM'nin şu yetkilere sahip olduğu anlamına gelir: yasama, siyasi, mali ve denetleyici.

3.4.2.1.1 Yasama yetkisi

Bu yetki, parlamentonun dünyada uyguladığı en önemli yeterliliklerden biridir ve bu organın temel görevi, devletin varlığının temelini oluşturan yasamadır,yasama olmaksızın, diğer yürütme ve yargı makamlar, görevlerini yerine getiremezler, çünkü bu

iki organ yasama organının yasalarını uygulamakla yükümlüdür. Yasama yetkisi ise iki kısma ayrılmıştır:

- Anayasal Fonksiyonu: Bu da Anayasa değişikliği ile ilgili olan yetkidir, bu yetki Parlatentonun ana yetkilerinden biridir (latif, 2006:232). Anayasa değişikliğin yöntemini belirler ve, anayasanın şekline (esnek veya sert) göre değişir(m. 126). Anayasaya göre çalışmalarını başladığında MM, Irak toplumunun temel bileşenlerini temsil eden bir komisyon oluşturulacak ve dört aydan fazla geğmemesi gereken bir süre içinde, Anayasada yapılması gerekli değişiklik önerisi raporunu Millet Meclisine sunar, komisyon tarafından önerilen değişiklikler Millet Meclisi oyuna sunulur ve Meclis üyelerinin nitelikli çoğunluğu ile kararlaştırılır ve sonra değiştirilen maddeleri, MM tarafından onaylanması tarihinden iki ayı aşmamak üzere bir süre içinde halka referanduma sunulur, oy verenlerin çoğu olumlu oy ve üç veya fazla ilde oy verenlerin 2/3'sinin ret oyu kullanmadığı takdirde referandum değişikliliği onaylamış sayılır(m. 142), ancak Anayasa değişikliği ile ilgili 126. madde hükümleri istisna kılınır. Yalnız bu madde, bu anayasa hakkında birçok çekincesi bulunan Sünni partileri tatmin etmek için nihai ve geğiş hükümleri hakkında Anayasa'nın 6. Bölümü'nde getirilmiştir.

Bununla birlikte, bu madde henüz uygulanmamış ve Anayasasının anlaşmazlık bölgeler özellikle Kerkükle ilgili 140. "*Maddesi bu anayasaya uygun olarak yürütme organı, Kerkük'te ve diğer anlaşmazlık bölgelerinde sakinlerinin iradesi tespit için en geç 31/12/2007'ye kadar nüfus sayımı, ardından referandum düzenlenmesi gerekir*" ve biz Őuan 2018 yılındayız ve bu madde hala uygulanmamıştır, gibi ertelenmiştir.

- Federal kanunları çıkarma: "Federal Yasalar", Irak'ın her yerinde geğerli olan ve istisnasız her yönden bağlayıcı olan yasalar anlamına gelir ve MM Anayasaya aykırı herhangi bir yasa çıkarmamalıdır, ayrıca, bölgelere ait anayasalar federal anayasayı ihlal etmemeli ve bölgeler tarafından çıkarılan yasalar da Anayasa ya da federal yasalaraa aykırı olmamalıdır, her durumda, Federal Mahkeme, Anayasa hükümlerini ihlal ettiğinde bu yasayı askıya alma yetkisini kullanmaktadır (Abdellatif, 2006:238).

3.4.2.1.1.2 Siyasal yetki

Siyasal yetki, devlette üst düzey devlet memurlarının atanması için seçme ve onay vermeye ilişkin en önemli yetkinliklerden biridir, bunlar ise: Cumhurbaşkanını seçmek, hükümete güven vermek, Yüksek Yargı Konseyi'nin önerisi üzerine Federal Temyiz Mahkemesi ve üyeleri, Genel Savcılık Başkanı ile Yargıtay Başkan ve üyeleri nitelikli çoğunlukla atamak, Bakanlar Kurulunun önerisi üzerine büyükelçiler ve özel atamaya tabi diğer yetkilileri atamaları onaylamak, Bakanlar Kurulu'nun önerisi üzerine Genel Kurmay Başkanı ve Yardımcıları ile tümen ve daha üst askeri birliklerin komutanları ve Milli İstihbarat Teşkilatı Başkanı atamaları onaylamak, Uluslararası sözleşme ve antlaşmaların onaylanması için Meclis üyelerinin 2/3 çoğunluğuyla yasa çıkartmak, ve son olarak Başkanın ve Başbakanın talebi üzerine savaş ve olağanüstü hali ilanını üçte iki çoğunlukla onaylamak (m. 61).

3.4.2.1.1.3 Mali yetkisi

Bu işlev aynı zamanda Parlamentonun önemli işlevlerinden biridir, buna göre Parlamentonun, devletin kamu maliyesini denetim yetkisine sahip olacak, böylece Parlamentonun devletin genel politikasının oluşturulmasına katkıda bulunur. Ekonomi, ülkenin liderliğinin ve programlarının uygulanmasının başlıca dayanağı olduğu ve ekonomi açısından bakanlık da müfredatını uygulayabildiği bilinmektedir (Abdullatif, 2006:278). ve Irak'taki Millet Meclisinin en önemli mali işlevlerinin genel bütçe taslağının onaylamasıdır, Bakanlar Kurulunun sunumundan sonra farklı yönlerden (proje) tartışılır ve incelenir. Ayrıca Ek ödenekler, mali denetim hükümleri, kesin hesaplar ve devletin hazinesinden harcama yönetim düzenlenmesine neden olan krediler, vergi ve diğer Mali taahhütler ilgili tüm konularla ilgili olarak, inceleme ve onaylama hakkına sahiptir. Genel bütçenin bölüm ve fasılları arasında münakale yapabilir, toplam tahsisatında azaltma yapabilir ve gerektiğinde toplam harcama meblağlarının miktarını arttırmak hususunu Bakanlar Kuruluna önerebilir (m.e 62).

3.4.2.1.1.4 Denetim yetkisi

Millet Meclisi'nin denetim yetkisi, bu Meclis tarafından icra edilen temel yeterliliklerden biridir. Anayasa bu yetkiyi (Yürütme organının performansı üzerinde denetim) şeklinde belirtmiştir(m. 61). MM'nin, milletvekillerinin nitelikli çoğunluğunun talebi üzerine

Federal Yüksek Mahkeme tarafından aşağıdaki suçlardan sabit bulunduğu takdirde, cumhurbaşkanını sorgulama hakkına sahiptir:

- Anayasal yemini ihlal.
- Anayasa hükümlerini ihlal.
- Vatana ihanet.

Bakanlığa MM denetiminin çeşitli yönleri vardır:

-Soru sorma: Millet Meclisi üyeleri, görev alanları konusunda Başbakan veya Bakanlara soru yöneltebilirler. Adı geçenler sorulara yanıt verebilirler. Yalnızca soruyu yönelten milletvekilinin aynı konuda yorum yapma hakkı vardır (m. 61).

-Hükümetin Kurulunun veya bir Bakanlığın politikası ve işleyişi konusunda en az 25 milletvekilinin imzasıyla bir konu tartışılmak ve kabine veya ilgili Bakanların bu konudaki politika ve performansı hakkında açıklayıcı bilgi almak üzere Meclis gündemine getirilebilir veya soru önergesi verilebilir. Bu husus Millet Meclisi Başkanına sunulur. Başbakan veya ilgili Bakan bu konunun MM'nde görüşülmesi için tarih tespit eder.

-Soru önergesi: Millet Meclisi'nin en az 25 üyesinin imzasıyla Başbakan veya Bakanlar aleyhinde yetkileri dahilinde olan konular hakkında soru önergesi verilebilir. Soru önergesi Meclis Başkanlığına ulaştıktan en az 7 gün sonra bu konuda soruşturma va tartışma başlatılır(m. 61). Başka bir deyişle MM'nin, Meclisin kamu menfaati veya vatandaş hakları ile ilgili olduğunu düşündüğü her olayda yukarıda belirtilen yetkililerden herhangi biriyle soruşturma yürütebilir.

Dolayısıyla Millet Meclisi nitelikli çoğunlukla bir bakan hakkında güvensizlik oyu verebilir. Meclis, talebe ilişkin kararı ancak güvenin kaldırılmasından sonra yapacaktır. Bir Bakanla ilgili güven oylaması ancak o Bakanın şahsen talep etmesi, veya 50 milletvekilinin yazılı istemiyle yapılır. Ayrıca Meclis üyelerinin 1/5'inin talebi üzerine Başbakan hakkında güven oylaması gerçekleştirilebilir. Bu talep yalnızca Başbakan aleyhinde bir gensoru önergesi verildikten ve Meclis gündemine getirildikten 7 gün sonra sunulabilir. MM üyelerinin nitelikli çoğunluğuyla Başbakan hakkında güvensizlik kararı alabilir, Başbakan hakkında güvensizlik kararı alınırsa, Bakanlar Kurulu istifa etmiş addedilir. Daha önce de söyleydiğimiz gibi, Bakanlar Kurulu hakkında güvensizlik oyu

verildiği takdirde, mevcut kabine ve Bakanlar günlük rutin işleri yürütmek üzere yeni Bakanlar Kurulu oluşturulana kadar en fazla 30 gün süreyle görevde kalır. Millet Meclisi ayrıca, özerk kurulların “Etik Kurulu, Irak Yüksek Seçim Komisyonu” yetkililerini Bakanlar için uygulanan prosedürleri takip ederek sorgulama hakkına sahiptir, nitelikli çoğunlukla karar alındığı takdirde bunların görevlerine son verebilir.

Son olarak MM, üyelerinin 1/3'inin talebi üzerine ve nitelikli çoğunlukla karar alındığı takdirde fesh olunabilir.

3.4.2.1.2 Federal meclis

Anayasaya göre Federal Meclis adı altında bir yasama Meclisi ihdas edilir. Bu Meclis, bölgelerden ve bir bölgeye dahil olmayan vilayetlerden gelen temsilcilerden oluşur. Millet Meclisi üyelerinin 2/3 çoğunlukla çıkartacağı bir yasayla yapısı, üyelik koşulları ve görev alanları ve bu Meclisle ilgili tüm hususlar düzenlenir (m. 65). İkinci bir parlamentonun meclisi (Federal Meclis) kurulmasını teklif eden Kürdistan Koalisyonu olduğu bilinmektedir (Abdel-Jabbar, 2003:58). Anayasa, bu Meclisin kurulmasını ve onun sahip olduğu yetkilerini belirlemesi, MM'in yetkisi olarak düzenlediği garip görünüyor çünkü bu durum, bu Meclisin FM önemini ve temsil ettiği bölgelerin hak ve menfaatlerini koruma kabiliyetini azaltır, dolayısıyla, İsviçre'deki isviçre devletler konseyi, Amerika Birleşik Devletlerindeki Senato ve Fransa'da bölgesel bölgeleri temsil eden Senato olduğu gibi (Mashhadani, 1991:186, 209) Irak'ta Federal Meclisinin oluşumunun ve yetkileri anayasal bir metinle düzenlenmesi daha doğru olacaktır. Başka bir deyişle, bu ülkelerde bu meclisin yetkilerini koruyan bir anayasal dokunulmazlık vardır. Irak'ta bu Meclisin FM yetkilerinin anayasal bir korunması yoktur.

3.4.2.2 Yürütme gücü

İkili yürütme yetkisinin 2005 Irak Anayasası tarafından Kabul edilen bir ilkedir, buna göre:

“Federal Yürütme organı Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu'ndan oluşur. Bu makamlar yetkilerini anayasa ve yasalara uygun olarak yürütürler” (m. 66).

3.4.2.2.1 Cumhurbaşkanı

Cumhurbaşkanı, Devletin Başkanıdır, vatanın birliğinin sembolüdür ve ülkenin egemenliğini temsil eder. Anayasaya bağlılığı teminat altına alır. Irak'ın bağımsızlığının,

egemenliğinin ve toprak bütünlüğünün Anayasa hükümlerine uygun olarak korunması için faaliyet gösterir (m. 67).

Devlet Başkanında Anayasa tarafından öngörülen bir takım koşullar vardır, bunlar ise (m/ 68):

- Doğuştan Iraklı olmak, Iraklı ana ve Iraklı babadan doğmak.
- Tam ehliyetli ve 40 yaşını bitirmiş olmak.
- İyi bir itibara ve siyasi tecrübeye sahip olmak; nezih, dürüst, adil olması ve vatanına bağlılığıyla tanınır olmak.
- Yüz kızartıcı suçlardan hüküm giymemiş olmak.

Bu şartları teyit etme görevi ve adayın bulunabilirliği, yani şartların adada karşılanıp karşılanmadığı tahmin etmek Millet Meclisi üyesine aittir.

Millet Meclisi, Cumhurbaşkanı adaylar arasından üyelerinin 2/3 çoğunluğu ile Cumhurbaşkanı seçer. Adayların hiçbiri gerekli çoğunluğu oluşturacak sayıda oy kazanmadığı halde, ilk turda en fazla oy alan iki aday arasında ikinci tur seçim yapılır, bu turda en çok oy alan aday Cumhurbaşkanı ilan edilir (m. 70). Anayasaya göre Cumhurbaşkanı bir veya daha fazla sayıda yardımcı seçilme koşulları yasayla düzenlenir (m. 69).

Cumhurbaşkanlığı görev süresi 4 yıllı sınırlıdır ve aynı kişi bir sefere mahsus ikinci defa Cumhurbaşkanı seçilebilir, ancak görev süresi MM'nin görev süresinin bitmesiyle sona erer. Cumhurbaşkanı yeni MM için seçimler yapılana ve Meclis toplanana kadar görevine devam eder. Ancak, MM'nin ilk oturumunu takip eden 30 gün içerisinde yeni Cumhurbaşkanı seçilmelidir (m. 72). Ve Cumhurbaşkanlığı makamı herhangi bir sebeple boşaldığı takdirde kalan görev süresi için yeni bir Cumhurbaşkanı seçilir (m. 75).

Cumhurbaşkanı ayrıca istifasını yazılı olarak MM Başkanına sunabilir, ve Cumhurbaşkanı olmadığında Cumhurbaşkanı Yardımcısı yerine vekalet eder, Yardımcısı bulunmadığında ise, MM Başkanı bu göreve vekalet eder.

Cumhurbaşkanının Anayasa'ya göre sahip olduğu birkaç yetkiye sahiptir bunlar ise (m. 73):

- Millet Meclisi tarafından çıkartılan yasaları onaylamak, yasalar Cumhurbaşkanına teslim edilmelerinden sonraki 15 gün içerisinde imzalanmazsa onaylanmış kabul edilir.
- Seçim sonuçlarının onaylandığı tarihten sonraki 15 gün içerisinde Millet Meclisi'ni toplantıya çağırmak, ayrıca bu anayasada belirtilen diğer durumlarda MM'ni toplanmaya davet etmek.
- Millet Meclisi tarafından Kabul edildikten sonra Uluslararası sözleşme ve antlaşmaları onaylamak, bunlar teslim alınmalarını takip eden 15 gün içerisinde Cumhurbaşkanı tarafından onaylanmadıkları takdirde, otomatik olarak onaylanmış addedilir.
- İlgili mahkemelerin verdiği idam cezalarını onaylamak.
- Başbakanın tavsiyesi doğrultusunda ve yasalara uygun olarak madalya ve şilt vermek.
- Büyükelçileri kabul etmek, ve Cumhurbaşkanlığı kararnameleri çıkarmak.
- Başbakanın tavsiyesi doğrultusunda kişisel haklara tecavüz, uluslararası suçlar, terör, suç işleme, mali ve idari yolsuzluklar ile hüküm giyenler haricindeki suçlular için af ilan etmek.
- Resmi protokol ve törenlerde Silahlı Kuvvetlere komuta etmek.

Ve bu anayasada yer alan diğer yetkileri kullanmak.

Anlaşılmalıdır ki, Cumhurbaşkanı ile ilgili hükümlerin uygulanması ertelenmiştir ve bu Anayasanın yürürlüğe girdikten bir dönem ardından tekrar uygulanacaktır. Anayasaya göre “*Bu anayasada yer alan (Cumhurbaşkanı) deyimini yerine (Başkanlık Konseyi) kullanılır*” (m. 138). Cumhurbaşkanı ile ilgili hükümler, bu anayasa yürürlüğe girdikten bir dönem sonra uygulamaya geçer.

Mevcut Başkanlık Konseyi

Millet Meclisi, Bunlar Başkanlık Konseyi adı altında Devlet Başkanını ve iki yardımcısını seçer bir konsey teşkil ederler ve üyeleri tek liste olarak 2/3 çoğunlukla seçilirler. Başkanlık Konseyi üyelerinin MM üyesi şartları taşımanın yanı sıra 40 yaşını tamamlamış olması, iyi üne sahip, yolsuzluktan uzak ve dürüstlikle tanınır olması, yasaklanan partinin bir üyesi ise, Baas Partisi iktidardan düşmeden 10 yıl önce istifa etmiş olması, 1991 yılında gerçekleşen ayaklanmanın bastırılmasında ve Anfal

harekatına katılmamış olması, Irak milletine karşı bir suç işlememiş olması gerekir. Bu Konseyi kararlarını oybirliğiyle alır ve bir üye, diğer üyeleri üyelerden birini yerine vekil tayin edebilir (m. 138).

Başkanlık Konseyi'nin yetkileri arasında:

Bölge oluşturulmasıyla ilgili maddeleri bu hükme istisna tutarak, Millet Meclisi'nin çıkarttığı yasa ve aldığı kararlar Başkanlık Konseyi'ne sunulur (m. 118). Başkanlık Konseyi ise yasa ve kararların sunulmasını takip eden 10 gün içerisinde bunları onaylar ve yayınlar. Başkanlık Konseyi, yasa ve kararları onaylamadığı halde itiraz konuları bir daha görüşülmek üzere MM'ne gönderilir. Meclis, itiraz edilen maddeleri yeniden gözden geçirdikten sonra bu hususları oylar. Nitelikli çoğunlukla kabul edilen yasa ve kararlar onaylanmak üzere tekrar Başkanlık Konseyi'ne sunulur. Başkanlık Konseyi kendisine sunulan yasa ve karar tasarılarını 10 gün içerisinde onaylamadığı takdirde, Millet Meclisi'ne iade edilir. MM, bu safer bu yasa ve karar tasarılarını üyelerin 3/5 çoğunluğuyla aynen kabul ettiği takdirde bunlara itiraz hakkı düşer ve onaylanmış sayılır (m. 138). Bu da 23 Temmuz 2008'de Cumhur Başkanı Sayın Celal Talabani'nin il seçimleriyle ilgili yasa tasarısını veto etmesi ve tasarı Yasa Millet Meclisi'ne iade etmesinin ardından yaşandı, ve MM yasayı tekrar tartıştı ve siyasi sürece katılan tüm tarafların memnuniyetini onayladı.

Daha önce de, Millet Meclisi ve Yürütme organı arasındaki dengeyi sağlayabilmesi için Cumhurbaşkanı'nın, Anayasada bu hakkı (veto) almaya yalnızca Madde 13/5'te öngörüldüğü gibi bir oturum için değil, devam etmesi daha uygun olacağını belirtmiştik. Anayasa, Başkanlık Konseyi'nin bu yetkilerine ek olarak, bu Anayasada öngörülen cumhurbaşkanının tüm yetkilerini de kullanabilir (m. 138/6).

Yukarıdaki maddelerden anlaşılacağı gibi, Irak anayasası, geçiş dönemi devletin idaresi kanununa dayanan geçici uzlaşma ilkesini benimsemiş ve bu Anayasanın 138. Maddesi hükmü ile çoğunluğun egemenliğini çoğunlukta tutmasına izin vermiştir, Devlet İdare Kanunuyla kurulan veto hakkına sahip üçlü cumhurbaşkanlığı konseyinin devamını kabul etmiştir.

Öyle görünüyor ki, bu adım, Irak'taki ana bileşenlerin bu Konseyi oluşturmak ve kararlarını almak üzere katılımını sağlamak ve çoğunluk ve azınlık arasında eşitlik ve ayırım yapılmama ilkesinin yanı sıra, ulusal, dini veya mezhepsel çoğunluğunun egemen

olma eğilimi dışlamak için gerekliydi, böylece, dengeyi bozan kanunları ve kararları itiraz ile iptal edilir ve yeniden görüşülmek üzere MM'ne iade edilir (Husein, 2008: 361).

Bir başka eğilim, Irak anayasasının Millet Meclisi üyelerinin üçte iki çoğunluğunun bazı yasaların ve yasama kararlarının yürürlüğe girmesi için bir koşul olarak gerektiğini sağlaması nedeniyle bu hakkın (veto) önemini ve yararlılığını azaltmaktadır. Bilindiği gibi, üçte iki çoğunluk normal çoğunluğu ve beşte üç çoğunluğundan fazladır ve bu da başkanlık konseyinin itirazını gereksiz kılar. Dolayısıyla, bu eğilimin sahiplerine göre: itirazı bozma ve Başkanlık Konseyi tarafından itiraz edilen yasaların, beşte üç yerine Millet Meclisi üyelerinin dörtte üç çoğunluğuyla Kabul edilmesi daha yakın olduğunu söylemektedir (Abdellatif, 2004:251).

Biz de İkinci eğilimi destekliyoruz çünkü Başkanlık Konseyine itiraz hakkının istikrarı, Irak'ın geçtiği bu kritik aşamada, siyasi sürece katılan güçler arasındaki dengeyi korumak ve herhangi bir partinin yönetim tekelden iktidara katılmasına izin vermemek için çok önemlidir, Bu Konsey, ayrıca, özellikle Federal Meclisi'in şu anda Irak'taki yasama otoritesinde bulunmaması nedeniyle bölgelerin federal hükümete ve cumhurbaşkanının seçilmesine katılımına katkıda bulunmaktadır.

Genel olarak, yukarıdaki maddelerden, Daimi Irak Anayasası, geçiş dönemi için Devlet İdaresi kanunuyla kabul edilen uyumluluk ilkesini ortadan kaldırdığını ve çoğunluk sistemini benimsediğini anlaşılır. MM kanunlarını ve kararlarını onaylama hakkına rağmen, daha önce de belirttiğimiz gibi, Irak Devlet İdaresi Yasası tarafından öngörülen üçlü cumhurbaşkanlığı konseyini, belirli ve etkin olmayan yetkilere sahip resmi bir sembolün başkanlığında değiştirilmiştir. Çünkü Anayasa, yasaların ve antlaşmaların Cumhurbaşkanına teslim edilmesinin (15) gün geçtikten sonra onaylanmasını öngördüğünden, Başkan'ın onaylamasının veya onaylamamanın faydası nedir, Anayasa ayrıca, cumhurbaşkanı tarafından onaylanmadığı takdirde, bir projenin sonucu ne olacağını belirtmemiştir, bu nedenle cumhurbaşkanın yasalar ve antlaşmalarla ilgili olarak onaylama şartı sadece bir formalitedir.

Öte yandan, parlamento çoğunluğunun iktidara gelmesine neden olabilecek tehlikeli kabul edilen başka bir mesele daha var o da Cumhurbaşkanın seçilme şekli ile ilgilidir, Anayasanın 70 maddesinde belirttiği gibi, Cumhurbaşkanını, Millet Meclisi, üyeler

arasından üyelerinin 2/3 çoğunluğu ile seçilir, ancak adayların hiçbiri gerekli çoğunluğu oluşturacak sayıda oy kazanmadığı takdirde, ilk turda en fazla oy alan iki aday arasında ikinci tur seçim yapılır ve bu turda en çok oy alan aday Cumhurbaşkanı olarak kabul edilir. Bu da, çoğunluğu oluşturan meclis kitlesinin bu çoğunluğa erişebileceğiyle Başkan'ın ve Başbakanın görev alanını da kazanabileceği anlamına geliyor ayrıca geniş ve önemli yetkilere sahip tek yasal otoriteye sahip olan millet Meclisi de kontrol altına alır. Bu da, devletin kamu görevlilerini ele geçirdiği ve hükümeti tekelleştirdiği anlamına geliyor (Husein, 2008:357). Bu da, iki makam bir parti veya grup tarafından kontrol altına alınma, aralarında karşılıklı denetim ilkesinin bulunmamasına ve böylece aralarında dengesizliğe yol açan güçlerin ayrılması ilkesini etkiler.

3.4.2.2.2 Bakanlar kurulu

Başbakan ve bakanlardan oluşan yürütme organının ikinci boyutudur. Anayasanın 76. Maddesine göre Millet Meclisi tarafından Cumhurbaşkanı seçildiği tarihinden 15 gün içerisinde mecliste en çok sandalyeye sahip olan siyasi kitlenin adayını Bakanlar Kurulunu oluşturmakla görevlendirir, Başbakan adayı ise bu görev kendisine tevdi edildikten sonraki 30 gün içerisinde kabine üyelerini tespit eder. Başbakan adayı bu süre içerisinde kabinesini oluşturamazsa, Cumhurbaşkanı 15 gün içerisinde yeni bir adayı Bakanlar Kurulunu kurmakla görevlendirir(m. 76). Daha sonra Görevlendirilmiş Başbakan, Bakanlar Kurulu'nun listesini ve Hükümet programını MM'ne sunar. Bakanlar birer birer ve program, nitelikli çoğunlukla onaylandıktan sonra Başbakan Meclis'ten güven oyu kazanmış olur. Bir Bakanlığa veya daha fazlasına güven verilmemesi durumunda, başbakan adayı yerlerini başkalarını aday gösterebilir ve anayasa bu süreyi belirtmemiştir. Bakanlar Kurulu MM'nden güven oyu alamadığı takdirde, Cumhurbaşkanı bu güven oyu almamaktan 15 gün içerisinde yeni bir Başbakan adayını hükümeti kurmakla görevlendirir.

Başbakan görevini alacak kişide bulunması gereken en önemli şartlar ise anayasanın 77. Maddesine göre Cumhurbaşkanı olmak için gerekli olan şartlarıyla aynıdır ancak bunların yanı sıra, üniversite veya dengi okul diplomasına sahip olması ve 35 yaşını tamamlamış olması gerekir. Bakan olmak için ise milletvekillerinde gerekli şartların olmasının yanı sıra, üniversite veya dengi okul diplomasına sahibi olmak gerekir.

Başbakan ve Bakanlar, Millet Meclisi'ne karşı ayrı ayrı ve kollektif olarak sorumludurlar (m. 83).

Başbakan önemli yetkilere sahiptir, bunlardan devletin genel politikasının yürütülmesinden sorumludur, silahlı kuvvetlerin başkomutanıdır, Bakanlar Kurulu'nu yönetir, toplantılarına başkanlık eder ve MM onayı ile bakanları görevlerinden alabilir. Başbakanlık makamı herhangi bir sebepten dolayı boşalırsa Cumhurbaşkanı Başbakan olarak görev yapacaktır ancak 15 gün içerisinde yeni bir adayı Hükümeti kurmakla görevlendirir (m. 81).

Bakanlar Kurulunun sahip olduğu bu yetkiler arasında şunlar bulunmaktadır (m. 80):

- Devletin genel politikasını ve genel projelerini planlamak ve uygulamak, Bakanlıkların ve bir Bakanlığa bağlı olmayan kurumların çalışanlarının faaliyetlerini denetlemek.
- Yasa tasarılarını önermek,
- Yasaların uygulanması için kararnameler, talimatlar ve yönetmenlikler çıkarmak
- Genel bütçe, kesin hesap ve kalkınma planlarını hazırlamak.
- Millet Meclisi onayı ile Bakanlık Müsteşarları, Büyükelçiler, Genelkurmay Başkanı ve Yardımcıları, tümen ve daha üst askeri birliklerin komutanları, Milli İstihbarat ve Emniyet Teşkilatı Başkanları ve özel statüyü haiz üst düzey devlet memurlarının atamak.
- Uluslararası sözleşme hakkında müzakere etmek.

3.4.2.3 Yargı gücü

2005'in daimi Irak anayasasına göre, yargı organı bağımsızdır ve bu görev çeşitli tür ve dereceli mahkemeler tarafından yürütülür ve mahkemeler kararlarını kanunla uygun olarak verirler (m. 87).

Bu bağımsızlığı sağlamak için Anayasada bazı maddeler yer almıştır, bunlar ise:

- Yargıçlar bağımsızdırlar ve yasa dışında hiç kimsenin yargı üzerinde yetkisi yoktur ve hiçbir makam yargı veya adalet mekanizmasının işlerine karışamaz (m. 88).
- Yargıçlar yasaların belirlediği durumlar haricinde görevden alınamazlar (m. 97).

- Yargı görevi yasama, yürütme veya başka bir görevle birlikte aynı zamanda üstlenilemez ve hiçbir siyasi parti veya oluşuma üye olamaz ve herhangi bir siyasi faaliyette bulunamazlar (m. 98).
- Anayasa Özel veya olağanüstü mahkeme kurmasını yasaklamıştır (m. 95).

Irak Daimi Anayasası'na göre federal yargı organı, Yüksek Yargı Kurulu, Federal Yüksek Mahkeme ve Federal Temyiz Mahkemesi (Yargıtay) ile Savcılık Teşkilatı, Yargı Denetim Kurulu ve yasayla düzenlenen diğer federal mahkemelerden oluşur (m. 89).

3.4.2.3.1 Yüksek yargı kurulu

Yargı kurumlarının işlerini yöneten bir kuruldur,

Başkanının ve meclis üyelerini belirttiği ve Temyiz Mahkemesi Başkanı ve yardımcılarını Meclis'in kompozisyonu dahilinde sağlanması gerektiğini şart koşan Geçiş İdare Yasasının aksine Anayasaya göre, yapısı, ihtisas alanları ve çalışma kuralları yasayla belirlenir (m. 90).

Yüksek Yargı Kurulu aşağıdaki yetkileri kullanır (m. 91):

- Yargı işlerini idare eder ve federal yargıyı denetler
- Federal Temyiz Mahkemesi Başkanlığına, Başsavcılığa ve Yargı Denetim Kurulu Başkanlığına aday gösterir ve bunların atamalarının onaylanması için isimlerini Millet Meclisi'ne sunar.
- Federal yargı organının yıllık bütçe taslağını önererek, onaylanmak üzere MM'ne sunar.

3.4.2.3.2 Federal yüksek mahkeme

Mali ve idari bakımdan bağımsız bir yargı kurumudur ve belirli sayıda yargıçlar, İslam fikhî ve hukuk uzmanlarından oluşur. MM üye sayısının 2/3 çoğunluğu ile çıkartılacak bir yasayla üye sayısı ve nasıl seçilecekleri ve mahkemenin işleyiş şekli belirlenir (m. 92).

Bu mahkemenin yetkileri ise şunlardır (m. 93):

- Yürürlükte bulunan yasa ve yönetmenliklerin anayasaya uygunluğunu denetler.
- Anayasadaki hükümlerin yorumunu yapar.

- Federal yasaların ve federal otorite tarafından uygulamaya konulan karar, yönetmenlik, talimat ve emirlerin uygulanmasından kaynaklanan sorunları hükme bağlar. Bakanlar kurulu, ilgili kişiler ve başkalarının mahkemeye direk olarak itiraz hakkı yasal güvence altındadır.
- Federal Hükümet ile bölgesel hükümetler, vilayetler, belediyeler ve yerel idareler arasındaki anlaşmazlıkları hükme bağlar.
- Bölgesel Hükümetler veya vilayetler arasında ortaya çıkabilecek anlaşmazlıkları hükme bağlar.
- Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Bakanlara yöneltilen suçlamaları karara bağlar. Bu husus bir yasayla düzenlenir.
- Federal yargı ile bölgelerin ve bir bölgeye dahil olmayan vilayetlerin yargı organları arasında görev alanları konusunda ortaya çıkabilecek anlaşmazlıkları karara bağlamak, bölgeler ve bir bölgeye dahil olmayan vilayetlerin yargı organları arasında görev alanları konusunda ortaya çıkabilecek anlaşmazlıklara karara bağlamak.
- Millet Meclisi için yapılan genel seçimlerin sonuçlarını onaylar.

Son olarak bu mahkeme kararları kesindirler ve bütün diğer organlar için bağlayıcıdır (m. 94). Bu yetkilere uygun olarak, bu mahkemenin önemli yükümlülüklerle sahip olup siyasi dengeyi korumak için kilit bir rol vardır. Bu nedenle, bu mahkemenin en yüksek diplomalara sahip üyeleri ve nitelikli kişiler ve medeni hukuk uzmanlarının hakimleri olması ve anayasal metnin belirttiği gibi din sınıflarından olmaması daha doğru olacaktır çünkü bunlar (İslam hükümlerinin sabitleri) tekelleşecekler ve böylece, sivil dokuyu ve federal devlet dengesini yok edilebilir, halbuki eski rejimin çöküşünden sonra Irak'ta yaşanan en önemli değişiklikler, yargının, örgütsel ve mali bağımsızlığın kurulmasıdır.

Öte yandan, Anayasa tarafından MM'ne Federal Mahkeme çalışmalarını ve üyelerinin seçilme usulü düzenleme yetkisi verilmesi, Mahkemenin çalışmalarını ve gerekli politik dengeyi sağlama yeteneğini etkileyebilir, bu nedenle anayasa, üyelerinin seçim yöntemini belirleyerek federal birimlerin örgüte etkili bir şekilde katkıda bulunması ve nasıl çalışılacağı daha iyi olurdu, bu genellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde Senato ve Almanya Federal Meclisinde olduğu gibi bölgeler meclisi tarafından ya da federalın ana bileşenlerinin uzlaşmasıyla yapılır (Mashhadani, 1991:176).

Yeni Irak anayasasına gelince, bölgelerin, özellikle de Kürdistan bölgesinin Federal Yüksek Mahkeme üyelerinin seçimine nasıl katılacağını belirtmemiştir, ve Millet Meclisi üyelerinin üçte ikisinin çoğunluğu halen yürürlükte olan uzlaşma ilkesine uygun olarak Kürdistan bölgesinin bu mahkemeye katılmasına neden olabilir (Husein, 2008). Ancak önemli olan, katılım oranını ve kararları almak için mahkemenin üzerinde dayanacağı çoğunluğu ve kullanılan mekanizmasıdır, acaba basit bir çoğunluk ya da üçte iki çoğunluk ya da daha fazlası mı olacak, özellikle Anayasa'nın yorumlanması ve merkezi hükümet ile bölgeler hükümetleri arasındaki uyuşmazlıkların çözümünde, çünkü bu konuların ülkedeki denge ve siyasi istikrarın sağlanmasına etkili bir etkisi bulunmaktadır.

3.4.3 Daimi anayasası'nda güçler dengesi

2005 Anayasasında parlamenter sistemin yetkilerini gözden geçirdikten sonra, bu makamlar arasındaki dengeyi ve bu anayasada bu yönlerin mevcudluğunu ele alacağız.

Parlamenter sistem, güçlerin esnek ayrılık ilkesine dayandığını ve parlamenter sistemdeki güç dengesi, güçler arasındaki karşılıklı işbirliği ve denetimin varlığının derecesine bağlı olduğunu söyledik, öyle ki her yetkinin tek başına yetkilerini kullanamaz ve yetkiler arasında karşılıklı işbirliği ve denetim ilkesine dayanan her makamın bir başkasına katılımı olmalıdır. Yasama ve yürütme yetkilerin dualizmi, parlamenter sistemin yetkilerini, iktidarın dağıtımını ve ona geniş katılımı temelinde dengelemeye yardımcı olduğu bilinmektedir. Bu nedenle, bu belirtilerin olup olmadığını öğrenmek için 2005 Daimi Irak anayasasında yasama ve yürütme organları arasındaki bu yönleri (işbirliği ve karşılıklı denetim) incelememiz gerekiyor.

Parlamenter sistemdeki iki makam arasındaki işbirliği genelde, kanunların mevzuatı ile ilgili yasama organı ve bu kanunları uygulayan bakanlık arasında aracılık yapan, ister cumhurbaşkanı veya bir kral olsun, devlet başkanı aracılığıyla gerçekleşir. Cumhuriyet Başkanının yürütme organının bir parçası olmasına rağmen, ancak 67. maddedeki Anayasa'da öngörüldüğü gibi ülke birliğinin sembolüdür, ülkenin egemenliğini temsil eder ve birlik ve toprak bütünlüğünü korunması için faaliyet gösterir.

3.4.3.1 Yasama ve yürütme organları arasındaki işbirliği yönleri

Daha önce Federal Meclisin ertelendiğini ve henüz kurulmadığını açıkladık bu nedenle, Mşlet Meclisi ile yürütme yetkisi arasındaki işbirliğini tartışacağız.

Parlamentar sistem, güçler arasında esnek ayırım ilkesine dayanan bu anayasanın dayandığı sistem olduğundan, birçok yönüyle Millet Meclisi ve yürütme yetkisi arasında büyük bir işbirliği var:

- Millet Meclisi, cumhurbaşkanını seçer o da hükümeti oluşturan Başbakanı görevlendirir ve güvenoyu sağlamak için MM'ne gönderilir.
- Buna karşı MM feshedildiğinde, Cumhurbaşkanı en çok 60 gün içerisinde ülkede genel seçimlerin yapılması çağrısında bulunur, ayrıca 15 gün içerisinde seçilen MM'ni toplantıya çağırır.
- Genelkurmay Başkanı ve yardımcıları, tümen ve daha üst askeri birliklerin komutanları, Milli İstihbarat ve Emniyet Teşkilatı Başkanları ve büyükelçiler ve özel statüyü haiz üst düzey devlet memurlarının atamalarını aracılığıyla işbirliği.
- Bakanlar Kurulu tarafından müzakere edilecek uluslararası anlaşmalar ve sözleşmelerin onaylanmasında işbirliği (m. 61).
- savaş ve olağanüstü hal ilanı aracılığıyla işbirliği, olağanüstü hal süresi 30 gün olacak ve uzatılabilir.
- Genel Bütçe Kanununun onaylanması ve kesin hesapla ilgili çalışılması.
- Yürütme Makamı (Başkan ve Başbakan), onay için Millet Meclisi'ne herhangi bir kanun tasarısı gönderme hakkına sahiptir.
- Millet Meclisi tarafından çıkarılan kanunlar Cumhurbaşkanınca onaylama hakkı, bu, iki makam arasında yasama konusunda gerçek bir işbirliği olduğu ve bunun yasama ve yürütme organları arasındaki denge için önemli olduğu anlamına geliyor (m. 73).
- Cumhurbaşkanı makamı boşalma ve yardımcısı olmaması durumunda Temsilciler Meclisi Başkanı tarafından yönetilir, bu da, iki makam arasındaki işbirliği derecesini yansıtır.
- son olarak, herhangi bir bakanın görevinden uzaklaştırılması, Başbakanın MM ile işbirliği yapmasıyla gerçekleşir, bu da bakanlığın istikrarını korumanın bir garantisi olarak görülüyor (m. 75-78).

3.4.3.2 İki makam arasındaki denetim ve karşılıklı etkinin belirtileri

Millet Meclisi tarafından temsil edilen yasama yetkileri ile Cumhurbaşkanı ve Başbakan tarafından temsil edilen yürütme organı arasında mevcut işbirliği derecesine rağmen, ancak bu iki makam arasında, güçler ayrılığı ilkesine ulaşmak ve dengeyi sağlamak için

arzulanan hedefe ulaşmak ve böylece ülkede siyasi istikrara yol açan hükümet istikrarını sağlamak için karşılıklı bir etki mevcut olmalıdır. Bu belirtilerin en önemlisi de:

MM'nin temel görevlerinden biri yürütme organının denetimi ve bunun üzerinden:

- Millet Meclisi, gerekçeli bir talep temelinde cumhurbaşkanını sorgulama ve muaf tutmanın hakkına sahiptir, bu konuyu daha önce MM'nin yetkileri çerçevesinde açıkladık.
- Millet Meclisi, Başbakan veya Bakanlar veya diğer yekili makamlar aleyhinde yetkileri dahilinde olan konular hakkında soru önergesi verilebilir ve ilgili konuyu açıklamak üzere soruşturma va tartışma yapılır, bu da Başbakan Nuri al-Maliki'nin parlamentoda hazır bulunduğu 6/12/2006 tarihli meclis oturumunda yaşandı, Başbakanın bulunması genesoru veya sorgulama için değil ağırlama olmasına rağmen, MM üyeleri tarafından, güvenlik ya da ekonomik ya da sosyal olsun, Irak'ın parlamento hayatının tüm yönleri de dahil olmak üzere kendisine ulusal diyalog projesi ve tarafları ve onu kabul eden veya reddeden taraflar ve ulaşan aşamalar, sıcak bölgelerde saldırı ve cinayet olaylarında güvenlik sorunları ve tüm bu güvenlik sorunlarında milisler ve çokuluslu gücün rolü ile ilgili birçok soruyu yöneltildi (Al-Harb, 2006:6).
- Meclisin kamu menfaati veya vatandaş hakları ile ilgili olarak gördüğü herhangi bir olayla hakkında yukarıda belirtilen yetkililerden herhangi biriyle soruşturma yapar.

3.4.3.3 Bakanlıkların sorumluluğu

Millet Meclisi söylediğimiz gibi, soru önergesinden sonra ayrı ayrı ve kollektif olarak Başbakan hakkında güvensizlik kararı verebilir (m. 61). Cumhurbaşkanı da bunun kamu yararını koruyacağını düşünürse, Millet Meclisi'ne başvurusunda bulunarak Başbakan hakkında güven oylaması yapılması talebinde bulunabilir. Bu da genellikle Millet Meclisi ile Cumhurbaşkanı bir taraftan ve Başbakan arasındaki gergin ilişkilerin ardından, özellikle de müzakerelerin çıkmaza girmesi durumunda gerçekleşir. Bu durumda, Cumhurbaşkanı ve MM bir yanda, öte yandan Başbakan var. Bakanlığa yönelik bu çözüm, parlamento çözümü değil başkanlık çözümdür.

MM'nin yürütme yetkisi üzerindeki bu etki ve denetim karşılığında, Başbakan ve Cumhurbaşkanının rızası ile anayasal olarak dönemi sona ermesinden önce MM'ni fesh

edebilir, bu da, MM'nin bakanlığa olan güvenini geri çekme hakkına tekabül eder, ancak bunun Başbakanı sorgulama döneminde olmaması gerekir (m. 64).

MM tarafından onaylanan yasalar ve kararlar konusunda Cumhurbaşkanı tarafından veto edebilme hakkının yanı sıra, Cumhurbaşkanı ve Başbakan, Temsilciler Meclisinin yasama süresini otuz günden fazla uzatabilir (m. 138). Son olarak, MM'ni olağanüstü oturuma çağırma hakkına sahiptirler (m. 58), bu da, iki makam arasında denge ve karşılıklı denetim anlamına gelir.

4. SONUÇ

Bu çalışmada, güçler ayrılığı ilkesinin içeriği, ortaya çıkış nedeni, Daha sonra, güçlerin ayrılması ilkesine dayanan en önemli demokratik (liberal) sistemlerinden (İngiltere, Fransa ve Amerika Birleşik Devletleri) bahsettik, ayrıca 1925'te Irak'ın Kanun-i Esasisini ve geçiş dönemi için Devlet İdaresinin kanunlarını inceleyerek Irak anayasalarında güç dengelerini tartıştıktan sonra 2005 yılı daimi anayasasını ve bu anayasadaki güç dengesini ele aldık ve Aşağıdakiler de dahil olmak üzere bir takım sonuçlara ve neticelere ulaştık:

Birincisi: Güçler ayrılığı ilkesi ve ortaya çıkışı ile ilgili olarak, bu ilkenin politik sistemlerinde farklılık gösteren üç ülkede ortaya çıkış sebebini ele aldık ve bu ilkenin doğuşunun politik, ekonomik ve sosyal koşulların egemen olduğu sonucuna vardık, İngiltere'de bu ilkenin ortaya çıkışı, kralların ve feodalistlerin zulmünü ortadan kaldırmak ve iktidarın tekelleşmesini önlemek için burjuva devrimlerine kadar uzanmaktadır. İngiltere, güçler ayrılığı ilkesini benimseyen ilk kraliyet devletidir. Fransa'da ise, devrimi başlatan burjuva sınıf, iktidarı kullanma ve korunmasını temeli olarak ve Rönesans'ın başında feodalizme karşı yaptığı devrimden iktidarı kaybettiği gibi kaybetmemek için, güçler ayrılığı ilkesini uyguladı. Burjuvazinin siyasi ve gerçekçi sebepler vermesi için sağladığı temel yasal gerekçe, ulusun egemenliği ilkesidir ve Fransa ilkeyi uygulayan ilk cumhuriyet devletidir. Amerika Birleşik Devletleri'nde, bu ilkenin uygulanması, güçlerin Avrupa'dan farklı şekilde ayrılmasını sağladı o da eyaletlerin mümkün olduğunca merkezi otoriteye karşı bağımsızlığını sağlamak için yetkilerin tamamen ayrılmasıdır. ABD'nin güçler ayrılığı ilkesini benimseyen ilk başkanlık devleti olduğunu söylenir.

İkincisi: Irak anayasalarındaki güçler dengesi, özellikle 1925 Temel Kanunu'na göre, parlamento hayatının Irak'ta çok başarılı olmadığını sonucuna vardık, ve yürütme organı her zaman Parlamentonun kontrolünde olan bir sürü hıçkırık, sapma ve müdahaleye maruz kalmış, (1925 - 1958) yıllar arasında birkaç kez çözüldü ve Parlamento o dönemlerde hükümete karşı güçsüzdü, ancak, monarşideki parlamenter yaşam hakkında

söylenen her şeye rağmen, öncü bir tecrübe olmaya devam etmektedir ve daha fazla kalma şansı olsaydı daha da gelişebilirdi.

Üçüncüsü: Geçiş İdare Yasasının en önemli maddelerinden birinde inceledikten sonra, bu yasanın, güçler ayrılığı ilkesini benimsemesine rağmen, belirli siyasi sistemler biçimleri almadığını söyleyebiliriz. Bununla birlikte, Başkanlık Konseyi'nin Ulusal Meclis tarafından seçilmesi ve ikili yürütme gücü ve Ulusal Meclisi'ne bakanlığın sorumluluğu nedeniyle parlamento sistemine yakın olmasına rağmen bu yasa ile dünyadaki parlamento sistemi ya da başkanlık sistemi ya da meclis ya da karma sistemlerden, kabul edilen rejimin türünü belirtmemiş. yine de, 2004 yılının geçici hükümetine katılan çeşitli siyasi güçlerin üzerinde uzlaşma ilkesi çerçevesinde bu güçler arasında açık bir denge kurulmasının gerçekçi olduğunu ve bu durumun Başkanlık Meclisinin oluşturulma biçiminde belirgin olduğunu söyleyebiliriz.

Dördüncüsü: 2005 Irak Anayasası'nın en önemli maddelerini tartıştıgımızdan sonra birkaç sonuç elde ettik:

Güçlerin esnek ayrılık ilkesine dayanan bir parlamenter sistem olduğunu, ayrıca başkanlık sisteminin bazı yönleri, özellikle anayasa ile yasaklanan, parlamento üyeliği ve bakanlık işlevini birleştirmesi ve başkanlık sisteminin bir tezahürü olan Başkanlık Konseyi'nin veto hakkı, da bulunmaktadır, yasa koyucunun Anayasa ile Başkanlık Konseyine vermiş olduğu bu hak, bu Anayasanın geçiş hükümlerinde hazırlanmasına rağmen, Irak'taki bakanlar düzeyinde istikrarı istikrara kavuşturmak için atılmış iyi bir adımdır, bu nedenle, Irak yasama meclisi bu anayasayı değiştirirse, cumhurbaşkanının veto hakkını tesis edeceğini önermekteyiz ve ikincisinin, yasama ve yürütme otoriteleri arasında bir denge kurarak ülkenin yüksek çıkarlarını koruyabileceği bazı gerçek güçleri olduğunu gerekir, böylece, ülkedeki siyasi sistemi istikrarlı hale getirmek ve uzun yıllar diktatörlük, savaş ve şimdiye kadar yaşanan Irak halkının hayatıyla ilgili güvenlik, ekonomik, sosyal, bilimsel ve diğer yönlerden istikrar ve gelişme sağlanarak terörizm ve aşırı dini akımların önlenmesi mümkün olur. Bölgesel ülkelerin uluslararası hukuk ilkelerinden ve ahlak kurallarından ve Birleşmiş Milletler Anlaşması'ndan çıkarlarını korumak için önemli bir biçimde müdahalesine de engel olur.

KAYNAKLAR

Kitaplar

- Abdallah, Ghani, Bassiouni.** (1995), “*Otorite ve Parlamenter Sistemde Devlet Başkanı Sorumluluk*”, Çalınmalar ve Yayıncılık için Üniversitesi Vakfı ve Dağıtım, 1. Baskı, Beyrut.
- Abdellatif, Wael.** (2004), “*1925'ten 2004'e kadar bir süre için Irak devletinin anayasaları*”, 1. Baskı, Bağdat.
- Abdellatif, Wael.** (2006), “*Irak Cumhuriyeti Anayasası Işığında Parlamento Çalışmasının Temelleri*”, 2. Baskı, Bağdat.
- Abdul-Jabbar, Falih.** (2006), “*Anayasa Eleştirisi ve Analizinin İlkesi*”, Stratejik Araştırmalar Enstitüsünün Yayınları, 1. Baskı, Bağdat.
- Abu Khuzam, İbrahim.** (2000), “*Anayasa Hukuku Arabulucu*”, Al Jarir Birleşmiş Kitap Evi, 1. Baskı.
- Al-Ani, Mohamed, Shafiq.** (2007), “*karşılaştırmalı anayasal sistemi*”, Al - Aatek Yayın evi, Kahire.
- Al-Fayadh, İbrahim.** (2005), “*Yeni Irak Anayasasının Temel Konularıyla İlgili Irak Anayasal Araştırmaları*”, Uluslararası Öğrenci Hakları Enstitüsü, DePaul Üniversitesi, 1. Baskı.
- Al-Ghali, Kamal.** (1978), “*Anayasa Hukukunun ve Siyasi Sistemlerin Esasları*”, El-Orouba Baskı, Şam.
- Al-Kadhim, Saleh, Jawad . Al-Ani, Ali, Galb.** (1991), “*Siyasi Sistemler*”, Bağdat.
- Al-Mafraji, İhsan, Hameed.** (1990), “*Anayasal Hukukta Genel Teori ve Irak'taki Anayasal Sistem*”, Bağdat Üniversitesi - Hukuk Fakültesi, 3. Baskı, Bağdat.
- Al-Samarrai, Shafiq. Al-Kadhim, Saleh, Jawad. Hatir, Ali, Galb.** (2009), “*Irak'taki anayasal sistem*”, Yüksek Öğretim Bakanlığı'ndan, Bağdat.
- Al-Sudani, Firas Abdel Razaq.** (2005), “*Irak Gizemli bir anayasanın geleceği*”, Dar Ammar Yayıncılık ve Dağıtım, 1. Baskı, Amman.
- Alwan, Abdel Karim.** (2009), “*Siyasi Sistemler ve Anayasa Hukuku*”.
- Badawi, Srwat.** (1999), “*Siyasal Sistemler*”, Dar Al Nadhah Arap, Kahire, 1999.
- Desouki, Rafat.** (2006), “*Meclisin çalışmaları üzerinde yürütme gücünün egemenliği*”, İskenderiye Bilgi Kuruluşu.
- Dosky, Karwan Ezat Mohamed.** (2006), “*Federal Anayasasının Korunmasında Yargının Rolü*”, Basımcılık ve Yayıncılık için Dar Spears, 1. Baskı, Erbil.
- Dufarge, Muris.** (1992), Çeviri George Saad, “*Siyasal Kurumlar ve Anayasa Hukuku Büyük Siyasi Sistemler*”, 1. Baskı.

- Fahmi, Mustafa Abu-Zaed.** (1992), “*Siyasi Sistemler ve Anayasa Hukuku*”, İskenderiye Üniversitesi Yayınları.
- Ghazal, İsmael.** (1996), “*Anayasalar ve Siyasal Kurumlar*”, Ezzeddine Baskı ve Yayıncılık, 2. Baskı, Beyrut.
- Ghazal, İsmael.** (1998), “*Anayasal Hukuk ve Siyasal Sistemler*”,
- Jamal Al-Din, Sami.** (2005), “*Yüksek Anayasa Mahkemesi Kararı Işığında Anayasa Hukuku ve Anayasal Meşruiyet*”, 2. Baskı.
- Khaled, Hamid Hanwn.** (2005), “*Geçiş Dönemi İçin Devlet İdare Yasasında Bir İnceleme*”, 2005 Irak Anayasal Yazılarında Yayımlanan Araştırma, Bağdat.
- Khatib, Noman Ahmad.** (2006), “*Siyasi Sistemlerde Arabulucu ve Anayasal Hukuk*”, Dar Al-Thaqafa Yayıncılık ve Dağıtım İçin, 1. Baskı.
- Latif, Nwri.** (1976), “*Anayasa Hukuku İlkeleri ve Genel Teori*”, Mustansiriya Üniversitesi, 1. Baskı.
- Majzoub, Mohamed.** (2002), “*Anayasal Hukuk ve Lübnan'daki Siyasi Sistem*”, Dünyadaki En Önemli Anayasal ve Siyasal Sistemler, Halabi Hakları Yayınları, 4. Baskı, Beyrut, Lübnan.
- Mashhadani, Mohamed Kadhim.** (1991), “*Siyasi Sistemler*”, Yüksek Öğretim ve Bilimsel Araştırma Bakanlığı, Mosul Üniversitesi.
- Mehanna, Mohamed, Nasr.** (2005), “*Anayasal ve Siyasal Sistem*”, 1. Baskı.
- Metwally, Abdel hameed.** (1976), “*Anayasal Hukuk ve Siyasal Sistemler*”, Birinci Bölüm, İskenderiye'de Bilgi Kurulması, 6. Baskı.
- Mouloud, Mohamed, Omer.** (2003), “*Federalizm ve Irak'ta uygulanabilirliği*”, Mukheryani Baskı ve Yayıncılık Vakfı, 2. Baskı, Erbil.
- Mustafa Amin, Latif.** (2007), “*Güçler ayrılığı ilkesi ve güçler birliği ve Irak anayasalarında uygulanması*”, karşılaştırmalı analitik çalışma, Düşünce ve farkındalık ofisi, 1. Baskı, Süleymaniye.
- Saedi, Hamid.** (1990), “*Irak'taki anayasal hukuk ilkeleri ve siyasal sistemin gelişimi*”, Musul Üniversitesi, Musul.
- Saliba, Amin Aatf.** (2002), “*Hukuk Devleti Oluşturulurken Anayasal Yargının Rolü*”, Karşılaştırmalı Çalışma, Modern Kitolya Enstitüsü, Tripoli.
- Sarhal, Ahmad.** (2002), “*Anayasal Hukuk ve Siyasal Sistemler*”, Üniversite Araştırma, Yayıncılık ve Dağıtım Vakfı, 1. Baskı, Beyrut.
- Shawi, Munzr.** (1981), “*Anayasa Hukuku, Devlet Teorisi*”, Hukuk Araştırmaları Merkezi, 3. Baskı, Bağdat.
- Sheha, İbrahim Abdel Aziz.** (2000), “*Siyasi Sistemler ve Anayasa Hukuku*”, İskenderiye'de Bilgi Kuruluşu.
- Sheha, İbrahim Abdel Aziz.-Abdel Wahab.** (2000), “*Siyasal Sistem ve Anayasa Hukuku*”, El Fath İskenderiye, 1. Baskı.
- Shukr, Ali, Yousif.** (2004), “*Anayasa Hukukunun Esasları ve Siyasal Sistemler*”, İtrak Yayıncılık ve Dağıtım, 1. Baskı.
- Shukr, Zwher.** (2000), “*Anayasa Hukukunda arabulucuk*”, Beyrut.

- Tabtabawi, Adil.** (2000), “*Yasama ve Adalet Makamları Arasındaki Anayasal Sınırlar, Karşılaştırmalı Çalışma*”, Kuveyt Üniversitesi, 10. Baskı, Kuveyt.
- Tahrawi, Hani Ali.** (2006), “*Siyasi Sistemler ve Anayasa Hukuku*”, Amman Kültür Evi, 1. Baskı.
- Tamawi, Süleyman, Mohamed.** (1996), “*Çağdaş Arap Anayasalarında Üç Yetki*”, Dar Al-Fikr Al Arabi, 6. Baskı.
- Tawfiq , Samir. Al-Shawi, Mwnzr.** (1978), “*Hukukun Üstünlüğü Prensibi*”, Kültür ve Sanat Bakanlığı'nın, Bağdat.
- Tezler, Araştırma ve Makaleler**
- Al-Harb, Tarq.** (18.06.2006), “makamları arasında işbirliği dengesini oluşturur ve başarıya yol açar”, sabah gazetesinde yayınlanan bir makale.
- Al-Mafraji, İhsan.** (2000-2001), “Bağdat Üniversitesi'nde doktora programı öğrenciler verilen derslerler”.
- Feldman, Nawa. ile Röportaj,** (5 Nisan 2004), “Araştırmacı ve Hukuk Profesörü”, www.usinfo.state.gov/ar/archive/2004/apr/23-2922640
- Husein, Khalil.** “Güçlerin ayrılması ve parlamento sistemi”, www.khaleel hussen.net, Sitesinde yayınlanmış araştırma
- Hüseyin, Lokman Omer.** (2008), “Federal Devlete Katılma İlkeleri Kamu Hukuku Yüksek Lisans”, Erbil.
- Lilo, Mazn.** (2007), “Irak anayasasında sorunlu denge”, Hukuk Fakültesi öğrencileri yapılan konferanslar, Dohuk Üniversitesi.
- Said, Dana Karim.** (2007), “devlet işleri devamlılığı ilkesi üzerine parlamento çözümlerinin yasal etkilerini”, Yüksek Lisans Tezi, Süleymaniye Üniversitesi Hukuk Fakültesi.

Belgeler, dergiler ve gazeteler

- Celal Talabani başkanlığındaki Yönetim Konseyi ile Paul Bremer başkanlığındaki Koalisyon Otoritesi arasındaki 15 Kasım 2003 tarihli Siyasi Süreç Anlaşması metni.
- Güvenlik Konseyi, 16 Ekim 2003 tarihli ve 1511 sayılı Karar.
- Hassan Chalabi - Yarının Irak için demokratik bir anayasal sistemi- Parezer dergisinde yayınlanan araştırma - Issue (6-5) 2003'te üçüncü yıl s, 222.
- The New York Times, 26 Eylül 2003. s, 12.

Anayasalar:

- 1925 Irak Kanun-i Esasi.
- 1958 Irak Cumhuriyeti geçici anayasası.
- 1963 Geçici Irak Cumhuriyeti Anayasası.
- 1968 Irak Cumhuriyeti Anayasası.
- 1970 Irak Cumhuriyeti Geçici Anayasası.
- 1787 yılının Amerika Birleşik Devletleri Anayasası.
- 2004 Geçi Dönemi Devlet İdare Kanunu.
- 2004 İçi Geçici Dönem için Devlet İdaresi Kanununun Genişletilmesi Yılı Kalıcı Irak Anayasası 2005.

ÖZGEÇMİŞ.

Ad Soyadı : Rebaz Ahmed Saadi SAADI
Doğum Tarihi ve Yeri : 1988 – Erbil/Shaqlawawa
Medeni Durum : Evli
E- Posta : Rebazherani12@gmail.com
Irak Telefon : 009647504780809
Türkiye Telefon : 00905315059901
Öğrenim Durumu
İlkokul : Safi İlkokulu
Ortaokul : Raperin Erkek Ortaokulu
Lise : Hiran Erkek Lisesi
Lisans : Dijlah University College
Law/ Hukuk Bölümü
Yüksek Lisans : İstanbul Aydın Üniversitesi,
Kamu Hukuku Anabilim Dalı
Kamu Hukuku Tezli Yüksek Lisans Programı
Yüksek Lisans Tez konusu : IRAK'IN 1925 – 2005 ARASINDAKİ ANAYASALARINDA
GÜÇLER DENGESİ

